

**Politechnika
Warszawska**

**Kolegium Nauk
Ekonomicznych
i Społecznych**

Redakcja naukowa
Anna StępniaK-Kucharska
Marlena Piekut

WSPÓŁCZESNE PROBLEMY GOSPODARCZE - GOSPODARKI W CZASACH KRYZYSU

Część II

Płock 2021

**Politechnika
Warszawska**

**Kolegium Nauk
Ekonomicznych
i Społecznych**

**Politechnika Warszawska
Kolegium Nauk Ekonomiczno-Społecznych**

**WSPÓŁCZESNE PROBLEMY GOSPODARCZE
GOSPODARKI W CZASACH KRYZYSU**

część II

Redakcja naukowa

Anna Stępnia-Kucharska
Marlena Piekut

Płock 2021

**Współczesne problemy gospodarcze - gospodarki w czasach
kryzysu. Część II**

**Contemporary problems of economic development -
Economies during the crisis. Part II**

Redakcja naukowa

Anna Stępnia-Kucharska
Marlena Piekut

Recenzenci

Magdalena Grabowska, Politechnika Warszawska
Stanisław Szukalski, Politechnika Warszawska

ISBN 978-83-959294-4-1

Projekt okładki

Monika Rutkowska-Ryciak

© Copyright by Politechnika Warszawska,
Kolegium Nauk Ekonomicznych i Społecznych w Płocku
2021

<http://www.pw.plock.pl/>

SPIS TREŚCI

Wstęp 1

ROZDZIAŁ I

Katarzyna Szuper

WPLYW PANDEMII COVID-19 NA INNOWACYJNOŚĆ
POLSKICH PRZEDSIĘBIORSTW 5

ROZDZIAŁ II

Katarzyna Himstedt

REALIZACJA FUNKCJI PRACY A PRACA ZDALNA W DOBIE
PANDEMII COVID-19 16

ROZDZIAŁ III

Kacper Michałowski, Eugeniusz Kwiatkowski (opiekun naukowy)

SKUTKI PREKARYZACJI W CZASACH KRYZYSU
PANDEMICZNEGO NA PRZYKŁADZIE SPADKU ZATRUDNIENIA
W POLSCE I UNII EUROPEJSKIEJ WŚRÓD ZATRUDNIONYCH
NA CZAS OKREŚLONY..... 28

ROZDZIAŁ IV

Klaudia Kushek, Klaudia Wodnicka, Piotr Szczypa

OCENA WPLYWU PANDEMII COVID-19 NA MOŻLIWOŚĆ
ZATRUDNIENIA W OPINII STUDENTÓW PAŃSTWOWEJ
WYŻSZEJ SZKOŁY ZAWODOWEJ W KONINIE..... 41

RODZIAŁ V

*Maarten Ghysens, Agnieszka Bukowska-Piestrzyńska (opiekun
naukowy)*

POLITYKA FISKALNA JAKO INSTRUMENT PRZECIWDZIAŁANIA
SKUTKOM GOSPODARCZYM PANDEMII 53

ROZDZIAŁ VI

*Agnieszka Piórkowska, Anna Stępnia-Kucharska (opiekun
naukowy)*

BARIERY ROZWOJU SEKTORA MSP NA PRZYKŁADZIE MIASTA PŁOCKA.....	66

ROZDZIAŁ VII

Weronika Adamek, Beata Kanecka, Piotr Szczypa

OCENA DOSTĘPNOŚCI KOMUNIKACYJNEJ PRACOWNIKÓW PRZEDSIĘBIORSTW PRODUKCYJNYCH W MIASTACH KOŁO I KONIN.....	81

ROZDZIAŁ VIII

Zuzanna Nieśluchowska, Anna Szulc (opiekun naukowy)

ŚWIADOMOŚĆ KONSUMENCKA ORAZ POZIOM KONSUMPCJI MIESZKAŃCÓW POWIATU MAKOWSKIEGO.....	93

WSTĘP

Pandemia koronawirusa, która pojawiła się na początku 2020 r. wprowadziła gospodarkę światową w najgłębszą od II Wojny Światowej recesję. Do recesji przyczyniły się ograniczenia wprowadzane przez rządy w celu powstrzymania rozprzestrzeniania się zakażeń. Początkowo choroba rozprzestrzeniała się tylko na terenie Chin i to właśnie tam wprowadzono pierwsze ograniczenia, a obostrzenia w większości krajów polegały na ograniczeniu transmisji ludności pomiędzy Chinami a innymi państwami. Gwałtowne rozprzestrzenianie się wirusa spowodowało, że po ogłoszeniu pandemii przez WHO na początku marca zostały wprowadzone kolejne restrykcje. W efekcie większość państw na świecie wprowadziła obowiązkową kwarantannę dla osób przyjeżdżających do kraju z zagranicy; rozgrywki i wydarzenia sportowe zostały odwołane, przełożone lub rozgrywane bez udziału publiczności, szkoły i uczelnie zostały zamknięte; handel został ograniczony; a branże restauracyjna i hotelarska, fitness and beauty zostały zamknięte. Lockdown'y całych gospodarek doprowadziły do gwałtownych spadków PKB i w konsekwencji do spadku zatrudnienia oraz wzrostu bezrobocia. Według obliczeń Międzynarodowego Funduszu Walutowego gospodarka światowa w roku 2020 straciła 6,7 bln dolarów¹.

W takiej sytuacji rządy próbowały ograniczać negatywny wpływ osłabienia gospodarek na rynki poprzez wdrażanie programów pomocowych oraz luzowanie polityki pieniężnej przez banki centralne. Niestety ekspansywna polityka gospodarcza ma swoje konsekwencje. Uruchomienie tarcz antykrzysowych wiąże się bowiem z nieuchronnym wzrostem zadłużenia i pogłębieniem deficytu budżetowego.

Również polska gospodarka na skutek wprowadzenia obostrzeń antycovidowych znalazła się w recesji po raz pierwszy od początku okresu transformacji systemowej. Tzw. tarcze antycovidowe wprowadzane przez polski rząd osłabiły negatywne skutki kryzysu, jednakże przyczyniły się do znacznego wzrostu deficytu budżetowego i długu publicznego (oficjalnego i ukrytego w tzw. funduszu antycovidowym).

Książka pt. „Współczesne problemy gospodarcze - gospodarki w czasach kryzysu” składa się z 8 rozdziałów, których autorami są doktoranci i studenci z różnych ośrodków akademickich w Polsce.

W I rozdziale podjęto analizy wpływu pandemii koronawirusa na poziom innowacyjności polskich przedsiębiorstw oraz wskazano jakie będą możliwe kierunki rozwoju polskich firm po zakończeniu pandemii. Z rozważań podjętych w tym rozdziale wynika, że kryzys przyczynił się do obniżenia wydatków na innowacyjność,

¹ Hirsch R., 7 bilionów dolarów a to dopiero początek. Taką cenę świat już zapłacił za koronawirusa, <https://businessinsider.com.pl/swiatowa-gospodarka-przez-koronawirusa-stracila-juz-blisko-7-bilionow-dolarow-ato/81y72g8> [17.01.2021].

z drugiej jednak strony nasilił konieczność cyfryzacji. Według Autorki, innowacje będą kluczowym czynnikiem wychodzenia z kryzysu i budowania postpandemicznej rzeczywistości.

W kolejnym rozdziale podjęte zostały analizy funkcji pracy na przykładzie pracy zdalnej w okresie pandemii w Polsce. Wskazano w nim, że pandemia COVID-19 wpłynie na częstotliwość wykonywania pracy zdalnej w przyszłości. Po krótkotrwałych (w większości) problemach z e-pracą, wielu pracowników i pracodawców uznało, że praca zdalna ma wiele korzyści. Pracownicy oszczędzają w ten sposób czas oraz koszty dojazdu do pracy, a pracodawcy mogą zredukować koszty, głównie wynajmu.

Rozważania w rozdziale III koncentrują się wokół skutków prekaryzacji w okresie kryzysu pandemicznego w Polsce i krajach UE. W rozdziale tym podjęto próbę przedstawienia istoty zagrożeń, z którymi spotykają się najsłabsze podmioty na rynku pracy. W rozdziale tym porównano zmiany zatrudnienia na czas określony w Polsce i UE przed pandemią oraz w okresie pandemii.

Wyniki badań ankietowych przeprowadzonych wśród studentów PWSZ w Koninie na temat wpływu pandemii na możliwość zatrudnienia przedstawione zostały w rozdziale IV. Z przeprowadzonych badań wynika, że pandemia znacząco ograniczyła możliwości pracy dorywczej wśród studentów a także będzie w przyszłości mieć wpływ na możliwość zatrudnienia absolwentów.

W rozdziale V podjęto problematykę łagodzenia skutków bieżącego kryzysu gospodarczego, będącego następstwem epidemii koronawirusa. Przedstawiono w nim analizy wybranych wskaźników makroekonomicznych w Polsce w latach 2018-2020.

Autorka kolejnego rozdziału podjęła analizy barier rozwoju sektora MSP na przykładzie miasta Płocka. W rozdziale tym przedstawiono również działania wspierające rozwój przedsiębiorczości w Płocku. Główną barierą – zdaniem ankietowanych przedsiębiorców – jest finansowanie oraz dostęp do kredytów.

W rozdziale VI przedstawiono wyniki analizy porównawczej dostępności komunikacyjnej pracowników przedsiębiorstw przemysłowych w miastach Koło i Konin. W opracowaniu tym podjęto próbę weryfikacji hipotezy, iż dostępność komunikacyjna pracowników zatrudnionych w tych przedsiębiorstwach kształtuje się na zbliżonym poziomie.

W ostatnim rozdziale jego Autorka przedstawia istotę konsumpcji oraz przedstawia zagrożenia wynikające z konsumpcjonizmu. W rozdziale tym wykorzystano wyniki badań własnych przeprowadzonych w powiecie makowskim.

Rozdział I.

WPLYW PANDEMII COVID-19 NA INNOWACYJNOŚĆ POLSKICH PRZEDSIĘBIORSTW

Katarzyna Szuper*

Streszczenie

Celem pracy jest przedstawienie wpływu pandemii Covid-19 na poziom innowacyjności polskich przedsiębiorstw oraz wskazanie możliwych kierunków rozwoju firm po pandemii. Kryzys niewątpliwie wpłynął na innowacyjność przedsiębiorstw głównie poprzez zmniejszenie wydatków na tego typu działalność. Nasilił także potrzebę dokonywania szybszych zmian m.in. w zakresie cyfryzacji, sztucznej inteligencji czy też automatyzacji produkcji. Należy podkreślić, że innowacje będą kluczowym czynnikiem wychodzenia z kryzysu i budowania postpandemicznej rzeczywistości.

Słowa kluczowe: innowacje, innowacyjność przedsiębiorstw, Covid-19, bony na innowacje;

Summary

The aim of the study is to present the impact of the Covid-19 pandemic on the level of innovativeness of Polish enterprises and to indicate possible directions of development of companies after the pandemic. Undoubtedly, the crisis influenced the innovativeness of enterprises mainly by reducing expenses on this type of activity. It also intensified the need to make faster changes, e.g. in the field of digitization, artificial intelligence or production automation. It should be emphasized that innovation will be a key factor in overcoming the crisis and building a post-pandemic reality.

Key words: innovation, innovativeness of enterprises, Covid-19, Innovation vouchers; grants for innovation;

JEL: O3, O5

* Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, katarzyna.szuper@live.umcs.edu.pl

Wprowadzenie

Sytuacja gospodarcza na świecie i w Polsce jest kształtowana w ostatnim czasie przez pandemię koronawirusa. Niewątpliwie jest to czas ogromnej niepewności dla przedsiębiorców.

Poziom innowacyjności kraju oraz przedsiębiorstw jest nisko oceniany na tle pozostałych krajów Unii Europejskiej. Polskie przedsiębiorstwa bazują na finansowaniu swojej działalności innowacyjnej kapitałem własnym, co w połączeniu z kryzysem i znacznym ograniczeniem przychodów może skutkować utratą pozycji konkurencyjnej, a niekiedy bankructwem. Wielu ekspertów wskazuje, że innowacje są kluczowym czynnikiem wychodzenia z kryzysu i mogą całkowicie zmienić układ sił w gospodarce światowej.

Celem pracy jest próba wskazania wpływu pandemii Covid-19 na poziom innowacyjności polskich firm. Niewątpliwie praca ta jest początkiem badania wpływu obecnego kryzysu na polskie przedsiębiorstwa, jednak można już zauważyć zmiany i prognozować kierunki rozwoju tego zagadnienia w przyszłości. Artykuł opiera się na analizie literatury przedmiotu, artykułach prasowych oraz najnowszych raportach dotyczące innowacyjności polskich przedsiębiorstw.

1. Analiza poziomu innowacyjności przedsiębiorstw przed 2020 rokiem

Aktywność innowacyjna Polski stoi na stosunkowo niskim poziomie. Zgodnie z European Innovation Scoreboard³ 2020 Polska zajmuje miejsce w trzeciej grupie krajów (na cztery możliwe) co oznacza, że jest umiarkowanym innowatorem. Z kolei w rankingu Global Innovation Index⁴ 2020 zajmuje 38. miejsce (na 131 możliwych) i jest to poprawa o jedno miejsce w porównaniu z rokiem poprzednim. Pomiar innowacyjności w obu rankingach dokonany jest przy pomocy wielu wskaźników, jednym z nich jest innowacyjność przedsiębiorstw. W związku z tym należałoby ocenić ją na stosunkowo niskim poziomie. Pomimo tego, że definicja innowacji nie została ujednoczona w literaturze przedmiotu, na potrzeby tego opracowania została przyjęta definicja z podręcznika OSLO, będąca podstawą metodologiczną i statystyczną w większości krajów świata. Zgodnie z nią innowacja to „nowy bądź ulepszony produkt lub proces (lub ich połączenie), znacznie różniące się od tych już istniejących w jednostce, który został udostępniony potencjalnym użytkownikom lub zastosowany w praktyce gospodarczej przez jednostkę”⁵.

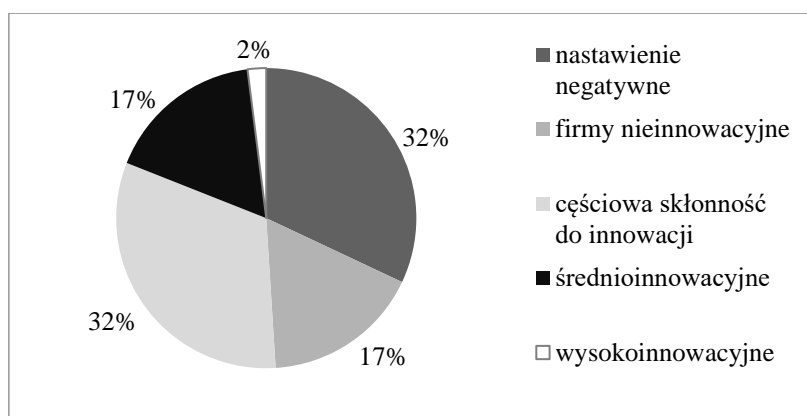
³ European Innovation Scoreboard 2020. https://interactivetool.eu/EIS/EIS_2.html.

⁴ Cornell University, Global Innovation Index 2020: who will finance innovation?, INSEAD, World Intellectual Property Organization, Ithaca, Fontainebleau, and Geneva 2020.

⁵ Oslo Manual 2018. Guidelines for Collecting, Reporting and Using Data on Innovation, 4th Edition, OECD Publishing – Eurostat, Paris-Luxembourg, 2018, s. 20.

Zgodnie z badaniem przeprowadzonym przez PARP⁶ odsetek firm negatywnie nastawionych na innowacje w Polsce wynosił 32%, firm nieinnowacyjnych 17%, 32% badanych przedsiębiorstw przejawiała częściową skłonność do innowacji. Świadome działania innowacyjne prowadziło zaledwie 20% przedsiębiorstw, z czego 17% można uznać za średnioinnowacyjne, a jedynie 2% za wysokoinnowacyjne (zob. Wykres 1). Jedynie 18% ogółu przedsiębiorstw prowadziło wewnętrzne prace badawczo-rozwojowe (18% mikrofirm, 21% małych firm, 32% średnich i 42% dużych), a 10% nabywało je z zewnątrz.

Wykres 1 Nastawienie polskich przedsiębiorstw na wprowadzanie innowacji w latach 2017-2019 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Monitoring innowacyjności polskich przedsiębiorstw, Wyniki III edycji badania 2020, PARP, Warszawa 2020.

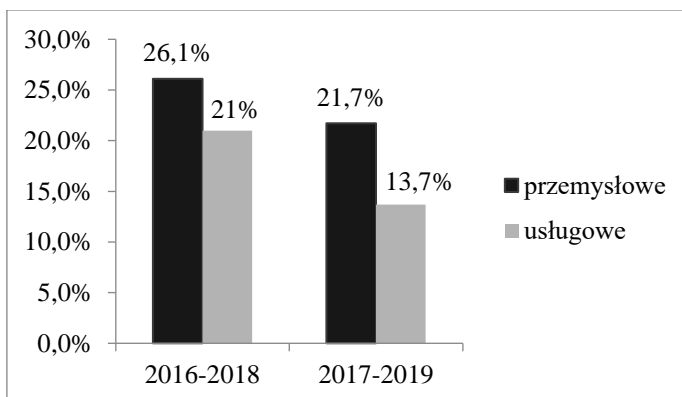
Najnowszy raport GUS⁷ analizujący działalność innowacyjną przedsiębiorstw w latach 2017-2019 pokazuje, że jedynie 21,7% przedsiębiorstw przemysłowych i 13,7% przedsiębiorstw usługowych było aktywnych innowacyjnie. Jest to wyraźny spadek w porównaniu z badaniem z lat 2016-2018 (odpowiednio 26,1% i 21%) (zob. Wykres 2). Najwięcej wprowadzonych innowacji należy przypisać przedsiębiorstwom zatrudniającym 250 osób i więcej. Duże przedsiębiorstwa przemysłowe stanowią ponad 55% wszystkich aktywnie innowacyjnych przedsiębiorstw przemysłowych. Podobnie sytuacja wygląda w przypadku firm usługowych (43,1%). Jest to zgodne z poglądami większości ekonomistów wskazujących, że duże przedsiębiorstwa są bardziej innowacyjne⁸.

⁶ Monitoring innowacyjności polskich przedsiębiorstw, Wyniki III edycji badania 2020, PARP, Warszawa 2020. Badanie zostało zakończone w marcu 2020 r., czyli przed wybuchem pandemii Covid-19 w Polsce.

⁷ Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w Polsce w latach 2017-2019, GUS, Warszawa 2020.

⁸ Patrz: Cohen, W. M., Klepper, S. Firm size and the nature of innovation within industries: the case of process and product R&D, The review of Economics and Statistics, 1996, s. 232. Damanpour, F.

Wykres 2 Przedsiębiorstwa innowacyjne w Polsce w podziale na typ prowadzonej działalności w Polsce (w %).

Źródło: opracowanie własne na podstawie Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w Polsce w latach 2017-2019, GUS, Warszawa 2020.

Wydatki na działalność innowacyjną poniesione w 2019 r. przez przedsiębiorstwa przemysłowe były 1,5 razy większe niż w przedsiębiorstwach usługowych i wynosiły ponad 23 mln zł. Warto jednak zauważyć, że w przypadku firm usługowych nastąpił wzrost wydatków o 17,6% w porównaniu z rokiem ubiegłym. Środki w głównej mierze przeznaczone były na zakupy środków trwałych (m.in. maszyny i urządzenia, środki transportu, narzędzia, ruchomości i wyposażenie, budynki). Firmy ponosiły również wydatki na zakup szkoleń pracowników bezpośrednio związanych z wdrażaniem innowacji, na oprogramowanie oraz marketing nowych bądź ulepszonych produktów⁹.

Środki własne firm były głównym źródłem finansowania działalności innowacyjnej w latach 2017-2019 (91% ogółu firm aktywnych innowacyjnie wskazuje na ten rodzaj finansowania). Ponadto, wykorzystywane były zewnętrzne źródła finansowania: kredyty bankowe, pożyczki lub leasing (38%), środki z funduszy UE (25%), środki z budżetu państwa (14%), środki z funduszy kapitału ryzyka (4%) oraz inne niż fundusze europejskie środki pozyskane z zagranicy (3%). Korzystano również ze zwolnień i ulg podatkowych (17%) (rys. 3). Ponad połowa (54%) firm aktywnych innowacyjnie odczuwa potrzebę pozyskania środków publicznych w celu sfinansowania działalności innowacyjnej. Najbardziej

Organizational size and innovation, *Organization studies*, No 13(3)/1992, s. 377. Bosma, N., & de Wit, G. The influence of innovation on firm size, *EIM Business and Policy Research*, No. N200318/2004 s. 8. Aguilar-Fernández, M. E., Otegi-Olaso, J. R. Firm size and the business model for sustainable innovation, *Sustainability*, No 10(12), 4785, 2018, s. 3-4.

⁹ Monitoring innowacyjności polskich przedsiębiorstw, Wyniki III edycji badania 2020, PARP, Warszawa 2020. Badanie zostało zakończone w marcu 2020 r., czyli przed wybuchem pandemii Covid-19 w Polsce.

pożądanymi w przyszłości rodzajami finansowania publicznego są dotacje bezzwrotne, a także zwolnienia i ulgi podatkowe¹⁰.

Wykres 3 Źródła finansowania działalności innowacyjnej przedsiębiorstw w Polsce w latach 2017-2019 (w %)

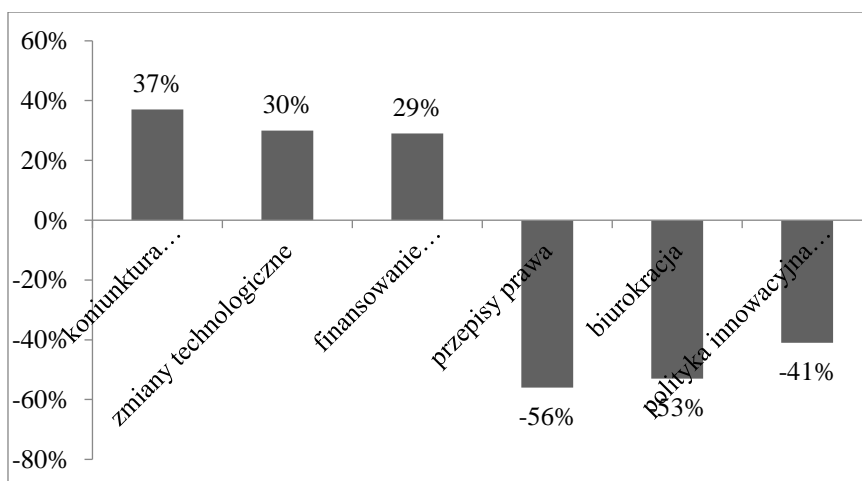
Źródło: opracowanie własne na podstawie Monitoring innowacyjności polskich przedsiębiorstw, Wyniki III edycji badania 2020, PARP, Warszawa 2021.

70% badanych przedsiębiorstw wskazało, że innowacje powstawały przede wszystkim w oparciu o pracę kadry zarządzającej. To zwykle te osoby inicjują innowacje, podejmują też ostateczne decyzje odnośnie ich wdrożenia. Decydują o wysokości środków finansowych przeznaczonych na tego typu przedsięwzięcie, rozpoznają i minimalizują ryzyko, ponadto często pobudzają kreatywność u pracowników niższego szczebla. Kolejnym, ważnym źródłem innowacji firm (54%) jest środowisko zewnętrzne tj. klienci, dostawcy i konkurenci. Odpowiadanie na potrzeby rynku i nadążanie za konkurencją są motywem do podejmowania działań innowacyjnych zarówno w zakresie aktualizowania i poszerzania oferty produktowej, jak również podnoszenia jakości procesów biznesowych, oferowanych produktów czy świadczonych usług. Badania jednak wskazały na znaczne zróżnicowanie źródeł innowacji powstających w przedsiębiorstwach. Czynniki stymulujące działalność innowacyjną przedsiębiorstw to odpowiadanie na szybko zmieniające się potrzeby konsumentów, skuteczna konkurencja i podążanie za nowymi trendami. Aż 70% aktywnie innowacyjnych firm współpracowało w tym zakresie z klientami (odpowiadając na zgłaszane przez nich potrzeby), 46% konsultowało się z dostawcami, a 22% przedsiębiorstw wspomagało się pracą z konkurentami. Znacznie mniej firm współpracuje z sektorem naukowym. Wynika to z ograniczonego zaufania przedsiębiorców do organizacji zewnętrznych oraz negatywnej oceny

¹⁰ Ibidem.

potencjalnych korzyści płynących z tego typu współpracy. Analiza danych pozwala również stwierdzić, że firmy innowacyjne częściej funkcjonują na międzynarodowym rynku. Wynika to z wprowadzania nowych rozwiązań w celu dopasowania się do potrzeb zagranicznych konsumentów, a także z kopiowania pomysłów podpatrzonych na globalnym rynku. Polskie przedsiębiorstwa widzą wiele korzyści płynących z wprowadzania innowacji. Najczęściej wskazują na wzrost jakości obsługi klienta (54%) i oferowanych produktów i usług (51%), a także wzrost wydajności pracy (43%). Ponadto, zauważają zwiększenie liczby klientów (43%), umocnienie marki (43%), wzrost sprzedaży (37%) czy zysku netto (33%). Badani podkreślają wagę odnoszonych korzyści finansowych z perspektywy długoterminowej i podkreślają wpływ czynników zewnętrznych na ich aktywność innowacyjną. Największy, pozytywny wpływ wywierają koniunktura gospodarcza (37% wskazań), zmiany technologiczne (30%) oraz możliwości finansowania zewnętrznego (29%). Zdecydowanym utrudnieniem w prowadzeniu działalności innowacyjnej z punktu widzenia przedsiębiorstw są przepisy prawa (56%), praca urzędników i biurokracja (53%) oraz strategia i polityka innowacyjna państwa (41%) (zob. Wykres 4). Dodatkowo niektórzy wspominają o barierach finansowych i braku kadry o odpowiednich kompetencjach.

Wykres 4 Stymulanty i destymulanty działalności innowacyjnej przedsiębiorstw w Polsce (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Monitoring innowacyjności polskich przedsiębiorstw, Wyniki III edycji badania 2020*, PARP, Warszawa 2020.

Działalność innowacyjna polskich przedsiębiorstw w latach 2017-2019 osiąga niski poziom. Niecałe 19% firm świadomie podejmuje aktywność innowacyjną. Nadzieję na poprawę sytuacji budzi fakt, że 32% przedsiębiorstw jest częściowo skłonna do innowacji. Duży problem stanowi finansowanie działalności innowacyjnej

kapitałem własnym, co niekiedy jest przeszkodą nie do pokonania szczególnie w przypadku małych firm. Należy podkreślić, że polskie przedsiębiorstwa potrzebują zwiększenia możliwości pozyskania kapitału z funduszy zewnętrznych, przede wszystkim w postaci bezzwrotnych dotacji bądź ulg podatkowych. Warto zauważyć, że sytuacja ekonomiczna i prawna kraju znacząco oddziałuje na innowacyjność przedsiębiorstw. Przede wszystkim należałoby usprawnić pracę urzędniczą oraz dopasować politykę innowacyjną kraju do potrzeb i możliwości polskich przedsiębiorców.

2. Zmiany innowacyjności przedsiębiorstw po wybuchu pandemii i kierunki jej rozwoju

Kryzys wywołany koronawirusem to nie tylko kryzys w wymiarze zdrowotnym, czy społecznym, ale również finansowym. Zgodnie z wyliczeniami University of Cambridge pandemia koronawirusa może kosztować światową gospodarkę około 82 bln dolarów w ciągu 5 lat, co stanowi czterokrotność rocznego PKB Stanów Zjednoczonych. W ocenie Komisji Europejskiej, Polska odczuje skutki pandemii w mniejszym stopniu niż większość państw europejskich, zauważalny jednak zostanie spadek konsumpcji prywatnej i inwestycji¹¹.

Kryzys spowodowany pandemią odczuło wiele przedsiębiorstw. Najbardziej skutki pandemii i związane z nią ograniczenie funkcjonowania przedsiębiorstw odczuły branże: turystyczna, gastronomiczna, związana z kulturą i urodą. Pomimo wielu przeciwności, kryzys pozwolił zauważyć nowe potrzeby gospodarki, a tym samym jest bodźcem do wprowadzania zmian technologicznych w krótkim okresie. Niewątpliwie wskazał firmom konieczność otworzenia się na zmiany¹². Ratunkiem dla przedsiębiorców stały się w głównej mierze innowacje, automatyzacja i cyfryzacja. Wzrost świadomości korzyści, wśród polskich przedsiębiorców, jakie niesie za sobą cyfryzacja podkreślili autorzy badania „Smart Industry Polska 2020” przeprowadzonego przez Siemens i Ministerstwo Rozwoju, Pracy i Polityki Społecznej. Dodatkowo z badania wynika, że na skutek pandemii jedna trzecia firm z sektora MSP w najbliższym czasie chce przenieść swoją działalność do Internetu. Wskazuje się, że wdrażanie innowacji było niezbędne do kontynuowania działalności. Firmy musiały przejść na pracę zdalną, a często również całkowicie zmienić kanał dystrybucji na sprzedaż elektroniczną. Dodatkowo musiały zmierzyć się nie tylko z konkurencją, ale również ze zmianami technologicznymi i praktykami konsumentów. W związku z tym Agencja Rozwoju Przemysłu zorganizowała pomoc dla firm w tym zakresie poprzez kampanię „Przenieś swoją firmę do Internetu.

¹¹ Monitoring trendów w innowacyjności. Raport 8, PARP, Warszawa 2020.

¹² Duszczyk, M. Innowacje w obliczu pandemii okazały się niezbędne do przetrwania, 2020 <https://www.rp.pl/Orzel-innowacji-/308119871-Innowacje-w-obliczu-pandemii-okazaly-sie-niezbedne-do-przetrwania.html> [16.03.2021]

Zarabiaj na e-handlu”. Dużą pomocą finansową zaproponowało przedsiębiorcom państwo w ramach tarcz finansowych¹³.

Problemy gospodarcze wywołują zwykle zmiany biznesowe poprzez konieczność dostosowań i poszukiwanie nowych rozwiązań zwiększających efektywność działania. Podczas pandemii firmy zdecydowanie postawiły na innowacje jako znaczący czynnik wychodzenia z zapaści. Warto zauważyć, że firmy farmaceutyczne zaczęły wprowadzać innowacje w zakresie leczenia. Wiele z nich zaangażowało się we współpracę z europejskimi organami zdrowia publicznego, Europejską Agencją Leków, organami krajowymi ds. zdrowia oraz WHO w celu opracowania szczepionki przeciwko COVID-19. Innowacyjne firmy farmaceutyczne w Europie wydają najwięcej środków na działalność badawczo-rozwojową (15,1% przychodów netto), drugą branżą wydającą najwięcej na ten cel jest sektor informatyczny z wynikiem 9,5%¹⁴. Dużą popularnością cieszyły się konkursy organizowane przez PARP skierowane do małych i średnich przedsiębiorstw przeznaczonych na zakup prac badawczo-rozwojowych „Bony na innowacje”. Od marca 2020 r. przedsiębiorcy złożyli 1562 wniosków o wsparcie innowacji, co przekłada się na 156 wniosków miesięcznie i jest to wynik 1,5 razy większy niż przed pandemią¹⁵. Oznacza to, że mimo pandemii firmy nadal chcą realizować innowacyjne projekty i chętnie korzystają z zewnętrznych form wsparcia finansowego.

Podczas pandemii pojawiło się wiele form wsparcia dla podmiotów gospodarczych. Często bez tej pomocy, firmy musiałyby zakończyć swoją działalność bądź zwalniać pracowników. Poza działaniami bezpośrednio nakierowanymi na ratowanie przedsiębiorstw, państwa dostosowały również swoje polityki innowacyjne. Środki przeznaczane przez krajowe agencje innowacyjne miały stymulować innowacje potrzebne do walki z pandemią. Większość krajów, a także Komisja Europejska postawiły na wspieranie innowacyjnych rozwiązań w zakresie ochrony zdrowia. Wspierano również innowacje covidowe w perspektywie długoterminowej, w odpowiedzi na wyzwania dotyczące społecznych i ekonomicznych skutków pandemii. Europejski Instytut Innowacji i Technologii podjął działania mające na celu m.in. rozwiązanie problemów mobilności w miastach, wzrost innowacji sektora MSP w zakresie przemysłu przetwórczego, wspieranie projektów stymulujących tworzenie miejsc pracy, dobrobyt i „regenerację” gospodarczą w zakresie europejskiej gospodarki ekologicznej, promocję innowacji w zakresie żywności¹⁶.

¹³ www.gov.pl

¹⁴ <https://www.infarma.pl/innowacje/warto%C5%9Bc-innowacji/> [16.03.2021]

¹⁵ <https://www.money.pl/gielda/parp-w-naborze-do-programu-bony-na-innowacje-dla-msp-zlozono-565-wnioskow-6595995175774337a.html> [16.03.2021]

¹⁶ Monitoring trendów w innowacyjności. Raport 8, PARP, Warszawa 2020.

Nastroje małych i średnich przedsiębiorstw są raczej negatywne. W grudniu 2020 roku swoją działalność zamknęło 47332 przedsiębiorstwa, natomiast 27711 zostało otwartych. Po 32% badanych przedsiębiorstw wskazuje, że ich sytuacja ekonomiczna wygląda „raczej dobrze” lub „ani dobrze, ani źle”. Jednocześnie ponad połowa ankietowanych uważa, że w przeciągu 3 kolejnych miesięcy ich sytuacja ekonomiczna nie ulegnie zmianie. 70% wskazało, że koronawirus przyczynił się do spadku produkcji, sprzedaży bądź świadczenia usług, a ponad połowa firm szacuje, że ich przychody zmniejszą się maksymalnie o 50%. Odsetek firm, które nie planują w najbliższym czasie inwestycji waha się w przedziale 80%. Wsparcie finansowe oferowane przez państwo doceniło 32% badanych, natomiast blisko 43% jest zdania, że poradziłyby sobie bez tej pomocy. Jednocześnie 67% firm oczekuje dalszej pomocy przede wszystkim w postaci: odroczenia/umorzenia/dopłaty do składek ZUS (85%), dofinansowania zatrudnienia (70%), uproszczenia procedur/ zmniejszenia biurokracji/ szybszego działania instytucji państwowych (65%), odroczenia/umorzenia dopłaty do podatków (52%)¹⁷.

Postpandemiczna sytuacja jest trudna do przewidzenia, jednak wskazuje się na pewne jej cechy charakterystyczne. Przedsiębiorstwa będą koncentrować się na funkcjonowaniu na lokalnym rynku ze względu na bliskość klientów i pośredników, ograniczą w ten sposób ryzyko i zapewnią ciągłość produkcji. Znacząco wzrośnie rola dużych przedsiębiorstw, które będą dążyły do wykupienia osłabionych konkurentów. Nastąpi rozwój monopoli biznesowych, konsolidacja niektórych sektorów gospodarki, a konsumenci będą mieli niewielki wpływ na ceny. Wskazuje się, że znaczącą rolę zacznie odgrywać państwo, na rzecz rezygnacji z samoregulacji rynku. Możliwa jest nacjonalizacja kluczowych dla państwa przedsiębiorstw, wprowadzenie nowych podatków i większa współpraca biznesu z państwem. Już w trakcie pandemii zaczęły nasilać się ruchy przedsiębiorstw mające na celu wprowadzanie innowacyjnych rozwiązań tj. sztuczna inteligencja i automatyzacja produkcji. Popularniejszy staje się druk 3D i Internet Rzeczy. Wiele z firm zauważa również potrzebę rozwoju usług w zakresie cyberbezpieczeństwa i ochrony danych. W okresie kryzysu osoby odpowiedzialne za finanse przedsiębiorstwa zwykle ograniczają wydatki na działalność innowacyjną, dlatego tak ważne jest pozyskiwanie funduszy zewnętrznych, ale również inwestowanie we własną kadrę potrafiącą wytworzyć know-how organizacji i efektywnie wykorzystywać wewnętrzną infrastrukturę badawczo-rozwojową. Podczas kryzysu niezmiernie ważne jest stworzenie takiej kultury organizacji, która będzie sprzyjać akceptacji ryzyka i pozwalając na popełnianie błędów. Czynnikiem sukcesu może okazać się również opracowanie strategii zarządzania tym ryzykiem. Nadal bardzo

¹⁷ Krajowy Rejestr Długów Biuro Informacji Gospodarczej, KoronaBilans MŚP, 2020. <https://koronabilans.krd.pl/pomoc-rzadu/> [19.03.2021]

rzadko dochodzi do współpracy między nauką a biznesem. Tego typu współpraca pozwoliłaby na rozwój kadry pracowniczej oraz pozyskanie najnowocześniejszych, często bardzo kosztownych technologii. Ogromnym wyzwaniem dla firm jest stworzenie w organizacji środowiska sprzyjającego innowacjom. Wymaga to zarówno zmian w podejściu pracowników, jak również w strukturze organizacji¹⁸.

Wnioski

Innowacyjność jest kluczowym czynnikiem sukcesu przedsiębiorstwa. Jej rola nie zmieniła się pomimo zmieniających się warunków funkcjonowania firm. Obecna sytuacja, wywołana pandemią koronawirusa jeszcze mocniej podkreśliła konieczność wdrażania nowatorskich rozwiązań.

Poziom innowacyjności polskich przedsiębiorstw jest stosunkowo niski i zależny zarówno od czynników wewnętrznych, jak i zewnętrznych przedsiębiorstwa. Przede wszystkim ogromny wpływ wywiera koniunktura gospodarcza, przepisy prawa czy możliwości finansowania zewnętrznego. Aktywność innowacyjna firm jest ograniczona poprzez finansowania działań środkami własnymi firm. Dużą nadzieję na poprawę tej sytuacji budzi fakt ogromnego zainteresowania dotacjami na innowacje. Kryzys wywołany koronawirusem niewątpliwie zahamował działalność polskich przedsiębiorstw, ograniczając swobodę działania, a tym samym zmniejszając przychody. Eksperci wskazują, że przedsiębiorstwa w najbliższym czasie będą dążyć do przenoszenia swojej działalności na lokalne rynki, nastąpi rozwój monopoli, zwiększy się ingerencja państwa w gospodarkę, możliwe jest również wprowadzenie nowych podatków. Ponadto, wskazuje się, że to innowacje będą kluczowym czynnikiem decydującym o dalszym losie przedsiębiorstwa. Wiele firm już zaczęło opierać swoją działalność o sztuczną inteligencję, czy automatyzację produkcji. Niewątpliwie przedsiębiorstwa powinny budować kulturę organizacji przyjazną innowacjom oraz nawiązywać bliższą współpracę biznesu z nauką.

Bibliografia

Aguilar-Fernández, M. E., Otegi-Olaso, J. R. Firm size and the business model for sustainable innovation, *Sustainability*, No 10(12), 4785/2018.

Ayming, Droga do innowacji a COVID-19. Wyzwania dla CEO. 2020. [PDF] https://www.ayming.pl/wp-content/uploads/sites/16/2020/06/Droga-do-innowacji.-Wyzwania-CEO_raport.pdf [19.03.2021]

¹⁸ Ayming, Droga do innowacji a COVID-19. Wyzwania dla CEO, 2020. [PDF] https://www.ayming.pl/wp-content/uploads/sites/16/2020/06/Droga-do-innowacji.-Wyzwania-CEO_raport.pdf [19.03.2021]

Bosma, N., de Wit, G. The influence of innovation on firm size, EIM Business and Policy Research, No. N200318/2004.

Cohen, W. M., Klepper, S. Firm size and the nature of innovation within industries: the case of process and product R&D, The review of Economics and Statistics, 1996.

Cornell University, Global Innovation Index 2020: who will finance innovation? INSEAD, World Intellectual Property Organization, 2020.

Damanpour, F. Organizational size and innovation, Organization studies, No 13(3)/1992.

Duszczyk, M. Innowacje w obliczu pandemii okazały się niezbędne do przetrwania. 2020. <https://www.rp.pl/Orzel-innowacji-/308119871-Innowacje-w-obliczu-pandemii-okazaly-sie-niezbedne-do-przetrwania.html> [16.03.2021]

European Innovation Scoreboard 2020. https://interactivetool.eu/EIS/EIS_2.html.

Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w Polsce w latach 2017-2019, GUS, Warszawa 2020.

<https://www.infarma.pl/innowacje/warto%C5%9Bc-innowacji/> [16.03.2021].

<https://www.money.pl/gielda/parp-w-naborze-do-programu-bony-na-innowacje-dla-msp-zlozono-565-wnioskow-6595995175774337a.html> [16.03.2021].

Krajowy Rejestr Długów Biuro Informacji Gospodarczej, KoronaBilans MŚP, 2020. <https://koronabilans.krd.pl/pomoc-rzadu/> [19.03.2021].

Oslo Manual 2018. Guidelines for Collecting, Reporting and Using Data on Innovation, 4th Edition, OECD Publishing – Eurostat, Paris-Luxembourg 2018.

Monitoring innowacyjności polskich przedsiębiorstw, Wyniki III edycji badania, PARP, Warszawa 2020.

Monitoring trendów w innowacyjności. Raport 8, PARP, Warszawa 2020

www.gov.pl

Himstedt K. (2021), *Realizacja funkcji pracy a praca zdalna w dobie pandemii covid-19* [w:] Stępnia-Kucharska A., Piekut M. (red.), *Współczesne problemy gospodarcze - gospodarki w czasach kryzysu. Część II*, Kolegium Nauk Ekonomicznych i Społecznych, Politechnika Warszawska, Płock, s. 16-27.

Rozdział II.

REALIZACJA FUNKCJI PRACY A PRACA ZDALNA W DOBIE PANDEMII COVID – 19

Katarzyna Himstedt*

Streszczenie

Artykuł porusza problematykę realizacji podstawowych funkcji pracy. Jego celem jest przedstawienie funkcji pracy na przykładzie pracy zdalnej w okresie pandemii COVID- 19. W opracowaniu funkcje te wykorzystane zostały w perspektywie motywacyjnej teorii ERG²⁰, czyli uporządkowane w sfery: ekonomiczną (bytową), społeczną (relacyjną) i rozwojową (samorozwoju, wzrostu). Pozwala to pokazać, jakie różnorodne zagrożenie może stanowić praca zdalna dla jakości pracy. Niewątpliwie pandemia COVID-19 w przyszłości wpłynie na częstotliwość wykorzystywania pracy zdalnej w realizacji funkcji pracy.

Słowa kluczowe: funkcje pracy, praca zdalna, COVID -19, teoria ERG

Summary

The article deals with the implementation of basic work functions. Its purpose is to explain the functions of working on the example of remote working during the COVID-19 pandemic. In the development, these functions were used in the perspective a of the motivational ERG theory, i.e. organized into spheres: economic (being), social (lye) and development (self-development, growth). This allow to show how the variety of threats remote working can pose to the quality of work. Undoubtedly, the COVID-19 pandemic in the future will affect the frequency of using remote working in the implementation of the work function.

Keywords: work functions, remote working, COVID-19, ERG theory

JEL: A10, J01, J2.

* Uniwersytet Łódzki, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny, Instytut Gospodarki Przestrzennej, Katedra Polityki Ekonomicznej; katarzyna.himstedt@eksoc.uni.lodz.pl.

²⁰ Inicjatorem motywacyjnej teorii ERG jest Amerykański psycholog Clayton Alderfer jako podważenie słynnej piramidy potrzeb Masłowa. Clayton wyróżnia w niej trzy grupy potrzeb, które motywują nas do pracy: Existence Reed - potrzeby egzystencjonalne, czyli potrzeba zapewnienia sobie i swojej rodzinie bezpieczeństwa, schronienia, pieniędzy i pożywienia. Jest to odpowiednik potrzeb fizjologicznych i bezpieczeństwa z piramidy Masłowa. Relatedness need - potrzeba relacji, czyli potrzeba związku i więzi społecznej z innymi jednostkami. Odpowiednik potrzeby miłości i przynależności z hierarchii potrzeb. Growth need - potrzeba wzrostu, czyli potrzeba rozwoju naturalnego potencjału danej jednostki. Potrzeba ta odpowiada potrzebie szacunku i uznania, oraz potrzebie samorealizacji z piramidy potrzeb Masłowa (Woźniak J., *Współczesne systemy motywacyjne*, PWN, Warszawa 2019, s. 263.).

Wprowadzenie

Ogłoszony w Polsce, w marcu 2020 roku stan zagrożenia epidemicznego, później stan epidemii związany z rozprzestrzenianiem się choroby zakaźnej, wywołanej na skutek wirusa SARS-COV-2, czyli COVID-19²¹, spowodował znaczące zmiany w sposobie organizacji pracy. W celu ograniczenia ryzyka infekcji wprowadzono rozwiązania zapobiegające i przeciwdziałające wirusowi. Działania te związane były m.in. z umożliwieniem pracownikom realizację obowiązków zawodowych poza miejscem stałego jej wykonywania, poza siedzibą pracodawcy. Znaczna część pracowników podjęła więc pracę zdalną, która niewątpliwie stanowi pewną szansę jak i zagrożenie dla realizacji funkcji pracy. W dobie pandemii COVID-19 istnieje wiele uwarunkowań utrudniających pracę zdalną, jest to m.in.: brak kontaktów społecznych, odizolowanie; brak wcześniejszych doświadczeń w pracy zdalnej; obecność w domu dzieci, opieka nad nimi i nauka z nimi; opieka nad starszymi członkami rodziny; obawy związane z przyszłością; słaby dostęp do internetu²². Wymienione czynniki w dominującym stopniu mają charakter społeczny i psychologiczny. Niewątpliwie należy także zwrócić uwagę na możliwe konsekwencje ekonomiczne na niespotykaną do tej pory skalę, np. dekonstrukcję gospodarczą, spadek PKB, zwolnienia pracowników i rosnące bezrobocie. Wiele przedsiębiorstw musiało podjąć decyzję o zamknięciu swoich firm. Już tylko te czynniki mogły w pracownikach wzbudzać obawy, związane z przyszłością i wpływać na jakość pracy zdalnej. Na pewno warunki pracy zdalnej w czasie pandemii COVID-19 znacząco różniły się od tych sprzed jej pojawienia się.

1. Formy świadczenia pracy i jej funkcje

Od wieków wykonywanie pracy jest podstawą egzystencji każdego człowieka. Praca jest pojęciem wieloznacznym. Dla socjologa, psychologa, czy ekonomisty, może oznaczać zupełnie co innego. Według socjologa Anthony Giddensa, praca to zajęcia wymagające wysiłku umysłowego i fizycznego, celem których jest świadczenie usług oraz wytwarzanie dóbr służących zaspokojeniu ludzkich potrzeb²³. W szerokim znaczeniu, jest ona dowolnym działaniem ludzkim, którego efektem jest produkcja²⁴. Pojęcie to może używane być w odniesieniu do pracy najemnej, jako określona kategoria zatrudnienia. Innymi słowy, jest to „zatrudnienie za określoną płacę tygodniową lub miesięczną, na ogół na warunkach określonych przez pracodawcę, którego wymagania może ograniczać prawo pracy, układy zbiorowe lub

²¹Zhang L., Crystal structure of SARS-CoV-2 main protease provides a basis for design of improved alpha-ketoamide inhibitors, *Nature Science* 2020, www.science.org.abb3405 [29.07.2021].

²² Ibidem, s. 58-61.

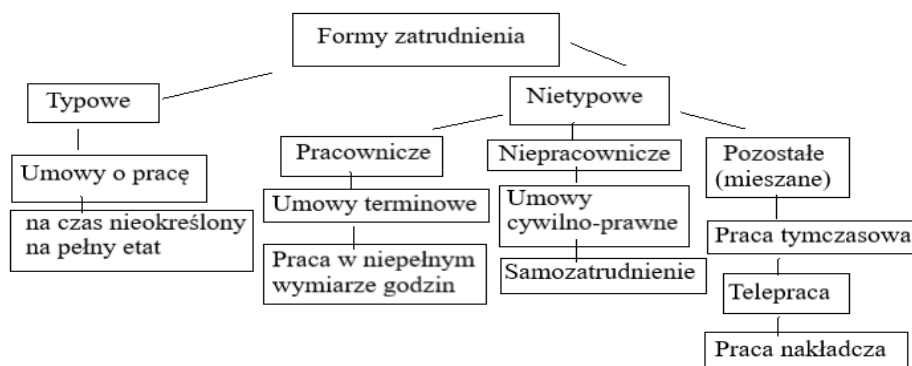
²³ Giddens A., *Socjologia*, PWN, Warszawa 2004, s. 396.

²⁴ Bremond A., Couet J-F, Davie A., *Kompendium wiedzy o socjologii*, PWN, Warszawa 2006, s. 153.

nacisk ze strony związków zawodowych”²⁵. Najczęściej stosowanym podziałem odnoszącym się do pracy zarobkowej jest podział na pracę fizyczną i umysłową. Jego podstawę stanowi stosunek/relacja między wysiłkiem fizycznym i umysłowym, charakteryzującym określoną pracę. Przewaga wysiłku umysłowego pozwala uznać daną pracę za umysłową, przewaga wysiłku fizycznego za pracę fizyczną. Podział ten ma charakter umowny i przysparza wielu kłopotów klasyfikacyjnych. Podział ten ma również aspekt stratyfikacyjny, ponieważ określony charakter pracy łączy się z ważnymi wskaźnikami, takimi jak: dochód, poziom wykształcenia, warunki pracy, czy poziom prestiżu. W ekonomii praca jest jednym z trzech czynników produkcji, obok ziemi i kapitału²⁶. Określana jest jako kapitał ludzki, ze względu na siłę roboczą, która ma umiejętności do wykonywania pracy/wkładania wysiłku. Ważnym aspektem jest tu wydajność pracy. Niewątpliwie, każdy pracodawca oczekuje tego, by jego pracownicy byli efektywni, co wiąże się z odpowiednimi kwalifikacjami, umiejętnościami i doświadczeniem zespołu.

W Polsce istnieje wiele form zatrudnienia (sposobów świadczenia pracy). Są to m.in.: umowa o pracę (umowa o pracę na czas próbny, umowa o pracę na czas wykonywania danej pracy, umowa o pracę na czas określony, umowa o pracę na zastępstwo, umowa o pracę na czas nieokreślony), umowy cywilnoprawne (umowa zlecenia - świadczenie usług, umowa o dzieło), działalność gospodarcza (samozatrudnienie), które przedstawia wykres. 1.

Wykres 1. Ogólna klasyfikacja form zatrudnienia (sposobów świadczenia pracy)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Bąk E., Nietypowe formy zatrudnienia na polskim rynku pracy, PWN, Warszawa 2007, s. 65-66.

Praca może przybierać różne formy. Dla potrzeb opracowania, skoncentrowano się na pracy zdalnej, często mylonej z telepracą - jednak są to dwie odrębne formy.

²⁵ Marshall G., Słownik socjologii i nauk społecznych, PWN, Warszawa 2004, s. 252.

²⁶ Kłak M., Zarządzanie wiedzą we współczesnym przedsiębiorstwie, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomii i Prawa im. prof. Edwarda Lipińskiego w Kielcach, Kielce 2010, s. 7.

Pracą zdalną jest praca ograniczona w czasie, określona w umowie o pracę, polegająca na wykonywaniu pracy całkowicie lub częściowo w miejscu zamieszkania pracownika lub w innym miejscu ustalonym przez pracownika i pracodawcę, w szczególności z wykorzystaniem środków bezpośredniego porozumiewania się na odległość. Wdrażana jest poprzez polecenie pracodawcy, który powinien zapewnić pracownikowi narzędzie pracy, niezbędne do jej wykonywania. Pracownik może używać swojego prywatnego sprzętu pod warunkiem ochrony informacji poufnych, oraz tych, których ujawnienie spowodowałoby narażenie pracodawcy na szkodę. Aspekt ekwiwalentu pieniężnego nie jest uregulowany w ustawie. Niestety brak jest regulacji w prawie na temat tej formy świadczenia pracy, stąd nie została ona uwzględniona na wykresie ¹²⁷. Można uznać, iż podstawą prawną pracy zdalnej jest ustawa o szczególnych rozwiązaniach, związanych z przeciwdziałaniem, zapobieganiem, zwalczaniem pandemii COVID - 19, a także innych chorób zakaźnych i wywołanych nimi sytuacji kryzysowych. Przepisy o pracy zdalnej utraciły moc z dniem 27.09.2020r, jednak są plany, aby ta forma pracy została na stałe uregulowana w Kodeksie pracy, w którym funkcjonują przepisy dotyczące telepracy. Jest to najpopularniejsza forma świadczenia pracy przy wykorzystaniu środków komunikowania się na odległość. Telepraca, w porównaniu z pracą zdalną - nie stanowi optymalnego rozwiązania dla pracodawców, którzy chcą wdrożyć elastyczne rozwiązania odnoszące się do home office. Telepraca jest pracą wykonywaną regularnie poza siedzibą/ zakładem pracy, z wykorzystaniem środków komunikacji elektronicznej w rozumieniu przepisów o świadczeniu usług drogą elektroniczną. Jest nieograniczona w czasie. Czas jej trwania jest zależny od woli pracodawcy i/lub pracownika. Zapewnienie narzędzi pracy, w przypadku tej formy pracy leży po stronie pracodawcy. Pracownik może używać swojego sprzętu, niezbędnego do wykonywania zadań, jednak w takim wypadku przysługuje mu ekwiwalent pieniężny. Pracodawcy, którzy chcą wdrażać rozwiązania dotyczące elastycznej pracy, powinni przeanalizować kwestie różnic pomiędzy pracą zdalną a telepracą w taki sposób, aby użyte mechanizmy odpowiadały potrzebom pracowników jak i organizacji. Odpowiednie rozwiązanie prawne będzie podstawą zabezpieczenia jednej i drugiej strony, w skutek czego pracownicy będą mogli zapewnić realizację efektywnej pracy na odległość.

Do pozytywnych konsekwencji pracy zdalnej należy m.in.: dostosowanie pracy do osobistych potrzeb, oszczędność czasu, możliwość godzenia obowiązków zawodowych i osobistych (work life balance)²⁸. Negatywną stroną pracy zdalnej w czasie pandemii COVID-19 mogą być np. kwestie potencjalnie niższych

²⁷ Legalis, <https://legalis.pl/praca-zdalna-znajdzie-sie-w-kodeksie-pracy> [29.07.2021].

²⁸ Wilthagen T., Tros F., Lieshout H., Towards "flexicurity"?: balancing flexibility and security in EU member states, paper prepared for the 13th World Congress of the International Industrial Relations Association (IIRA), Tilburg University, Flexicurity Research Paper 3/2003, s. 4-5.

wynagrodzeń oraz nieuwzględniane przez pracodawcę koszty pracy ponoszone przez pracownika zdalnego, zacieranie się granicy między życiem osobistym a pracą zawodową, co za tym idzie utrudnione pola samorealizacji zawodowej jak i osobistej, poczucie bycia dłużej czas w pracy czy brak bezpośredniego kontaktu ze współpracownikami, poczucie odizolowania. Dla osób posiadających dzieci w wieku szkolnym znacznym ograniczeniem wynikającym z pracy zdalnej w domu, może być brak możliwości skoncentrowania się wyłącznie na swojej pracy, ze względu na opiekę nad dziećmi, naukę z nimi (odrabianie zadanych lekcji). Na przestrzeni lat, możliwość wykonywania pracy zdalnej miała charakter motywacyjny (teoria ERG), była uważana za jeden z atrakcyjnych warunków zatrudnienia. Pandemia COVID-19 spowodowała jednak, że praca zdalna stała się nie tyle pewnego rodzaju benefitem dla pracownika, a koniecznością i możliwością ograniczenia ryzyka infekcji. Rosnąca popularność pracy zdalnej, czy to w trakcie panującej pandemii koronawirusa czy też po całkowitym jej ustąpieniu, będzie wymagać dużej świadomości płynących z niej pozytywnych przeciwdziałań oraz zagrożeń.

Do podstawowych funkcji pracy należy: funkcja ekonomiczna (bytowa), społeczna (relacyjna) i rozwojowa (samorozwoju, wzrostu). Funkcja ekonomiczna, inaczej mówiąc bytowa - to zapewnienie pracownikowi środków niezbędnych do przetrwania - w formie wynagrodzenia pieniężnego. Dla wielu pracowników wykonywanie obowiązków zawodowych, stanowi podstawowe źródło utrzymania. Bezpośrednie cechy pracy zdalnej (niższe obecne wynagrodzenie lub wyższe koszty), bądź pośrednie cechy (małe szanse awansu lub brak możliwości rozwoju umiejętności, pozwalających zwiększyć rynkową wartość pracownika)²⁹, mogą niekorzystnie wpływać na przychody pracownika - obniżając je.

Relacyjny wymiar pracy związany jest w ściśle społecznym kontekście (społeczna funkcja pracy). Spotkania pracowników to nie tylko negocjacje zespołów, związane z danym zadaniem, ale także wspólne przerwy, rozmowy na korytarzu. Wykonywanie pracy zdalnie pozbawia pracownika większości kontaktów, gdyż nie istnieją okoliczności ich nawiązywania. Nieformalne relacje ze współpracownikami i przełożonymi to istotne źródła budowania kapitału relacji jednostki.

Niedostrzeganie wielu kompetencji ogólnych pracownika, których opanowanie jest niezbędne, by możliwe było wykonywanie pracy zdalnie, ogranicza ich postrzeganie w kategoriach sukcesu czy samorozwoju (rozwojowa funkcja pracy). Pracownicy zdalni spotykają ograniczenia w zakresie doksztalcania finansowanego lub organizowanego przez pracodawcę. Nie jest to jedyny czynnik wpływający na samorealizację czy rozwój kompetencji pracownika. Ważne dla zwiększania

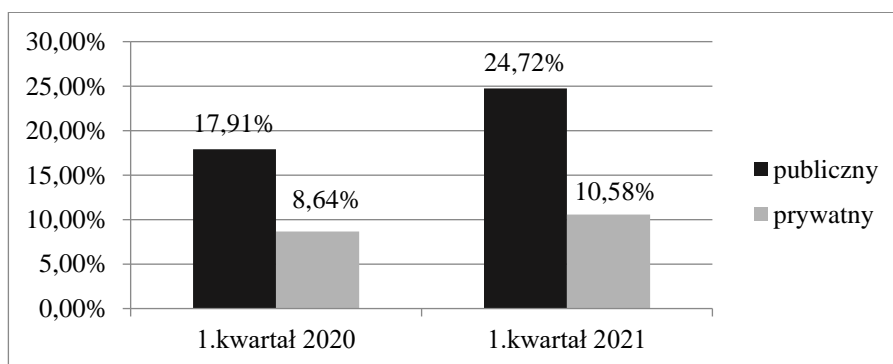
²⁹ Zaleśkiewicz T., Psychologia ekonomiczna, PWN, Warszawa 2015, s. 229-234.

kompetencji są także bezpośrednie kontakty ze współpracownikami lub edukacyjne wsparcie pracodawcy.

2. Wykorzystanie pracy zdalnej w Polsce w okresie pandemii COVID – 19

Epidemia koronawirusa COVID -19 miała swoje początki pod koniec 2019 roku w mieście Wuhan, w środkowej części Chin, w prowincji Hubei³⁰. Na początku były przypuszczenia, że problem dotyczyć będzie jedynie części Chin, ewentualnie Azji, niestety rosnąca liczba zachorowań i zasięg rozprzestrzeniania się wirusa sprawił, że 11 marca 2020 roku, epidemia została uznana przez WHO (Światową Organizację Zdrowia) za pandemię. Pierwszy przypadek zachorowania przez COVID-19 w Polsce potwierdzono 4 marca 2020 roku, natomiast 11 marca podjęto decyzję a 16 marca wdrożono zamknięcie wszystkich szkół wyższych i placówek oświatowych w Polsce³¹, wprowadzono wiele restrykcji zmniejszenia ryzyka infekcji poprzez np. pracę zdalną. Niemalże z dnia na dzień rzeczywistość zmieniła się na skalę globalną, co wymagało od wszystkich ludzi funkcjonowania w odmiennych warunkach. W końcu marca 2021r. udział osób, które pracowały zdalnie w związku z sytuacją epidemiczną (w ogólnej liczbie pracujących objętych badaniem „Popyt na pracę”³²) wyniósł 14,2% i było to o 3,2 p. proc. więcej niż w końcu marca 2020 r. W pierwszym kwartale skala wykorzystania pracy zdalnej w sektorze publicznym była znacznie większa niż w sektorze prywatnym, co obrazuje wykres 2.

Wykres 2. Udział pracujących, którzy w związku z sytuacją epidemiczną pracowali zdalnie, według sektorów własności (stan na koniec kwartału)

Źródło: Wpływ epidemii COVID-19 na wybrane elementy rynku pracy w Polsce w pierwszym kwartale 2021r., GUS, Warszawa 10.06.2021.

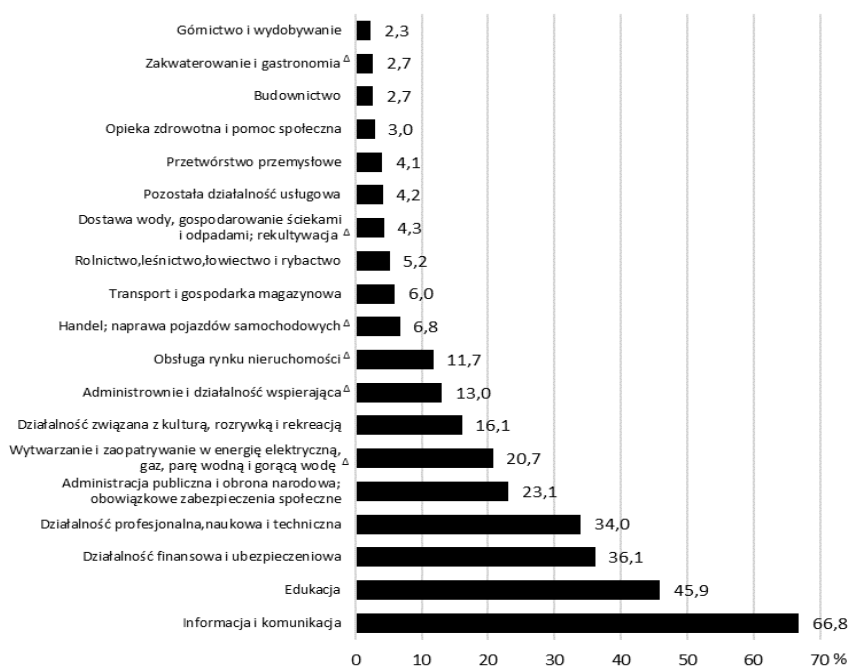
³⁰ Mackenzie D., *The Pandemic that Never Should Have Happened and How to Stop the Nex One*, Hahette Books, London 2020, s. 15.

³¹ Białek J., *COVID-19 globalna mistyfikacja*, Biblioteka XXI Wieku, Warszawa 2020, s. 56.

³² Wpływ epidemii COVID-19 na wybrane elementy rynku pracy w Polsce w pierwszym kwartale 2021r., GUS, Warszawa 10.06.2021.

Wykonywanie pracy zdalnej w pierwszym kwartale 2021 r. różniło się w zależności od rodzaju działalności (wykres 3.) W sekcji informacja i komunikacja praca zdalna była wykonywana przez niemal 67% pracujących. W sekcji edukacja tą formą pracy z powodu pojawienia się choroby zakaźnej wywołanej wirusem SARS-CoV-2, zostało objętych niemal 46% pracujących, a najmniej w sekcji górnictwo i wydobywanie 2,3%. Wynika to z tego, że nie we wszystkich rodzajach działalności jest możliwość zastosowania pracy zdalnej, np. górnictwo i wydobywanie czy przetwórstwo przemysłowe.

Wykres 3. Udział pracujących, którzy w związku z sytuacją epidemiczną pracowali zdalnie w wybranych sekcjach PKD w pierwszym kwartale 2021r. (stan na koniec kwartału)

Źródło: Wpływ epidemii COVID-19 na wybrane elementy rynku pracy w Polsce w pierwszym kwartale 2021r., GUS, Warszawa 10.06.2021.

Zastosowanie pracy zdalnej najczęściej występuje w zawodach takich jak np. programiści, informatycy. Ta forma pracy cały czas się rozwija, co również generuje zapotrzebowanie na określone grupy zawodów w tej sekcji informacja i komunikacja. Potrzebne są osoby, które będą podtrzymywać sprawność urządzeń informatycznych. W okresie pandemii można zauważyć większy popyt tylko na wybrane zawody. Ukazują to badania rynku pracy w czasie koronawirusa - Raport Grant Thornton³³.

³³Badanie rynku pracy w czasie koronawirusa Grant Thornton, <https://grantthornton.pl/wp-content/uploads/2020/12/Rynek-pracy-w-czasie-koronawirusa-w-listopadzie-RAPORT-Grant-Thornton.pdf> [29.07.2021].

Według ich wyników w 2020 r., w porównaniu z rokiem poprzednim, pojawiło się więcej ofert pracy dla specjalistów IT oraz przedstawicieli zawodów medycznych - praca tych drugich jest szczególnie ważna w czasie pandemii (zob. Tab. 1 i Tab. 2).

Tabela 1. Większy popyt na specjalistów z branży IT w okresie pandemii COVID -19

Zawód	Liczba ofert		Zmiana z roku na rok
	XI 2019	XI 2020	
Dyrektor IT	4	1	-75%
Programista	1326	1331	0,4%
Specjalista do spraw cyberbezpieczeństwa	2	7	250%
Administrator IT	158	157	-0,6%
OGÓLEM	1490	1496	0.4%

Źródło: Rynek pracy w czasie covid-19. Edycja IX, Grant Thornton, listopad 2020.

Tabela 2. Większy popyt na specjalistów zawodów medycznych w okresie pandemii COVID -19

Zawód	Liczba ofert		Zmiana z roku na rok
	XI 2019	XI 2020	
Lekarz	472	491	4%
Pielęgniarka	627	695	11%
Ratownik medyczny	73	104	43%
Salowa	123	98	-20%
OGÓLEM	1295	1388	7%

Źródło: Rynek pracy w czasie covid-19. Edycja IX, Grant Thornton, listopad 2020.

Można również zaobserwować spadek liczby ofert pracy w większości profesji w czasie pandemii. Szczególnie jest to zauważalne w branży fizycznej (zob. Tab. 3), gdzie praca zdalna nie jest realizowana.

Tabela 3. Niski popyt na specjalistów zawodów fizycznych w okresie pandemii COVID -19

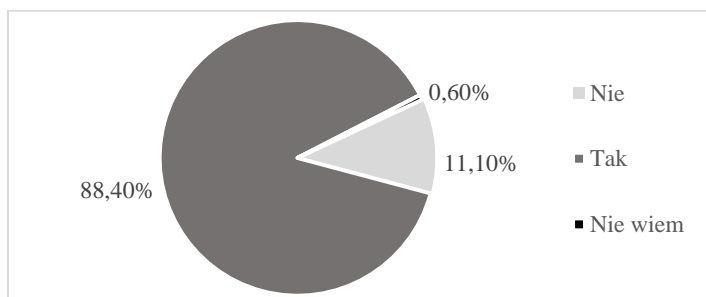
Zawód	Liczba ofert		Zmiana z roku na rok
	XI 2019	XI 2020	
Magazynier	5638	4427	-22%
Pracownik ochrony	2365	1613	-32%
Kierowca	9782	6841	-30%
Kasjer/sprzedawca	10024	5678	-43%
OGÓLEM	27809	18559	-33%

Źródło: Rynek pracy w czasie covid-19. Edycja IX, Grant Thornton, listopad 2020.

Gdzie tylko jest to możliwe, zdecydowana większość zatrudnionych korzysta z możliwości wykonywania pracy w trybie home office, co potwierdzają badania

według kolejnego raportu z krajowego rynku pracy Grant Thornton³⁴. Z takiej możliwości skorzystało 88,4% badanych. Jednocześnie 11,1% ankietowanych oznajmiło, że w ramach ich pracy nie ma takiej możliwości (zob. Wykres 4).

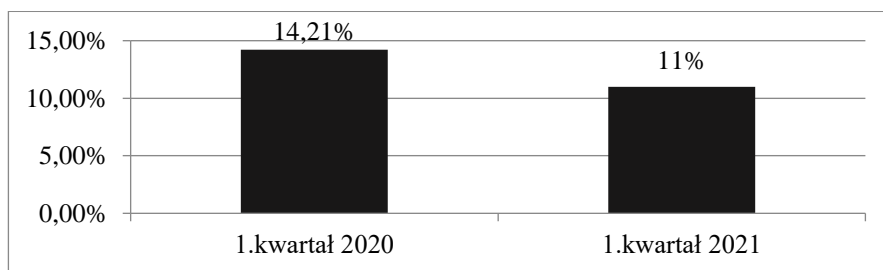
Wykres 4. Czy w Pani/Pana firmie istnieje możliwość świadczenia pracy w formie zdalnej?

Źródło: Raport z krajowego rynku pracy, Grant Thornton, listopad 2020.

Udział pracujących, którzy w związku z sytuacją epidemiczną pracowali zdalnie w pierwszym kwartale 2021 r. był wyższy niż w pierwszym kwartale roku ubiegłego, co przedstawia wykres 5.

Wykres 5. Udział pracujących, którzy w związku z sytuacją epidemiczną pracowali zdalnie (stan na koniec kwartału)

Źródło: Raport z krajowego rynku pracy, Grant Thornton, listopad 2020.

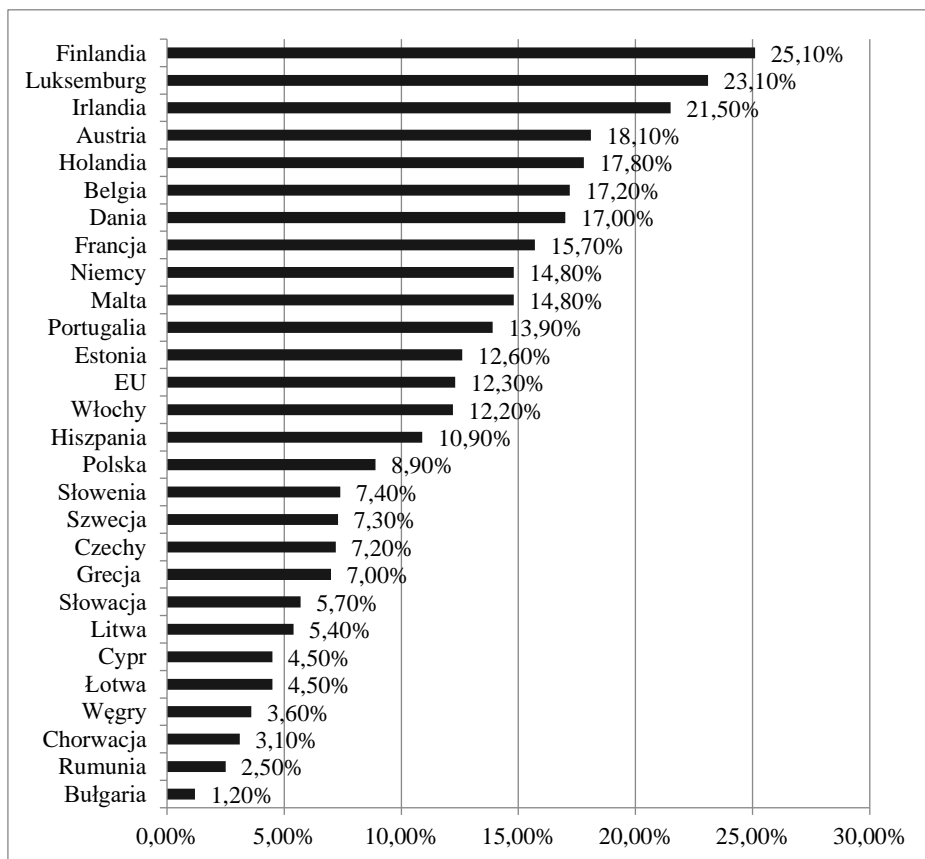
Aby móc pracować w takiej formie, należy posiadać odpowiednie predyspozycje (kompetencje cyfrowe, czyli np. umiejętność obsługi komputera, znajomość aplikacji służących do pracy w biurze).

Według danych upublicznionych przez Eurostat, w 2020 r. co ósmy Europejczyk w wieku 15 - 64 pracował w formie zdalnej (zob. Wykres 6). Można jednak zauważyć znaczne różnice pomiędzy poszczególnymi krajami. Niewątpliwie dane ukazują, że pandemia COVID-19 wywarła bardzo duży wpływ na globalny rynek pracy. Na przełomie roku 2019-2020 w porównaniu z latami ubiegłymi, pracodawcy chętniej

³⁴ Raport z krajowego rynku pracy, Grant Thornton, listopad 2020..

decydowali się na oddelegowanie pracowników na home office. Przed ukazaniem się pandemii wynajem biur dynamicznie się rozwijał. Obecnie nie jest już to takie popularne. Może wynikać to z tego, iż wielu pracowników woli wykonywać obowiązki zawodowe w domu, dzięki czemu nie tracą czasu i pieniędzy na dojazdy. Zarazem, korzyści z tego względu odczuwają również pracodawcy, którzy nie ponoszą kosztów wynajmu przestrzeni biurowych.

Wykres 6. Praca zdalna w krajach europejskich w czasie pandemii COVID- 19
(% osób pracujących w wieku 15-64)

Źródło: Eurostat, <https://ec.europa.eu/eurostat> [29.07.2021].

Praca zdalna największą popularnością cieszyła się w Finlandii, gdzie na home office przebywało aż 25,1% pracowników. Kolejne miejsce zajęły kraje takie jak: Luksemburg (23,1%), Irlandia (21,5%), Austria (18,1%), Holandia (17,8%), Belgia (17,2%). W Polsce praca zdalna dotyczyła 8,9% pracowników. Obok naszego kraju, w środku stawki, uplasowały się Państwa takie jak: Hiszpania, Słowenia, Szwecja z wynikami - odpowiednio - 10,9%, 7,4% i 7,3%. Najniższy odsetek osób pracujących

zdalnie odnotowano na Węgrzech (3,6%), w Chorwacji (3,1%), Rumunii (2,5%) oraz Bułgarii (1,2%).

Wnioski

Uporządkowanie podstawowych funkcji pracy (według teorii ERG), pozwala pokazać, jakie różnorodne zagrożenie może stanowić praca zdalna dla jakości pracy. Mimo uregulowanej Kodeksem pracy formie, stwarza ograniczenia w sferze ekonomicznej, relacyjnej i rozwojowej funkcji pracy. Zapewnienie zaspokojenia potrzeb bytowych, szczególnie poziomu wynagrodzenia, stoi po stronie ustawodawcy, natomiast aby mogła być dobrze zrealizowana funkcja relacyjna, należy zbilansować pracę zdalną z tą tradycyjną. Niewątpliwie pandemia COVID-19 w przyszłości wpłynie na częstotliwość wykorzystywania pracy zdalnej w realizacji funkcji pracy. Dla pracowników, ta forma pracy jeszcze przed pandemią COVID-19, stwarzała liczne korzyści np. godzenie obowiązków zawodowych i osobistych lub dostosowanie pracy do potrzeb osobistych. Praca zdalna może zatem stanowić jeden z benefitów dla pracownika, a także pomóc w generowaniu oszczędności dla pracodawcy. Pandemia COVID-19 przyczyniła się jednak także do zaistnienia znacznej liczby czynników, które utrudniały realizację codziennych zadań zawodowych. Za największą trudność można uznać brak kontaktów społecznych i odizolowanie, a także niekiedy zmniejszenie wynagrodzenia.

Bibliografia

Badanie rynku pracy w czasie koronawirusa, Grant Thornton, listopad 2020, <https://granthornton.pl/wp-content/uploads/2020/12/Rynek-pracy-w-czasie-koronawirusa-w-listopadzie-RAPORT-Grant-Thornton.pdf> [29.07.2021].

Bąk E., Nietypowe formy zatrudnienia na polskim rynku pracy, PWN, Warszawa 2007.

Białek J., COVID-19 globalna mistyfikacja, Biblioteka XXI Wieku, Warszawa 2020.

Bremond A., Couet J-F., Davie A., Kompendium wiedzy o socjologii, PWN, Warszawa 2006.

Eurostat, <https://ec.europa.eu/eurostat> [29.07.2021].

Giddens A., Socjologia, PWN, Warszawa 2004.

Wpływ epidemii COVID-19 na wybrane elementy rynku pracy w Polsce w pierwszym kwartale 2021r., GUS, Warszawa 10.06.2021.

Kłak M., Zarządzanie wiedzą we współczesnym przedsiębiorstwie, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomii i Prawa im. prof. Edwarda Lipińskiego w Kielcach, Kielce 2010.

Legalis, <https://legalis.pl/praca-zdalna-znajdzie-sie-w-kodeksie-pracy/> [29.07.2021].

Mackenzie D., The Pandemic that Never Should Have Happened and How to Stop the Next One, Hahette Books, London 2020.

Marshall G., Słownik socjologii i nauk społecznych, PWN, Warszawa 2004.

Raport z krajowego rynku pracy, Grant Thornton listopad 2020, <https://grantthornton.pl/wp-content/uploads/2020/12/Raport-z-krajowego-ryнку-pracy-listopad-2020.pdf> [29.07.2021].

Wilthagen T., Tros F., Lieshout H., Towards “flexicurity”?: Balancing flexibility and security in EU member states, paper prepared for the 13th World Congress of the International Industrial Relations Association (IIRA), Tilburg University, Flexicurity Research Paper 3/2003.

Woźniak J., Współczesne systemy motywacyjne, PWN, Warszawa 2019.

Zaleśkiewicz T., Psychologia ekonomiczna, PWN, Warszawa 2015.

Zhang L., Crystal structure of SARS-CoV-2 main protease provides a basis for design of improved α -ketoamide inhibitors, Nature Science 2020, www.science.org.abb3405, [29.07.2021].

Rozdział III.

SKUTKI PREKARYZACJI W CZASACH KRYZYSU PANDEMICZNEGO NA PRZYKŁADZIE SPADKU ZATRUDNIENIA W POLSCE I UNII EUROPEJSKIEJ WŚRÓD ZATRUDNIONYCH NA CZAS OKREŚLONY

Kacper Michałowski*
Eugeniusz Kwiatkowski (opiekun naukowy)

Streszczenie

Artykuł stanowi próbę uchwycenia istoty zagrożeń, z którymi zmagają się najsłabsze podmioty rynku pracy w trakcie kryzysu pandemicznego. Na gruncie literatury przedmiotu dokonano ogólnej charakterystyki prekariatu, jako grupy społecznej pozbawionej stabilności i bezpieczeństwa związanego z pracą. Głównym celem tej publikacji jest ustalenie, jak poziom zatrudnienia tymczasowego kształtował się w Polsce i Unii Europejskiej przed pandemią oraz w trakcie jej trwania. Badanie przeprowadzono z wykorzystaniem dwóch odrębnych źródeł danych: Eurostatu i liczby ubezpieczonych w ZUS. Wyniki wskazują, iż zatrudnienie wśród pracujących na czas określony obniżyło się względem zatrudnionych ogółem, co potwierdziło tezę o szczególnej wrażliwości prekariatu wobec wahań popytu na pracę, towarzyszących epidemii COVID-19.

Słowa kluczowe: prekariat, kryzys pandemiczny, rynek pracy

Summary

This article is an attempt to capture the essence of the threats faced by the most vulnerable actors in the labour market during the pandemic crisis. Based on the subject literature, a general characteristics of the precariat, as a social group deprived of stability and security related to work, has been presented. The main aim of this publication is to establish how temporary employment level shaped in Poland and the European Union before and during the pandemic. The research was conducted using two different data sources: Eurostat and the ZUS database. The results show that employment among temporary employees decreased in relation to total employment, which confirmed the thesis of the particular susceptibility of the precariat to fluctuations in the demand for labour accompanying the COVID-19 epidemic.

Keywords: precariat, pandemic crisis, labour market

JEL: E24, F66, J22, Z13

* KNEiS, Politechnika Warszawska; Kacper.michalowski.stud@pw.edu.pl.

Wprowadzenie

Przyczyną powstania niniejszego artykułu są dwa, oddziałujące na siebie problemy społeczne, związane z dynamiką zmian w zatrudnieniu. Pierwszy z nich dotyczy procesu uelastyczenia pracy, zwanego ściślej prekaryzacją. W drugiej dekadzie XXI wieku średnio co czwarty pracownik w Polsce zatrudniony był na czas określony. Apriorycznie samo w sobie stanowi to już czynnik destabilizujący współczesny rynek pracy, jednak w perspektywie zwiększonych wahań popytu na pracę, kwestia ta szczególnie wymaga zbadania.

Drugi aspekt związany jest z negatywnym oddziaływaniem kryzysu pandemicznego na ekonomiczne, jak i pozaekonomiczne sfery pracy prekarnej. Mowa tu o erodującym bezpieczeństwie zatrudnienia, pogłębiającej się alienacji i atomizacji pracujących, czy rozmywaniu granic między pracą, a czasem wolnym. Choć zjawiska te towarzyszyły już pracy najemnej od wieków, tak w swojej obecnej zespolonej formie wydają się jawić jako nowy, biopolityczny mechanizm zarządzania ryzykiem poprzez niepewność.

Celem części empirycznej jest zbadanie zmian w poziomie zatrudnienia osób na umowach tymczasowych wobec wszystkich pracujących. Zostaną ze sobą zestawione dane Eurostatu o poziomie zatrudnienia w Polsce i Unii Europejskiej oraz opracowane przez Polski Instytut Ekonomiczny zmiany w liczbie ubezpieczonych w ZUS.

1. Istota prekariatu

Prekariat jest stosunkowo nowym pojęciem, które w dyskursie naukowym pojawiło się za sprawą takich myślicieli jak Jürgen Habermas, Michael Foucault, Pierre Bourdieu, Antonio Negri, Michel Hardt, czy Herbert Marcuse. Przeanalizowali oni szereg mechanizmów odpowiadających za przemiany społeczne w XX wieku, co przyczyniło się do dalszych rozważań nad problematyką prekaryjności³⁶.

We współczesnej literaturze przedmiotu poczyniono wiele prób zdefiniowania prekariatu. W szerokim ujęciu termin ten oznacza socjoekonomiczną grupę społeczną, powstałą pod koniec lat 70. i powiększającą się wraz z rozwojem globalizacji³⁷. Jarosław Urbański uważa, że nie ma jednoznacznej definicji tego pojęcia³⁸, jednocześnie wskazując na ciekawą propozycję ze strony polskich wydawców *Commonwealth* Hardta i Negriego. Prekarność określona jest tu jako „typowa dla późnego kapitalizmu kondycja życia i pracy w warunkach niepewności,

³⁶ M. Wlazło, Prekariat i niepełnosprawność – o tymczasowości i niepewności edukacji, rehabilitacji, pracy i życia, *Interdyscyplinarne Konteksty Pedagogiki Specjalnej* Nr 6/2014, s. 38.

³⁷ Z. Domański, Prekariat a bezpieczeństwo społeczne, *Journal of Modern Science* t. 3/30/2016, s. 336.

³⁸ J. Urbański, Prekariat i nowa walka klas. Przeobrażenia współczesnej klasy pracowniczej i jej form walki, Instytut Wydawniczy Książka i Prasa, Warszawa 2014, s. 51.

niestabilności i nieprzewidywalności” oraz „krytycznym sposobem opisu tego, co liberalni teoretycy kapitalizmu nazywają uelastycznieniem warunków zatrudnienia”³⁹.

W etymologii powszechnej jest uznanie tego terminu za neologizm, powstały z połączenia dwóch rzeczowników: angielskiego *precarity* (fr. *précarité*), co oznacza niepewną, niestabilną sytuację oraz proletariat (łac. *proletarius*) – określającego najuboższą warstwę społeczną w starożytnym Rzymie, zaś od czasów rewolucji przemysłowej klasę robotniczą⁴⁰.

Na wstępie warto zarysować, jak doszło do ukształtowania się obecnych podziałów społecznych. Wraz z przejściem od feudalizmu do kapitalizmu, struktura oparta na stanach społecznych przekształciła się w strukturę klasową. Panujący w XIX wieku dychotomiczny podział klasowy, oparty był na zasadniczym antagonizmie – stosunku wobec środków produkcji. Kiedy na skutek wstrząsów pierwszej połowy XX stulecia doszło do globalnych przeobrażeń gospodarczych oraz zmian w podziale bogactw, uległ on rozwarstwieniu, czego głównym produktem było wyodrębnienie się klasy średniej⁴¹.

Powstanie prekariatu uchodzi za jeden ze skutków ubocznych globalizacji i datuje się je na późne lata 70. ubiegłego stulecia. Politycy neoliberalni argumentowali konieczność tych zmian, jako rzecz niezbędną dla utrzymania ówczesnego poziomu produkcji i inwestycji. Retoryka ta oparta była na założeniu, że wzrost kosztów związanych z zatrudnieniem doprowadzi do odpływu kapitałów do gospodarek gwarantujących większą swobodę gospodarczą. Kraje bogate zliberalizowały więc swoje systemy prawne chroniące pracowników, a w ślad za nimi podążać zaczęły państwa gorzej rozwinięte, upatrując w tej polityce szans rozwoju. Rozpoczęło to proces uelastycznienia zatrudnienia, przejawiający się w powstawaniu wakatów opartych na kontraktach cywilnoprawnych, powodując dualizm na rynku pracy. Grupie pozbawionej stosunku pracy towarzyszyły ograniczone możliwości jej utrzymania, łamanie przepisów BHP i norm w zakresie czasu pracy, a także utrata potencjału do reprodukcji własnych umiejętności⁴².

Guy Standing, aby określić pozycję prekariatu we współczesnej strukturze społecznej proponuje następującą typologię. Na szczycie umiejscawia elitę, jako wąskie grono najbogatszych osób na świecie. Pod nią znajdują się dwie równorzędne sobie grupy: salariat, czyli pracownicy zatrudnieni na stabilne, pełnoetatowe umowy oraz *proficians*, oznaczający mobilnych społecznie

³⁹ M. Hardt, N. Negri, *Rzecz-pospolita. Poza własność prywatną i dobro publiczne*, Korporacja Ha!art, Kraków 2012, s. 517.

⁴⁰ R. Szarfenberg, *Prekarność, prekaryjność, prekariat – krótkie wprowadzenie*, Instytut Polityki Społecznej, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2016, s. 1. <http://rszarf.ips.uw.edu.pl/pdf/prekariat3.5.pdf> [03.05.2021].

⁴¹ T. Piketty, *Kapitał w XXI wieku*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2015, s. 302.

⁴² G. Standing, *Prekariat. Nowa niebezpieczna klasa*, PWN, Warszawa 2014, s. 40-42.

profesjonalistów i techników, pracujących przeważnie na umowach o dzieło, bądź samozatrudnionych. Następnie wymienia pracowników fizycznych, byłych członków klasy robotniczej, a tuż pod nimi omawiany prekariat – środowisko zatrudnionych na umowy tymczasowe, pozbawionych świadczeń pracowniczych osób⁴³. Na samym dole znajdują się już bezrobotni oraz środowisko nieprzystosowanych społecznie, zmarginalizowanych ludzi^{44,45}.

Położenie prekariatu w owej stratyfikacji nie jest uwarunkowane czynnikami *stricte* ekonomicznymi. Grupa ta *a priori* nie posiada zasobów kapitału, z których zdolna byłaby się utrzymać, nie oznacza to jednak, że nie jest w stanie uzyskiwać ponadprzeciętnych dochodów z tytułu pracy. Kwestią nadrzędną w tym przypadku jest wysoka fluktuacja wynagrodzeń, których poziom najczęściej uzależniony jest od realizacji arbitralnie wyznaczanych celów oraz niestałej ilości godzin. Można zatem stwierdzić, że cechą która świadczy o niskiej pozycji prekariatu jest immanentna, chroniczna niepewność.

Prekaryzacja niesie za sobą również negatywne skutki ekonomiczne. Zalicza się do nich spadek wydajności pracy oraz lojalności wobec pracodawcy spowodowany krótkookresową perspektywą działania, wzrost deficytu budżetowego wynikający ze zwiększenia obciążeń związanych z polityką społeczną⁴⁶ oraz ograniczenia wpłat do ZUS i NFZ, a także wykluczenie z uczestnictwa w rynku finansowym osób pozbawionym stabilnego zatrudnienia, ze względu na brak zdolności kredytowej. Wraz z szerokim zbiorem niekorzystnych konsekwencji społecznych i psychologicznych – częściowo już przedstawionych, a szerzej rozwiniętych w dalszej części pracy – zjawisko to jawi się jako potencjalnie niebezpieczne na kilku płaszczyznach⁴⁷.

⁴³ Standing porównując prekariat z klasą robotniczą w dalszej części książki (s. 70-71), wskazuje na różnice w aspekcie poczucia świadomości klasowej, która w przypadku proletariatu stanowiła jedną z najważniejszych cech, umożliwiającą jednoczenie się w walce o wspólne prawa i poprawę warunków bytowych. W przypadku prekariuszy, brak życiowej stabilności prowadzi do wyparcia empatii na rzecz rywalizacji, przez co tracą oni zdolność postrzegania siebie jako wspólnoty. Stwierdza on, że jest jeszcze zdecydowanie za wcześnie, by nazywać prekariat klasą społeczną w ujęciu choćby Marksowskim, gdyż potrzeba mu jeszcze wykształtowania samoświadomości, aby ukonstytuował się jako „klasa dla siebie”.

⁴⁴ Ciekawą propozycję teoretyczną tej warstwy przedstawiają Łukasz Moll i Michał Pospiszyl w ramach seminarium pt. „Filozofia polityczna motłochu. W poszukiwaniu plebejskich dóbr wspólnych” oraz artykułu Stawanie się motłochem: Wielogatunkowe dobra wspólne poza nowoczesnością, wydanego na łamach „Praktyki Teoretycznej”. Określenie motłoch nie jest tu nacechowane pejoratywnie – wręcz przeciwnie, autorzy inspirować się m.in. myślą współczesnej włoskiej filozofii politycznej mają na celu oddemonizować tę grupę poprzez pogłębioną analizę groźnień i wyzysku z dóbr wspólnych, towarzyszących kształtowaniu się nowych modeli państw.

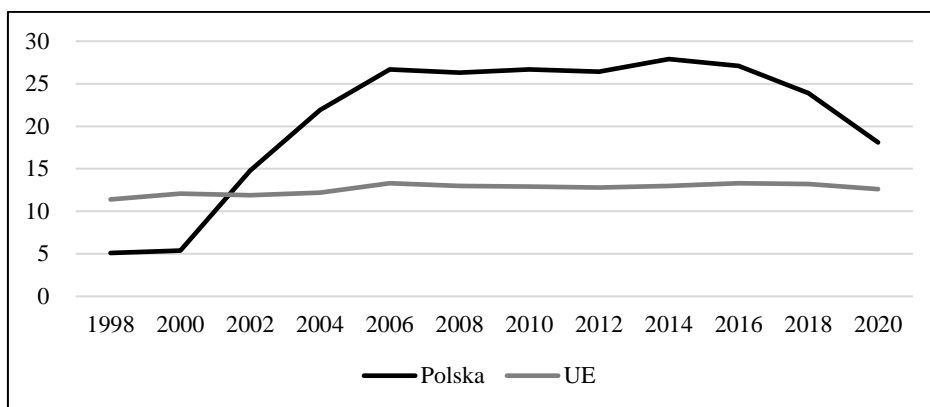
⁴⁵ G. Standing, op. cit., s. 44-45.

⁴⁶ Jak podaje ZUS, świadczenie postojowe wypłacone od początku pandemii do 6 lipca 2020 zatrudnionym na umowach cywilnoprawnych wyniosło około 700 mln zł i objęło 400 tysięcy osób.

⁴⁷ G. Krzymińska, Prekariat nowym interesariuszem ekonomii społecznej, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania Nr 41/2015, t.2, s. 36.

W Polsce prekariat pojawił się około 20 lat później, kiedy to transformacja ustrojowa umożliwiła przyłączenie się do procesów globalizacyjnych. Jako inną potencjalną przyczynę podaje się także dołączenie Polski do UE, które poza szeregiem korzyści wpłynęło również na liberalizację prawa zatrudnienia (np. zniesiono limit pracowników zatrudnionych na umowy krótkoterminowe w firmie)⁴⁸.

Wykres 1. Pracownicy tymczasowi jako procent łącznej liczby zatrudnionych między 1998, a 2020 rokiem

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostat⁴⁹.

Zgodnie z danymi Eurostatu w 1998 roku udział pracowników tymczasowych wśród zatrudnionych ogółem wynosił w Polsce zaledwie 5,2% (zob. Wykres 1). W ciągu 8 lat zwiększył się ponad pięciokrotnie, osiągając w 2006 roku 26,7%, czyli jeden z najwyższych wskaźników w Unii Europejskiej i na zbliżonym poziomie ustabilizował się przez kolejną dekadę. W ostatnich latach zaobserwowano trend spadkowy, który częściowo może wynikać z ogólnej poprawy sytuacji na rynku pracy, a w kontekście 2020 roku ze zwiększonej liczby zwolnień pracowników tymczasowych, towarzyszących pandemii koronawirusa. Powyższy wskaźnik nie jest oficjalnym miernikiem rozrostu prekariatu, wskazuje jednak na zjawisko tożsame z elastycznością zatrudnienia.

Wbrew teoriom wolnorynkowym, wzrost elastycznych form zatrudnienia nie wpłynął na zmniejszenie bezrobocia w Polsce. Na przestrzeni lat 1998-2002 obydwa wskaźniki znacząco wzrosły, następnie nie wykazując już większych przesłanek ku temu, by uznać je za skorelowane ze sobą.

⁴⁸ V. Trappmann, Precarious employment in Poland – a legacy of transition or an effect of European integration?, Emecon, vol. 2, no 1, s. 3.

⁴⁹ Wszystkie dane Eurostatu wykorzystane w tej pracy dotyczą grupy wiekowej z przedziału 20-64.

2. Wpływ pandemii na poszczególne aspekty prekarnej egzystencji

W naukach o zarządzaniu powszechnie znana jest koncepcja wrażliwości organizacji na zmiany. Głosi ona, że przedsiębiorstwa powinny zachowywać różne formy elastyczności, by sprostać wymaganiom rynku⁵⁰. Wyróżnia się dwie główne teorie wprowadzania zmian: miękką i twardą. Pierwsza z nich oznacza niewielkie, raczej ewolucyjne zmiany, jak stopniowe wdrażanie usprawnień organizacyjnych. Z kolei teoria twarda zakłada jak najszybszą poprawę wskaźników finansowych, osiąganą m.in. poprzez radykalną redukcję etatów⁵¹. Innymi słowy stosuje się tu elastyczność ilościową, która przejawia się w zdolności przedsiębiorstwa do dynamicznego ograniczenia kosztów stałych związanych z zatrudnieniem.

Warto podkreślić, że to właśnie pracujący na umowach cywilnoprawnych stanowią szczególnie atrakcyjny podmiot dywersyfikacji ryzyka, ze względu na brak ochrony przed zwolnieniem. Grupa ta pozbawiona jest zarówno ochrony prawnej (umowa o pracę, kodeks pracy), jak i instytucjonalnej (Państwowa Inspekcja Pracy)⁵². Do 2019 roku nie posiadała także prawa do organizacji strajków, czy tworzenia i wstępowania do związków zawodowych (wraz z ustawą nowelizacyjną wprowadzono status „osoby wykonującej pracę zarobkową”)⁵³. Należy rozważyć więc, jak środowiska związane z prekariatem reagują na spadek popytu na pracę w czasach kryzysowych, jak pandemia COVID-19.

Szacuje się, że w przypadku typowej recesji w Stanach Zjednoczonych maksymalnie ¼ ograniczonej liczby przepracowanych godzin w całej gospodarce spowodowana jest zmniejszeniem tygodniowego czasu pracy. W głównej mierze problem ten rozwiązywany jest poprzez redukcje etatów⁵⁴.

W Unii Europejskiej podczas światowego kryzysu finansowego już w drugim kwartale 2008 roku nastąpił znaczący spadek zatrudnienia wśród pracujących na czas określony, natomiast pracownicy na umowach o pracę odczuli go w mniejszym stopniu dopiero rok później⁵⁵.

Raport opracowany przez Międzynarodową Organizację Pracy przy współpracy z OECD dowodzi, iż pracujący w ramach różnych elastycznych form zatrudnienia byli w dużym stopniu narażeni na utratę pracy oraz dochodów w wyniku pandemii. We Francji niemal wszystkie nowe wnioski o zasiłek dla bezrobotnych w marcu

⁵⁰ W. Błaszczyk, Wrażliwość jako czynnik wpływu społecznego na zmiany w organizacji, *Acta Universitatis Lodzianis. Folia Oeconomica*, No. 234/2010, s. 97-98.

⁵¹ M. Beer, N. Nohria, Kombinacja twardej i łagodnej filozofii zmian, *Zarządzanie na Świecie* Nr 7/2000, s. 11-17.

⁵² Ustawa z dnia 13 kwietnia 2007 r. o Państwowej Inspekcji Pracy, *Dz.U.* 2007 nr 89 poz. 589, art. 10, ust. 1.

⁵³ Ustawa z dnia 5 lipca 2018 r. o zmianie ustawy o związkach zawodowych oraz niektórych innych ustaw, *Dz.U.* 2018 poz. 1608, art. 1.

⁵⁴ P. Maleszyk, *Rynki pracy państw Unii Europejskiej w okresie kryzysu. Procesy dostosowawcze i działania antykryzysowe*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2016, s. 60.

⁵⁵ *Ibidem*, s. 116-117.

i kwietniu 2020 pochodziły od byłych pracowników agencji pracy tymczasowej oraz zatrudnionych na czas określony⁵⁶.

Celem ograniczenia gwałtownego wzrostu liczby zwolnień w krajach takich jak Argentyna, Włochy i Turcja wprowadzono zakaz zwolnień grupowych i indywidualnych z przyczyn ekonomicznych. Jest to niepodważalny gwarant bezpieczeństwa dla osób zatrudnionych na umowę o pracę, niemniej jednak rozwiązanie to oznacza także pełną redystrybucję ryzyka utraty pracy w kierunku pracowników na umowach tymczasowych⁵⁷.

Istnieje kilka przyczyn determinujących zwiększoną wrażliwość wobec wahań popytu na pracę u zatrudnionych na czas określony. Zalicza się do nich niski koszt zwolnień oraz nieprzedłużania umów cywilnoprawnych, stosunkowo duży udział osób młodych w tej grupie, co sprawia, że statystycznie charakteryzują się oni niższym stażem pracy od starszych pracowników, a także wspomniane wcześniej postrzeganie pracujących na czas określony, jako formy zabezpieczenia przed zmianami w koniunkturze⁵⁸.

W związku z wprowadzeniem reżimu sanitarnego znaczna część pracodawców musiała otworzyć się na prowadzenie dalszej działalności w warunkach pracy zdalnej. Z danych GUS wynika, że na koniec 2020 roku udział pracujących zdalnie wyniósł 10,8% w łącznej licznie pracujących⁵⁹, z kolei w badaniu ankietowym przeprowadzonym przez CBOS na początku pandemii taki tryb pracy wskazało aż 21% respondentów⁶⁰.

W związku z powyższym warto pochylić się nad kwestią podziału dnia roboczego. W czasach przemian cywilizacyjnych, wirtualizacji gospodarek i postępu naukowo-technicznego powszechne stało się zacieranie granic między pracą, a czasem wolnym⁶¹. Można zaryzykować tezę, iż pandemiczna izolacja i związane z nią alternatywne sposoby organizacji pracy mogą je jedynie nasilać, a podmioty z najsłabszą pozycją na rynku pracy będą na nie najbardziej narażone. W tym kontekście Hardt i Negri nazwali prekarność „mechanizmem kontroli, który określa czasowość robotników, niszcząc rozdział czasu pracy i czasu nie-pracy, wymagając od robotników nie tyle pracy przez cały czas, ale stałej do niej gotowości”⁶².

⁵⁶ The impact of the COVID-19 pandemic on jobs and incomes in G20 economies, ILO-OECD, 2020, s. 15. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/dgreports/cabinet/documents/publication/wcms_756331.pdf [19.05.2021].

⁵⁷ Ibidem, s. 27.

⁵⁸ P. Maleszyk, op. cit., s. 119.

⁵⁹ Wpływ epidemii COVID-19 na wybrane elementy rynku pracy w Polsce w IV kwartale 2020 r., GUS, Warszawa 2020.

⁶⁰ Skutki epidemii koronawirusa w życiu zawodowym i budżetach domowych, CBOS, Warszawa 2020, s. 5.

⁶¹ E. Polak, Zacieranie granic i rozmywanie znaczeń jako jedna z tendencji współczesnych przemian cywilizacyjnych, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio K – Politologia*, vol. 25/2018, s. 29.

⁶² M. Hardt, N. Negri, op. cit., s. 247-248.

W badaniach dotyczących pracy zdalnej ponad połowa uczestników (53%) potwierdziła te stwierdzenia deklarując, że odczuwa zacieranie się granicy między pracą, a życiem osobistym. Ponadto 40% ma poczucie bycia w pracy cały czas⁶³.

Konieczność reorganizacji oraz ryzyko utraty pracy w okresie pandemii wpłynęły również na inny psychologiczny aspekt pracy, jakim jest alienacja. Pojęcie to wywodzi się z filozofii heglowskiej i na jej gruncie badaniem tego zjawiska zajmował się Karol Marks, poczynając od *Rękopisów ekonomiczno-filozoficznych z 1844 r.* W swoim pierwotnym znaczeniu – pod wieloma względami nadal aktualnym – alienacja oznacza „określony stosunek występujący między człowiekiem a jego wytworami: stosunek taki, że człowiek dostaje się w ich [wytworów] władzę, że podporządkowują go one sobie i zniewalają, pozbawiając ludzkich, gatunkowych cech”⁶⁴.

Na przestrzeni lat, wraz ze wzrostem zainteresowania tym pojęciem przez coraz to kolejne dyscypliny naukowe, jego znaczenie rozszerzyło się. Obecnie w psychologii alienacja uznawana jest za „subiektywnie odczuwany stan związany z destrukcją komunikacji interpersonalnej, która wyraża się w postrzeganiu przez podmiot pracy bezradności, bezsensowności i samoalienacji”⁶⁵. Do istotnych czynników pogłębiających alienację we współczesnym świecie zalicza się zwiększenie dystansu w miejscu pracy (czy też całkowitą izolację), elastyczny czas pracy, wpływ technologii komunikacyjnych oraz omawianą wcześniej niepewność zatrudnienia⁶⁶. Aż 67,9% ankietowanych za największą trudność podczas pracy zdalnej w trakcie pandemii uznało odizolowanie i brak kontaktów społecznych⁶⁷.

Biorąc pod uwagę powyższe zjawiska można zgodzić się ze stwierdzeniem Grażyny Krzyminiewskiej, iż „neoliberalny porządek społeczny niesie poważne konsekwencje społeczno-kulturowo-ekonomiczne, prowadzi do niebezpiecznego urzeczowienia jednostek, nie daje poczucia stabilizacji, odrzuca doświadczenie i wyuczone umiejętności na rzecz zdolności do uczenia się i nieustającej adaptacji do nowych warunków”⁶⁸.

⁶³ A. Dolot, Raport z badania dotyczącego pracy zdalnej w czasie pandemii COVID-19, Kraków 2020, s. 5. https://epale.ec.europa.eu/sites/default/files/praca_zdalna_w_czasie_pandemii_covid-19_raport_anna_dolot_all_1.pdf [11.05.2021]. Badanie odbyło się na próbie 327 osób pracujących zdalnie.

⁶⁴ J. Tittenbrun, Alienacja w myśli Karola Marksa, *Principia* Nr 26-27/2000, s. 326.

⁶⁵ L.V. Vinokurov, A.A. Kozhina, The contribution of individual psychological features to the determination of the phenomenon of work alienation, *Behavioral Sciences*, vol. 34, no 10/2020, s. 1.

⁶⁶ L.V. Vinokurov, A.A. Kozhina, Work Alienation During COVID-19: Main Factors and Conditions (An Example of University Professors), *Psychology in Russia: State of the Art*, vol. 13, no 4, s. 106–118.

⁶⁷ A. Dolot, op. cit., s. 6.

⁶⁸ G. Krzyminiewska, op. cit., s. 37.

3. Zatrudnienie grup pracowniczych związanych z prekariatem w okresie pandemii

Przedstawivszy już ogólną problematykę prekariatu oraz aspekty związane z oddziaływaniem na niego kryzysu pandemicznego, celem ostatniej części artykułu jest zbadanie, jak ów kryzys wpłynął na kondycję tej grupy na rynku pracy w poszczególnych kwartałach 2019-2020. Główną tezą niniejszej pracy jest założenie, iż w trakcie pandemii prekariat jest szczególnie wrażliwym na zmiany w koniunkturze i narażonym na utratę zatrudnienia podmiotem rynku pracy. Z uwagi na niemożność pomiaru zjawiska w sposób uniwersalny i jednoznaczny, konieczne jest przyjęcie pewnych metodologicznych wskaźników, które możliwie najlepiej oddawać będą istotę problemu oraz stanowić dlań adekwatny punkt odniesienia.

Określając dynamikę zmian towarzyszących prekariatowi sprowadza się go w niniejszej pracy do elastycznych form zatrudnienia. Pomimo subtelnych różnic znaczeniowych, pojęcie to celem uproszczenia przekazu stosuje się zamiennie z takimi określeniami jak „praca na czas określony”, czy „zatrudnienie tymczasowe”, rozumiejąc przez to ogół niestabilnych, możliwych do rozwiązania „z dnia na dzień” umów.

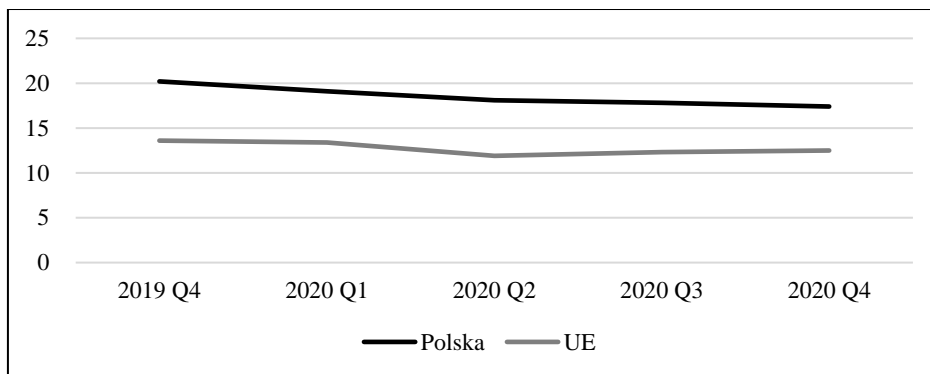
Z wykorzystaniem danych Eurostatu, opartych na Badaniu Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL), rozpatrzone zostaną zmiany w udziale pracowników tymczasowych wśród zatrudnionych ogółem. Należy podkreślić, iż każdy punkt procentowy różnicy na Wykresie 2 świadczy nie tyle o samej kondycji rynku pracy w okresie pandemii, co o zwiększonej wrażliwości badanej grupy, względem reszty zatrudnionych na zmiany popytu na pracę.

W dobrych warunkach koniunkturalnych, przy założeniu niskiego poziomu bezrobocia, spadek udziału elastycznych etatów oznaczałby oczywiście z perspektywy pracowniczej poprawę sytuacji na rynku pracy. Taka sytuacja miała miejsce m.in. w Polsce od 2015 roku, co dobrze obrazuje Wykres 1. Jednak rok 2020 to okres, któremu *a posteriori* nie można przypisywać tych samych czynników zmniejszających wysoki udział elastycznych form zatrudnienia na rynku pracy, co w latach poprzednich.

Najsamprzawarto jest rozpatrzyć z czego wynika tak znaczący spadek w ciągu ostatnich 5 lat. W drugiej dekadzie XXI wieku Polska zaliczyła bardzo wysokie obniżenie stopy bezrobocia, kiedy w latach 2014-2019 zmalała ona z 9% do 3,3%. Zarazem utrzymujący się tu od dekady jeden z najwyższych wskaźników zatrudnienia tymczasowego w Europie – przewyższający średnią unijną o blisko 15% – musiał w jakiś sposób naturalnie zareagować na tak znaczące zmniejszenie bezrobocia. Utrzymujący się w 2020 roku trend spadkowy ma jednak z goła inne przyczyny, wynikające z destabilizującej gospodarkę pandemii COVID-19. W kwietniu 2020 zgłoszono o 51% mniej wolnych miejsc pracy niż w roku ubiegłym. Tym samym aż

9 bezrobotnych przypadło na 1 ofertę pracy, podczas gdy w kwietniu 2019 było to jedynie 5 osób⁶⁹.

Wykres 2. Pracownicy tymczasowi jako procent łącznej liczby zatrudnionych w poszczególnych kwartałach 2019-2020

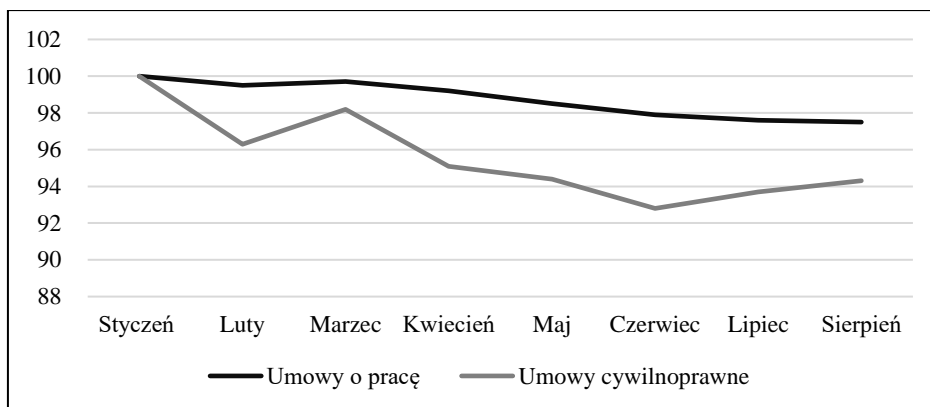
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

Biorąc pod uwagę tę kwestię, można przypuścić iż widoczny na Wykresie 2 malejący stosunek pracowników tymczasowych w Polsce z 19,1% w pierwszym kwartale 2020 do 18,1% w drugim, uwarunkowany jest większą redukcją etatów w tej grupie. Zważywszy jednak na to, iż pandemia ma wymiar globalny, warto posłużyć się również danymi z innych państw. Dobrym przykładem może być rynek UE, którego wysoka stabilność w badanym obszarze została zachwiana, kiedy w drugim kwartale 2020 roku udział elastycznego zatrudnienia okazał się najniższy od 2003 roku (Wykres 1), wynosząc 11,9% (Wykres 2). Oznacza to jedenastoprocentowy spadek względem pierwszego kwartału, kiedy wynosił on 13,4%. Biorąc pod uwagę, iż jest to średnia z 27 państw można mówić o niewątpliwym spadku zatrudnienia wśród pracujących na niestabilnych umowach.

Podobny trend kształtuje się również przy użyciu danych pochodzących z urzędów. Zmiana liczby ubezpieczonych w ZUS na przestrzeni czasu od stycznia do sierpnia 2020 różniła się diametralnie w zależności od typu umowy (zob. Wykres 3). W przypadku zatrudnionych na umowę o pracę widoczne było niewielkie, lecz systematyczne zmniejszanie liczby ubezpieczonych, które spowodowało, że w sierpniu było ich o 2% mniej niż na początku pandemii.

⁶⁹ K. Duda, Sytuacja na rynku pracy w dobie pandemii koronawirusa. Raport, Wydział Polityki Społecznej, Rynku Pracy, Ubezpieczeń i Zdrowia OPZZ, Warszawa 2020, s. 17.

Wykres 3. Zmiana liczby ubezpieczonych w ZUS w zależności od formy zatrudnienia w 2020 roku (styczeń = 100)

Źródło: Polski Instytut Ekonomiczny⁷⁰ na podstawie danych ZUS.

Pracujący na umowach cywilnoprawnych wypadli z rejestrów ZUS znacznie szybciej i w większym stopniu, o czym świadczy spadek wynoszącej 98,2% miesiąca bazowego (stycznia) wartości w marcu do 95,1% w kwietniu, ostatecznie obniżając się do 92,8% w czerwcu. Wraz z gospodarczym ożywieniem i poluzowaniem pandemicznych obostrzeń wprowadzonych przez rząd w miesiącach letnich, ilość ubezpieczonych zwiększyła się do 94,3% w sierpniu. Co więcej, wskaźnik ten nie oddaje pełni zjawiska, ponieważ znaczna część pracujących na umowach cywilnoprawnych nie podlega obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym, jak np. uczniowie i studenci do ukończenia 26 roku życia.

Wnioski

Powyższy artykuł miał na celu wykazanie, iż kryzys pandemiczny negatywnie wpłynął na bezpieczeństwo prekariatu w obszarze społecznym, ekonomicznym i psychologicznym, a zwłaszcza na spadek zatrudnienia w związanych z nim grupach. Ugruntowana w literaturze przedmiotu i analizie danych zastanych praca badawcza dowiodła, że grupie tej towarzyszy szybsza redukcja, bądź – w zależności od sytuacji na rynku pracy, wynikającej z poszczególnych faz pandemii – zwiększenie zatrudnienia, niż w przypadku zatrudnionych na umowy o pracę. Widoczne jest to niezależnie od źródła pochodzenia danych, gdyż ową tendencję wykazują zarówno dane pochodzące z bazy Eurostatu, jak i ZUS.

Potwierdza to prawdziwość tezy, stwierdzającej szczególną wrażliwość prekariatu na zmiany w koniunkturze w trakcie pandemii.

⁷⁰ Dualizm polskiego rynku pracy w dobie pandemii COVID19, Polski Instytut Ekonomiczny, Wrzesień 2020, s. 12, <https://pie.net.pl/wp-content/uploads/2020/09/PIE-Dualizm.pdf> [03.06.2021].

Bibliografia

A. Dolot, Raport z badania dotyczącego pracy zdalnej w czasie pandemii COVID-19, Kraków 2020, https://epale.ec.europa.eu/sites/default/files/praca_zdalna_w_czasie_pandemii_covid-19_raport_anna_dolot_all_1.pdf [11.05.2021].

Skutki epidemii koronawirusa w życiu zawodowym i budżetach domowych, CBOS, Warszawa 2020, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2020/K_056_20.PDF [19.05.2021].

E. Polak, Zacieranie granic i rozmywanie znaczeń jako jedna z tendencji współczesnych przemian cywilizacyjnych, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio K – Politologia*, vol. 25/2018.

G. Krzyminiewska, Prekariat nowym interesariuszem ekonomii społecznej, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania*, Nr 41/2015, t. 2.

G. Standing, *Prekariat. Nowa niebezpieczna klasa*, PWN, Warszawa 2014.

Wpływ epidemii COVID-19 na wybrane elementy rynku pracy w Polsce w IV kwartale 2020r., GUS, Warszawa 2020.

The impact of the COVID-19 pandemic on jobs and incomes in G20 economies, ILO-OECD 2020. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---cabinet/documents/publication/wcms_756331.pdf [19.05.2021].

J. Tittenbrun, Alienacja w myśli Karola Marksa, *Principia* Nr 26-27/2000.

J. Urbański, *Prekariat i nowa walka klas. Przeobrażenia współczesnej klasy pracowniczej i jej form walki*, Instytut Wydawniczy Książka i Prasa, Warszawa 2014.

K. Duda, Sytuacja na rynku pracy w dobie pandemii koronawirusa. Raport, Wydział Polityki Społecznej, Rynku Pracy, Ubezpieczeń i Zdrowia OPZZ, Warszawa 2020.

L.V. Vinokurov, A.A. Kozhina, The contribution of individual psychological features to the determination of the phenomenon of work alienation, *Behavioral Sciences*, vol. 34, no 10/2020.

L.V. Vinokurov, A.A. Kozhina, Work Alienation During COVID-19: Main Factors and Conditions (An Example of University Professors), *Psychology in Russia: State of the Art*, vol. 13, no 4.

M. Beer, N. Nohria, Kombinacja twardej i łagodnej filozofii zmian, *Zarządzanie na Świecie* Nr 7/2000.

M. Hardt, N. Negri, *Rzecz-pospolita. Poza własność prywatną i dobro publiczne*, Korporacja Ha!art, Kraków 2012.

M. Wlazło, *Prekariat i niepełnosprawność – o tymczasowości i niepewności edukacji, rehabilitacji, pracy i życia*, *Interdyscyplinarne Konteksty Pedagogiki Specjalnej* Nr 6/2014.

P. Maleszyk, *Rynki pracy państw Unii Europejskiej w okresie kryzysu. Procesy dostosowawcze i działania antykryzysowe*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2016.

Polski Instytut Ekonomiczny, *Dualizm polskiego rynku pracy w dobie pandemii COVID19*, Wrzesień 2020, <https://pie.net.pl/wp-content/uploads/2020/09/PIE-Dualizm.pdf> [03.06.2021].

R. Szarfenberg, Prekarność, prekaryjność, prekariat – krótkie wprowadzenie, Instytut Polityki Społecznej, Uniwersytet Warszawski. <http://rszarf.ips.uw.edu.pl/pdf/prekariat3.5.pdf> [03.05.2021].

T. Piketty, Kapitał w XXI wieku, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2015.

Ustawa z dnia 13 kwietnia 2007 r. o Państwowej Inspekcji Pracy, Dz.U. 2007 nr 89 poz. 589, art. 10, ust. 1.

Ustawa z dnia 5 lipca 2018 r. o zmianie ustawy o związkach zawodowych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2018 poz. 1608, art. 1.

V. Trappmann, Precarious employment in Poland – a legacy of transition or an effect of European integration?, Emecon vol. 2, no 1.

W. Błaszczyk, Wrażliwość jako czynnik wpływu społecznego na zmiany w organizacji, Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Oeconomica No 234/2010.

Z. Domański, Prekariat a bezpieczeństwo społeczne, Journal of Modern Science t. 3/30/2016.

Kuschek K., Wodnicka K., Szczypa P. (2021), *Ocena wpływu pandemii covid-19 na możliwość zatrudnienia w opinii studentów Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Koninie* [w:] Stępnia-Kucharska A., Piekut M. (red.), *Współczesne problemy gospodarcze - gospodarki w czasach kryzysu*. Część II, Kolegium Nauk Ekonomicznych i Społecznych, Politechnika Warszawska, Płock, s. 41-52.

Rozdział IV.

OCENA WPLYWU PANDEMII COVID-19 NA MOŻLIWOŚĆ ZATRUDNIENIA W OPINII STUDENTÓW PAŃSTWOWEJ WYŻSZEJ SZKOŁY ZAWODOWEJ W KONINIE

Klaudia Kuschek, Klaudia Wodnicka, Piotr Szczypa*

Streszczenie

Obstrżenia związane z pandemią COVID-19 wpłynęły na rynek pracy, którego uczestnikami są także studenci. Podejmują oni pracę dorywczą a niekiedy pracę w zawodzie bezpośrednio związanym z kierunkiem studiów. Celem opracowania jest określenie sytuacji studentów PWSZ w Koninie na rynku pracy w związku pandemią COVID-19. Sformułowano następującą hipotezę główną: pandemia COVID-19 ma wpływ na sytuację studentów PWSZ w Koninie na rynku pracy. Dodatkowo przyjęto dwie hipotezy szczegółowe: (1) pandemia COVID-19 znacząco ograniczyła możliwości pracy dorywczej w trakcie studiów; (2) pandemia COVID-19 będzie miała wpływ na możliwości zatrudnienia absolwentów w zawodzie zgodnym z profilem kształcenia na uczelni w opinii studentów PWSZ w Koninie. Cel został osiągnięty, a główną hipotezę zweryfikowano pozytywnie.

Słowa kluczowe: zatrudnienie, praca w trakcie studiów, praca po ukończeniu studiów, pandemia COVID-19.

Summary

The restrictions related to the COVID-19 pandemic have affected the labor market, which also includes students. They take up occasional work while studying, and sometimes work in a profession directly related to the field of study. The aim of the study is to determine the situation of students of the Panstwowa Wyższa Szkoła Zawodowa in Konin in the labor market in connection with the COVID-19 pandemic. The following main hypothesis was formulated: the COVID-19 pandemic affects the situation of students of the Panstwowa Wyższa Szkoła Zawodowa in Konin on the labor market. Additionally, two detailed hypotheses were adopted: (1) the COVID-19 pandemic significantly limited the possibilities of occasional work during studies; (2) the COVID-19 pandemic will have an impact on the employment opportunities of graduates in the profession corresponding to the education profile at the university, according to students of the Panstwowa Wyższa Szkoła Zawodowa in Konin. The goal was achieved and the main hypothesis was positively verified.

Key words: employment, work while studying, work after graduation of studies, pandemic COVID-19.

JEL: J4, R23

* Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koninie; klaudia_kuschek@wp.pl, wodnickaklaudia1@gmail.com, piotr.szczypa@konin.edu.pl

Wprowadzenie

Finalnym celem kształcenia na uczelniach wyższych jest podjęcie pracy zawodowej przez studentów w trakcie procesu nauki, a przede wszystkim zatrudnienie absolwentów w zawodzie zgodnym z profilem ukończonego kierunku studiów. Jak wskazuje D. Piróg stosunkowo mało miejsca poświęca się badaniom naukowym na temat destynacji zawodowych nowo promowanych absolwentów⁷². Należy się także zgodzić z tym, że taki kierunek badań oprócz walorów poznawczych i badawczych ma niezwykle duży potencjał aplikacyjny. Autorzy dostrzegają także potrzebę analizowania aktywności zawodowej studentów w trakcie procesu kształcenia.

Okresowo przeprowadzane są badania analizujące studentów na rynku pracy. Przykładowo do zasadniczych wniosków przeprowadzonych na grupie ponad 800 studentów z obszaru całej Polski, z różnych kierunków studiów (m.in. ekonomicznych, humanistycznych, medycznych, technicznych) badań metodą wywiadów on-line (CAWI) przez P. Zimolzak i M. Bodzon można zaliczyć:

- praca w branży zgodnej z wykształceniem jest najbardziej podejmowaną pracą, najczęściej też opisywaną jako trudną do znalezienia;
- praktyki i staże to krótkotrwałe formy zatrudnienia;
- praca poza branżą (niewpisująca się w kierunek studiów) opisywana jest jako płatna;
- osoby podejmujące pracę decydują się najczęściej na krótkie prace dorywcze lub pracę już na cały etat, a większość badanych ma doświadczenie w więcej niż jednym miejscu pracy⁷³.

Mając na uwadze powyższe autorzy niniejszego opracowania dostrzegli nowy problem badawczy w opisywanym obszarze, a mianowicie: czy okres pandemii COVID-19 - związane z tym obostrzenia, które z jednej strony wpłynęły na funkcjonowanie jednostek gospodarczych i możliwość kontaktów międzyludzkich, a z drugiej strony dały większą dyspozycyjność czasową studentom uczącym się w trybie zdalnym z dowolnego miejsca – miał wpływ na aktywność zawodową studentów i potencjalne możliwości zatrudnienia po ukończeniu uczelni w branży zgodnej z profilem studiów. W związku z tym przeprowadzono badania wśród studentów Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Koninie (PWSZ w Koninie) celem poznania stanu tego zjawiska.

⁷² Piróg D, Pierwsza praca po studiach: oczekiwania osób kończących edukację akademicką a stan rzeczywisty na przykładzie absolwentów kierunku geografia [w:] Kotlorz D. (red.), Edukacja w świetle przemian współczesnego rynku pracy – wybrane problemy, Studia Ekonomiczne Nr 197/14, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2014, s. 110-122.

⁷³ Raport badawczy student w rynku pracy 2018, SW Research 2018, <https://prb.pl/wp-content/uploads/2019/04/Raport-Student-w-Pracy-2018.pdf> [20.05.2021].

Celem opracowania jest określenie sytuacji studentów PWSZ w Koninie na rynku pracy w związku pandemią COVID-19. Sformułowano następująca hipotezę główną: pandemia COVID-19 ma wpływ na sytuację studentów PWSZ w Koninie na rynku pracy. Dodatkowo przyjęto dwie hipotezy szczegółowe: (1) pandemia COVID-19 znacząco ograniczyła możliwości pracy dorywczej w trakcie studiów; (2) pandemia COVID-19 będzie miała wpływ na możliwości zatrudnienia absolwentów w zawodzie zgodnym z profilem kształcenia na uczelni w opinii studentów PWSZ w Koninie.

4. Materiał i metody

Przyjmując ogólny podział metod badawczych na teoretyczne i empiryczne, autorzy zastosowali na potrzeby opracowania z grupy metod:

- teoretycznych – metodę wnioskowania redukcyjnego;
- empirycznych – metodę sondażu diagnostycznego.

Wykorzystanie metody teoretycznej zapewnia między innymi: analityczne zbadanie i opis materiału empirycznego oraz weryfikację przyjętych hipotez⁷⁴. Materiał empiryczny został pozyskany przy zastosowaniu metody sondażu diagnostycznego, która polega na gromadzeniu informacji o zjawiskach strukturalnych i funkcjonalnych oraz dynamice rozwoju; pozwala na poznanie określonego zjawiska, następnie na jego ocenę, pozwala wyjaśnić zjawiska, w tym zagadnienie możliwości zatrudnienia przez studentów w okresie pandemii COVID-19⁷⁵. Zastosowaną techniką badawczą było ankietowanie (internetowe) a narzędziem badawczym – kwestionariusz ankiety (portal internetowy USOSWEB PWSZ w Koninie).

Materiał badawczy został pozyskany w ramach badania ankietowego obejmującego pełną próbę, którą stanowili studenci studiów stacjonarnych i niestacjonarnych PWSZ w Koninie. W ramach funkcjonalności systemu USOSWEB został skierowany elektroniczny kwestionariusz ankiety do 1413 respondentów uczących się na poszczególnych kierunkach studiów na trzech wydziałach badanej uczelni, a mianowicie (* - oznacza kierunki studiów drugiego stopnia):

- Wydział Nauk Humanistycznych i Społecznych – kierunki studiów: Bezpieczeństwo i systemy ochrony, Bezpieczeństwo wewnętrzne, Filologia, Języki obce w mediach i biznesie*, Pedagogika, Resocjalizacja;

⁷⁴ Cieślarczyk M., Metody, techniki i narzędzia badawcze oraz elementy statystyki, Wydawnictwo AON, Warszawa 2006, s. 45-46.

⁷⁵ Byleń S., Metodyka pisania pracy dyplomowej na kierunku logistyka, Wydawnictwo Społecznej Akademii Nauk, Łódź, Warszawa 2017, s. 147.

- Wydział Nauk Ekonomicznych i Technicznych – kierunki studiów: Automatyka i robotyka, Finanse i rachunkowość, Informatyka, Logistyka, Mechanika i budowa maszyn, Gospodarka i administracja publiczna*, Zarządzanie i inżynieria produkcji*;
- Wydział Nauk o Zdrowiu – kierunki studiów: Dietetyka, Kosmetologia, Pielęgniarstwo, Wychowanie fizyczne, Zdrowie publiczne*.

Zwrotność badań była na poziomie 14,5% (205 wypełnionych ankiet). Przebadaną populację w 69,8% stanowiły kobiety, a w 30,2% mężczyźni. Reprezentowali oni studia pierwszego stopnia (76,1%) i drugiego stopnia (23,9%); miejsce zamieszkania: wieś (60%) i miasto (40%). Pierwotne założenia badawcze przewidywały analizę wyników zarówno całej populacji, jak i w ramach poszczególnych kierunków studiów. Jednak z uwagi na stosunkowo niedużą zwrotność oraz nierównomierny rozkład studentów, którzy wzięli udział w badaniu w ujęciu poszczególnych kierunków studiów, podjęto decyzję o przeprowadzaniu pogłębionej analizy wyników wyłącznie do tych kierunków studiów, gdzie była największa zwrotność lub z uwagi na podobną branżę można było połączyć wyniki. W związku z tym przeprowadzono wnioskowanie redukcyjne dwuetapowo biorąc pod uwagę wyniki badań empirycznych: (1) pochodzących z całego zbioru; (2) z wybranych kierunków studiów, a mianowicie: Finanse i rachunkowość oraz Gospodarka i administracja publiczna (wyniki połączono z uwagi na ekonomiczny charakter studiów, w tym podobne zawody dedykowane dla absolwentów); Pielęgniarstwo; Filologia oraz Języki obce w mediach i biznesie (wyniki połączono z uwagi na podstawowy zakres studiów, jakim jest filologia angielska).

5. Wyniki badań i dyskusja

Każdego roku na rynku pracy zwiększa się liczba nowych pracowników, z których znaczącą część stanowią studenci bądź absolwenci po ukończonych studiach. Jednakże w czasie pandemii COVID-19 sytuacja ta uległa zmianie, ponieważ studenci wykazujący chęć podjęcia pracy mieli ograniczone możliwości ze względu na liczne obostrzenia. Typy aktywności jakie były najczęściej podejmowane przez studentów PWSZ w Koninie kształtują się następująco:

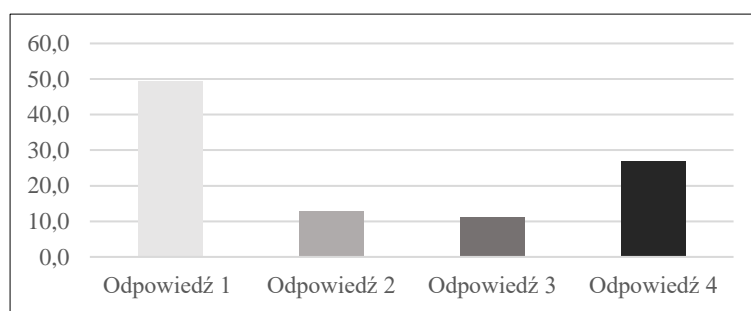
- praca wakacyjna: 32,7%,
- praca etatowa: 22,9%,
- praca dorywcza w ciągu roku akademickiego: 23,9%,
- praktyki studenckie: 62,0%,
- dodatkowe kursy/szkolenia: 19,5%,
- nie dotyczy: 6,8%.

Z przeprowadzonej analizy odpowiedzi uzyskanych przez studentów PWSZ w Koninie wynika, że najczęściej podejmowaną aktywnością wśród badanych były

praktyki studenckie oraz praca wakacyjna. Odpowiedzi te dominowały na takich kierunkach jak: Finanse i rachunkowość oraz Logistyka. Ponadto można zauważyć, iż najmniejsze zainteresowanie studenci wykazali dodatkowymi kursami bądź szkoleniami, ponieważ udział tej odpowiedzi wśród studentów wynosi 19,5%. Należy również dodać, że wśród badanych znalazły się osoby, które nie podejmują żadnej aktywności podczas studiowania i stanowili 6,8% ogółu studentów biorących udział w badaniu.

Następne zagadnienie, które zostało poruszone w badaniu dotyczyło zbadania opinii studentów na temat pracy dorywczej. Głównym celem było sprawdzenie czy według studentów PWSZ w Koninie praca dorywcza to dobry i szybki sposób na pozyskanie pieniędzy w dobie pandemii COVID – 19. Uzyskane wyniki zostały przedstawione na wykresie 1.

Wykres 2. Zdanie studentów PWSZ w Koninie na temat pracy dorywczej jako sposobu na pozyskanie pieniędzy w okresie studiowania

Gdzie: Odpowiedź 1 – Tak, pandemia nie ma w tym zakresie żadnego znaczenia,
 Odpowiedź 2 – Tak, ale nie podejmuję takiego zatrudnienia z obawy przed zakażeniem koronawirusem,
 Odpowiedź 3 – Nie chcę podjąć takiego zatrudnienia,
 Odpowiedź 4 – Nie mam zdania.

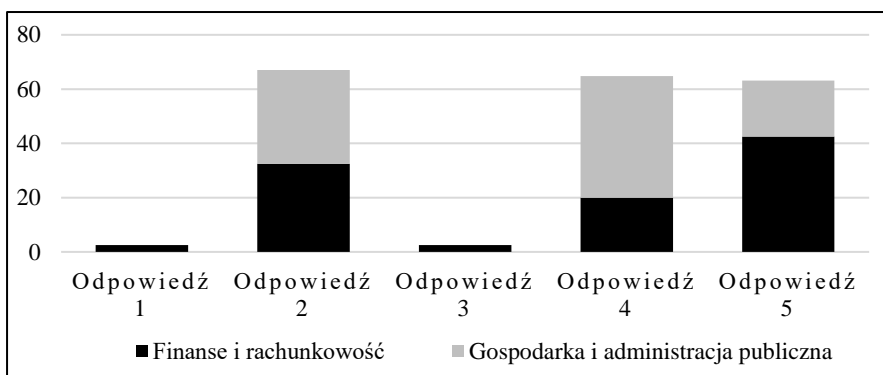
Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonej ankiety.

Analizując wykres 1 można zauważyć, że wśród badanych studentów dominująca odpowiedź, kształtowała się na poziomie 49,3% i wskazywała, iż pandemia nie ma żadnego wpływu na pracę dorywczą. Kierunki, które najczęściej wybierały tę odpowiedź to: Finanse i rachunkowość, Gospodarka i administracja publiczna, Filologia oraz Pielęgniarstwo. Wysoki udział wśród udzielonych odpowiedzi, bo aż 26,8% stanowił wariant „nie mam zdania”. Pozostałe odpowiedzi kształtowały się na poziomie 11% -13%.

Kolejnym ważnym aspektem omawianym w ramach przeprowadzonego badania był wpływ pandemii COVID – 19 na liczbę ogłoszeń z pracą dorywczą oraz z pracą w zawodzie bezpośrednio związaną z kierunkiem studiów. Analizując specyfikę poszczególnych kierunków można zauważyć, że największe zmiany zauważalne były

na kierunkach ekonomiczno – administracyjnych oraz w zakresie języków obcych i pielęgniarstwa, co wynikało z dużego zainteresowania studentów przeprowadzoną ankietą. Pierwszym zestawieniem kierunków w których pandemia miała znaczący wpływ na liczbę ogłoszeń z pracą dorywczą oraz z pracą w zawodzie były kierunki takie jak: Gospodarka i administracja publiczna oraz Finanse i rachunkowość, co zostało przedstawione na wykresie 2.

Wykres 3. Zdanie studentów kierunku Gospodarka i administracja publiczna oraz Finanse i rachunkowość na temat liczby ogłoszeń o pracę

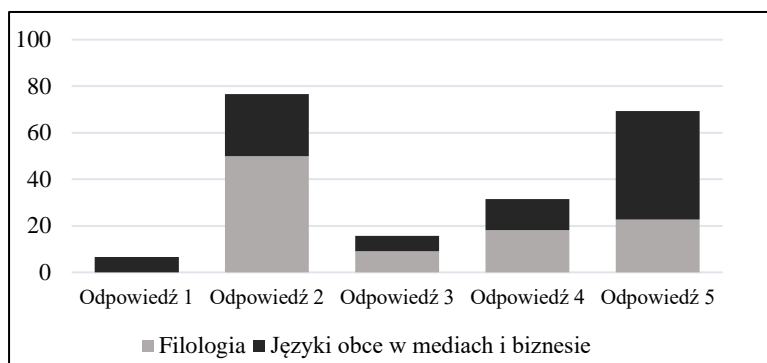
Gdzie: Odpowiedź 1 – Pozytywnie, zwiększyła się liczba ogłoszeń z pracą dorywczą,
 Odpowiedź 2 – Negatywnie, zmniejszyła się liczba ogłoszeń z pracą dorywczą,
 Odpowiedź 3 – Pozytywnie, zwiększyła się liczba ogłoszeń z pracą w zawodzie,
 Odpowiedź 4 – Negatywnie, zmniejszyła się liczba ogłoszeń z pracą w zawodzie.
 Odpowiedź 5 – Nie śledzę tego typu ogłoszeń na bieżąco.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań ankietowych.

Wyniki, które zostały zaprezentowane na wykresie 2 nawiązują do pytania, którego celem było zweryfikowanie w jakim stopniu studenci na etapie studiowania wykazują zainteresowanie ogłoszeniami o pracę. Dominującym typem odpowiedzi wśród studentów kierunku Gospodarka i administracja publiczna oraz Finanse i Rachunkowość, były odpowiedzi 2 (34,5% - GiAP oraz 32,5% - FiR) i 4 (44,8% - GiAP oraz 20,0% - FiR) wskazujące na zmniejszającą się liczbę ogłoszeń z pracą dorywczą i pracą w zawodzie. Jednakże należy podkreślić, iż część studentów biorących udział w badaniu z kierunku FiR wybrało odpowiedź 5 (42,5%) wskazującą na brak zainteresowania tego typu ogłoszeniami.

Następnym zestawieniem kierunków, które wyraziły zdanie odnośnie zmian liczby ogłoszeń z pracą były Języki obce w mediach i biznesie oraz Filologia. Na podstawie analizy danych można stwierdzić, że większość studentów wykazuje brak zainteresowania ogłoszeniami o pracę, co zostało zaprezentowane na wykresie 3.

Wykres 4. Zdanie studentów kierunku Filologia oraz Języki obce w mediach i biznesie na temat liczby ogłoszeń o pracę

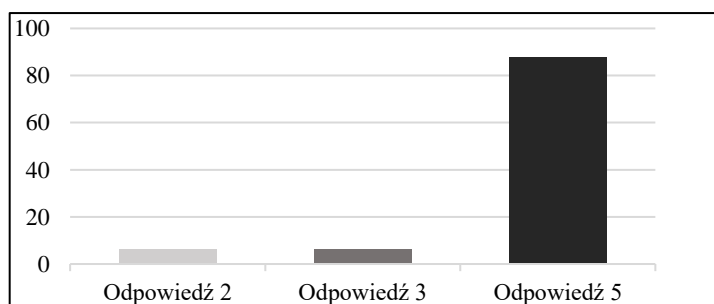
Gdzie: Odpowiedź 1 – Pozytywnie, zwiększyła się liczba ogłoszeń z pracą dorywczą,
 Odpowiedź 2 – Negatywnie, zmniejszyła się liczba ogłoszeń z pracą dorywczą,
 Odpowiedź 3 – Pozytywnie, zwiększyła się liczba ogłoszeń z pracą w zawodzie,
 Odpowiedź 4 – Negatywnie, zmniejszyła się liczba ogłoszeń z pracą w zawodzie,
 Odpowiedź 5 – Nie śledzę tego typu ogłoszeń na bieżąco.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań ankietowych.

Jak widać na wykresie 3 brak zainteresowania ogłoszeniami o pracę najbardziej zauważalne jest wśród studentów kierunku Języki obce w mediach i biznesie (46,7%). Natomiast studenci kierunku Filologia najczęściej wybierali wariant odpowiedzi dotyczący zmniejszenia się liczby ogłoszeń z pracą dorywczą (50,0%).

Pielęgniarstwo to kierunek, który w niniejszym badaniu wzbudził szczególne zainteresowanie, aby poddać go analizie. Co więcej kierunek ten dominował pod względem liczby studentów biorących udział w badaniu na Wydziale Nauk o Zdrowiu. Wyniki tego badania zaprezentowane zostały na wykresie 4.

Wykres 5. Zdanie studentów kierunku Pielęgniarstwo na temat liczby ogłoszeń o pracę

Gdzie: Odpowiedź 2 – Negatywnie, zmniejszyła się liczba ogłoszeń z pracą dorywczą,
 Odpowiedź 3 – Pozytywnie, zwiększyła się liczba ogłoszeń z pracą w zawodzie,
 Odpowiedź 5 – Nie śledzę tego typu ogłoszeń na bieżąco.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań ankietowych.

Analizując wykres 4 można zauważyć, że studenci kierunku Pielęgniarstwo w większości wybrali odpowiedź 5 (87,5%) czyli nie śledzili na bieżąco ogłoszeń o pracę. Należy zwrócić uwagę, że studenci w niewielkiej ilości wybrali odpowiedź 2 (6,25%) i 3 (6,25%), które dotyczą zmniejszenia się liczby ogłoszeń z pracą dorywczą, jak i z pracą w zawodzie związaną bezpośrednio z kierunkiem studiów.

Kolejny istotny element, który podlegał analizie miał na celu zweryfikować w których obszarach szanse na znalezienie pracy dorywczej uległy zmniejszeniu w związku z pandemią COVID-19. Studenci, którzy brali udział w badaniu mieli możliwość wyboru kilku branż w których szanse na znalezienie pracy dorywczej zmniejszyły się na skutek pandemii. Uzyskane wyniki kształtowały się następująco:

- gastronomia : 74,1%
- produkcja: 16,6%
- magazyny: 18,5%
- usługi informatyczne: 9,3%
- usługi beauty (fryzjerstwo, kosmetologia): 67,3%
- usługi administracyjno-księgowo: 18,5%
- handel detaliczny: 16,6%
- opieka na dziećmi/osobami starszymi: 45,9%
- sadownictwo/ogrodnictwo: 11,7%

Analizując uzyskane wyniki można zauważyć, że szanse na znalezienie pracy dorywczej zmniejszyły się w branżach tj: gastronomia, usługi beauty oraz opieka nad osobami starszymi i dziećmi. Należy dodać iż gastronomia była dominującym wariantem odpowiedzi wśród badanych studentów, ponieważ branża ta była najbardziej dotknięta obostrzeniami wprowadzonymi przez rząd, co w konsekwencji uniemożliwiło studentom znalezienie pracy dorywczej. Taką sytuację można zauważyć także w branży beauty, która podobnie jak gastronomia była dotknięta obostrzeniami ograniczającymi możliwość świadczenia usług zarówno stacjonarnych, jak i mobilnych. Natomiast w branży związanej z opieką nad osobami starszymi bądź dziećmi szczególną uwagę zwrócono na to, aby w jak największym stopniu ograniczyć kontakt z osobami z zewnątrz. Główny cel tych działań zmierzał do tego, aby zminimalizować ryzyko zarażenia wirusem.

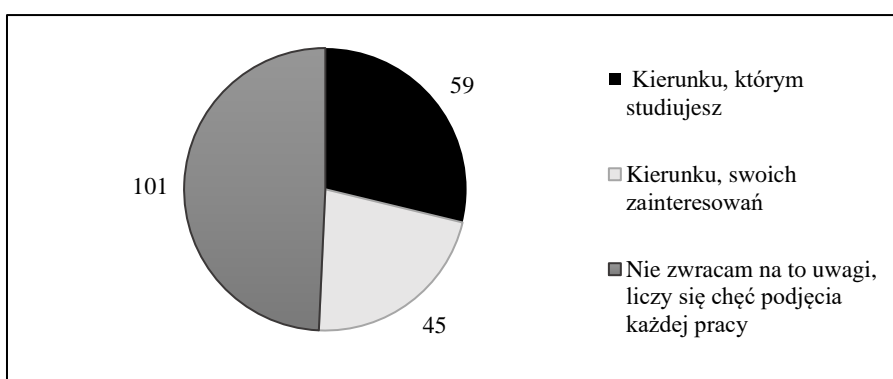
Jak już wspomniano wyżej w czasie trwania pandemii COVID-19 wprowadzono liczne obostrzenia, które w wysokim stopniu przyczyniły się do utraty pracy w wyniku trudnej sytuacji pandemicznej w kraju, jak i na całym świecie. Problem ten był zweryfikowany wśród studentów PWSZ w Koninie, a jego wyniki kształtują się następująco:

- Tak: 20,5%
- Nie: 44,4%
- Nie mam zdania, ponieważ nie podejmuję pracy w czasie studiów: 35,1%.

Na podstawie uzyskanej opinii można zauważyć, że większość badanej populacji bo aż 44,4% nie utraciło pracy w dobie pandemii COVID-19. Druga odpowiedź najczęściej wybierana wśród ankietowanych kształtowała się na poziomie 35,1%. Odpowiedź ta wyrażała brak zdania na ten temat, ponieważ studenci nie podejmują pracy w czasie trwania studiów. Studenci, którzy utracili pracę wskutek pandemii COVID – 19 stanowili 20,5% badanych.

Kolejne zagadnienie, które zostało poruszone w badaniu miało na celu zweryfikować czym studenci kierują się podczas szukania pracy w okresie studiowania. Struktura udzielonych odpowiedzi została zaprezentowana na wykresie 5.

Wykres 6. Determinanty, którymi kierują się studenci PWSZ w Koninie podczas szukania zatrudnienia

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań ankietowych.

Po przeprowadzonej analizie danych zawartych na wykresie 5 można stwierdzić, że 49,3% ankietowanych nie zwraca uwagi na kierunek realizowanych studiów oraz swoich zainteresowań, ponieważ liczy się chęć podjęcia każdej pracy. Z kolei 28,8% studentów szuka pracy w kierunku realizowanych studiów, a pozostała część badanych podczas szukania pracy kieruje się swoimi zainteresowaniami.

Podczas przeprowadzonego badania wykazano chęć zbadania opinii studentów na temat podejścia pracodawców do oferowania pracy dorywczej, ponieważ w wyniku pandemii wielu pracodawców prowadzących przedsiębiorstwa ograniczyło oferowanie pracy dorywczej studentom z obawy przed zakażeniem koronawirusem. Zdanie studentów na ten temat kształtuje się następująco:

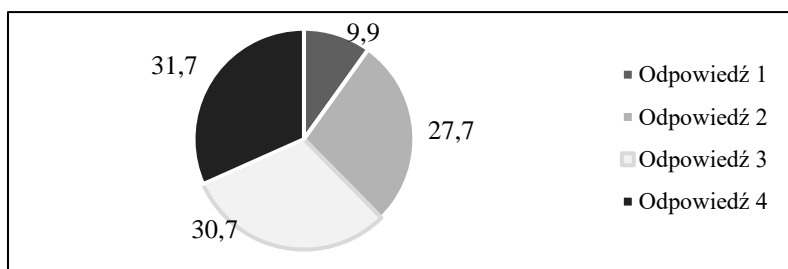
- Zatrudniają zdecydowanie więcej osób: 5,9%
- Zatrudniają zdecydowanie mniej osób : 71,2%
- Wcale nie prowadzą rekrutacji w swoim przedsiębiorstwie: 18,5%
- Nie mam zdania 4,4%

Opinia studentów jednoznacznie wskazuje, że pracodawcy zatrudniają zdecydowanie mniej osób w formie pracy dorywczej oraz wcale nie prowadzą

rekrutacji w swoich przedsiębiorstwach. Dlatego też studenci mogą mieć trudności w znalezieniu pracy dorywczej w czasie trwania pandemii COVID -19.

Kolejnym elementem pozwalającym ocenić jak pandemia wpłynie na zatrudnienie było zbadanie oddziaływania pandemii na możliwość zatrudnienia w zawodzie bezpośrednio związanym z kierunkiem studiów. Do analizy tego zagadnienia wykorzystano zestawienie kierunków, wśród których wystąpiło największe zainteresowanie przeprowadzonym badaniem. Uzyskane wyniki zostały zaprezentowane na wykresie 6.

Wykres 7. Wpływ pandemii COVID – 19 na zatrudnienie w zawodzie w związku z realizowanym kierunkiem studiów

Gdzie:

Odpowiedź 1 – Tak, zwiększy się zapotrzebowanie w zawodzie związanym z moim kierunkiem studiów

Odpowiedź 2 – Ograniczy się zapotrzebowanie

Odpowiedź 3 – Nie będzie miało to żadnego wpływu

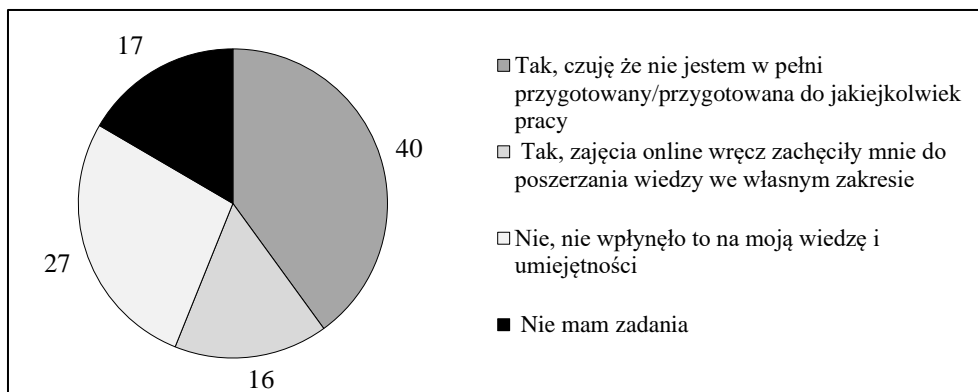
Odpowiedź 4 – Nie mam zdania

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań ankietowych.

Jak widać na wykresie 6 większość studentów, bo aż 31,7% nie wyraziło zdania na ten temat. Jednakże należy podkreślić że 30,7% studentów uważa, że pandemia nie będzie miała żadnego wpływu na zatrudnienie w zawodzie. Niewiele mniej bo 27,7% studentów uważa, że ograniczy się zapotrzebowanie na zatrudnienie studentów po zrealizowanym kierunku studiów. Z kolei zaledwie 10% badanej próby uważa, że zwiększy się zapotrzebowanie na zatrudnienie studentów w zawodzie bezpośrednio związanym z kierunkiem studiów.

Ze względu na obowiązującą sytuację pandemiczną i rosnącą liczbę zakażeń w kraju uczelnie były zmuszone do prowadzenia zajęć w trybie zdalnym. Niestety ta forma kształcenia nie odzwierciedla zajęć, które są prowadzone na uczelni. W ramach przeprowadzonego badania podjęto próbę zweryfikowania zdania studentów na temat formy online, zdobywania wiedzy oraz przygotowania do pracy w zawodzie. Wyniki niniejszego badania zostały zaprezentowane na wykresie 7.

Wykres 8. Opinia studentów na temat zdobywania wiedzy i umiejętności w formie online w czasie pandemii COVID -19

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonych badań ankietowych.

Analizując wykres 7 można zauważyć, że w odpowiedziach wybieranych przez studentów PWSZ w Koninie występowała pewna rozbieżność, ponieważ 40% badanych studentów uważało, że poprzez naukę online nie czują się w pełni przygotowani do jakiegokolwiek pracy. Z kolei 27,3% ankietowanych uważało, że nauka online nie wpłynęła na ich wiedzę i umiejętności. Pozostałe dwie odpowiedzi kształtowały się na zbliżonym poziomie.

Pandemia COVID – 19 przyczyniła się do tego, że pojawiły się różne formy pracy umożliwiające wykonywanie obowiązków wynikających z zatrudnienia. Wśród studentów zbadano jaką formę pracy wybraliby w czasie trwania pandemii. Wyniki kształtują się następująco:

- zdalnie: 16,1%,
- stacjonarnie: 33,7%,
- hybrydowo: 19,5%,
- nie ma to dla mnie znaczenia: 25,4%,
- nie mam zdania, ponieważ nie chce podejmować zatrudnienia w czasie pandemii: 5,4%.

W swoich odpowiedziach studenci zdecydowanie wybierają stacjonarną formę pracy, z kolei dla 25,4% badanych studentów nie ma znaczenia w jakiej formie będą pracować. Należy także podkreślić, że studenci na zbliżonym poziomie wykazują chęć podjęcia wykonywania pracy hybrydowo oraz zdalnie.

Przeprowadzone badanie ukazuje, że pandemia COVID-19 będzie miała znaczący wpływ na przyszłą pracę studentów PWSZ w Koninie, ponieważ sytuacja pandemiczna wciąż jest niepewna, co powoduje niestabilną sytuację na rynku pracy.

Wnioski

Przeprowadzone badania umożliwiły realizację założonego celu i pozytywną weryfikację przyjętej hipotezy. Obostrzenia wynikające z pandemii COVID-19 w opinii studentów PWSZ w Koninie miały wpływ na pracę dorywczą studentów i może się przełożyć na dostępność pracy w branży związanej z realizowanym kierunkiem studiów. Oczywiście opinie są zróżnicowane, ukazują jednak wpływ pandemii na zachowania i decyzje studentów w zakresie ich aktywności zawodowej. Na tle wyników badań do najważniejszych wniosków należy zaliczyć:

- część studentów zrezygnowała z podjęcia pracy dorywczej w związku z pandemią;
- zmniejszyła się liczba ogłoszeń o pracę dorywczą lub pracę w zawodzie zgodnym z kierunkiem studiów;
- niektórzy studenci doświadczyli utraty pracy w związku z pandemią;
- pracodawcy w czasie pandemii znacząco ograniczyli zatrudnianie studentów do pracy dorywczej;
- w zależności od branży związanej z kierunkiem studiów, studenci przewidują zarówno wzrost, jak i ograniczenie zatrudnienia w zawodzie jako konsekwencję pandemii;
- studenci mają zróżnicowane opinie w zakresie preferencji pracy zdalnej, czy stacjonarnej oraz wpływu zdalnego nauczania na ich kwalifikacje
- zawodowe nabywane w trakcie studiów.

Bibliografia

Byleń S., *Metodyka pisania pracy dyplomowej na kierunku logistyka*, Wydawnictwo Społecznej Akademii Nauk, Łódź, Warszawa 2017.

Cieślarczyk M., *Metody, techniki i narzędzia badawcze oraz elementy statystyki*, Wydawnictwo AON, Warszawa 2006.

Piróg D., *Pierwsza praca po studiach: oczekiwania osób kończących edukację akademicką a stan rzeczywisty na przykładzie absolwentów kierunku geografia* [w:] Kotlorz D. (red.) *Edukacja w świetle przemian współczesnego rynku pracy – wybrane problemy*, Studia Ekonomiczne Nr 197/14, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2014.

Raport badawczy student w rynku pracy 2018, SW Research 2018, <https://prb.pl/wp-content/uploads/2019/04/Raport-Student-w-Pracy-2018.pdf> [20.05.2021].

Rozdział V.

POLITYKA FISKALNA JAKO INSTRUMENT PRZECIWDZIAŁANIA SKUTKOM GOSPODARCZYM PANDEMII

Maarten Ghysens*

Agnieszka Bukowska-Piestrzyńska (opiekun naukowy)

Streszczenie

Polityka fiskalna jest jednym z mechanizmów, za pomocą którego rządy państw ograniczają skutki kryzysu gospodarczego. Recesja może być istotnym bodźcem do wdrażania koncepcji zaproponowanej przez Johna M. Keynesa. Artykuł porusza problematykę łagodzenia skutków bieżącego kryzysu gospodarczego, który jest następstwem pandemii wirusa SARS-CoV-2. Jego celem jest analiza zmian wybranych wskaźników makroekonomicznych w okresie 2018 – 2020 w Polsce. Umożliwi ona pokazanie wpływu ekspansywnej polityki fiskalnej na poszczególne składowe gospodarki, a w konsekwencji skuteczności teorii Keynesa – jako antidotum na kryzys gospodarczy.

Słowa kluczowe: Polityka fiskalna, kryzys, COVID-19, Keynes

Summary

Fiscal policy is one of the well known mechanism, with the use of which the governments used to reduce the effects of the economic crisis. Recession may be significant factor to implement Keynesian theory. The article deals with mitigate the impact of current crisis, which is result of pandemic. The aim of the paper is an analysis of the change selected macroeconomics indicators during the period between 2018 – 2020 in Poland. This would allow to show the impact of expansionary fiscal policy on different parts of economy and therefore to prove that Keynesian theory may be useful as a way to cope with financial crisis.

Keywords: Fiscal policy, crisis, COVID-19, Keynes

JEL: E12, E62, H50

* Uniwersytet Łódzki, maarten.ghysens@edu.uni.lodz.pl;

Wprowadzenie

Na przełomie pierwszego i drugiego kwartału 2020 roku polska gospodarka doświadczyła recesji, która jest konsekwencją pandemii wirusa SARS-CoV-2. To wydarzenie bezprecedensowe w skali globalnej, które postawiło rządzących przed wyborem między ochroną zdrowia i życia ludzkiego, a wzrostem gospodarczym. Polskie elity rządzące postanowiły działać zgodnie z zaleceniami konsensusu medycznego, co spowodowało zawieszenie działalności gospodarczej w poszczególnych branżach, niepewność oraz awersję do ryzyka, a w konsekwencji istotne fluktuacje poszczególnych wskaźników makroekonomicznych. W dobie kryzysu gospodarczego politycy rozważają uruchomienie mechanizmów łagodzących w celu zmniejszenia rozmiarów skutków recesji. Popularną metodą jest stymulacja polityki fiskalnej. Podstawą analizy wpływu polityki fiskalnej są wybrane wskaźniki makroekonomiczne w ujęciu kwartalnym.

Z punktu widzenia państwa niskie bezrobocie oraz wysoki poziom produkcji to zjawiska pożądane. Cechą kryzysu gospodarczego jest istotny spadek produkcji, który implikuje wzrost bezrobocia. Keynes w swoich rozważaniach odrzucił założenie klasycznego nurtu ekonomii, że rynek sam z siebie szybko powraca do równowagi. Za przyczynę recesji uważał zbyt niski poziom zagregowanego popytu. Postulował, że państwo powinno zainterweniować w tym zakresie zwiększając wydatki rządowe. Wzrost wydatków autonomicznych zwiększa agregatowy popyt, co w konsekwencji powoduje wzrost zatrudnienia. Mniejszy odsetek osób bezrobotnych w społeczeństwie przekłada się na wzrost dochodów do dyspozycji, które są bodźcem do zwiększenia wydatków konsumpcyjnych.⁷⁷ Wzrost popytu na dobra konsumpcyjne może być także determinantem do zwiększenia działalności inwestycyjnej przedsiębiorców, która również jest składową agregatowego popytu. Zaobserwowane zjawisko nazywane jest efektem mnożnikowym, który pozwala zmniejszyć lukę deflacyjną i doprowadzić gospodarkę do stanu równowagi okresowej.⁷⁸ Tym samym polityka fiskalna jest jednym z mechanizmów, za pomocą którego rządy państw mogą ograniczać skutki kryzysów gospodarczych. W artykule podjęto problematykę łagodzenia skutków bieżącego kryzysu gospodarczego, który jest następstwem pandemii wirusa SARS-CoV-2. Jego celem jest analiza zmian wybranych wskaźników makroekonomicznych w okresie 2018 – 2020 w Polsce, która pozwoli na pokazanie wpływu ekspansywnej polityki fiskalnej na poszczególne składowe gospodarki, a w konsekwencji skuteczności teorii Keynesa – jako antidotum na kryzys gospodarczy. W szczególności rozważania będą skoncentrowane na:

⁷⁷ N. Gregory Mankiw, Mark P. Taylor, Makroekonomia, PWE, Warszawa 2016, s. 309-318.

⁷⁸ P. Krajewski, Regionalne zróżnicowanie oddziaływania wydatków rządowych na zatrudnienie – wnioski z analizy SVAR, Bank i Kredyt Vol. 48 No.1/2017, s. 75-76.

- analizie zmian stopy bezrobocia w Polsce;
- zmianach w PKB (w powiązaniu z wydatkami rządowymi na konsumpcję oraz subsydia, z wydatkami gospodarstw domowych na konsumpcję);
- analizie zmian w wydatkach rządowych (tak konsumpcyjnych, jak i subsydiach),
- zmianach w wydatkach konsumpcyjnych gospodarstw domowych.

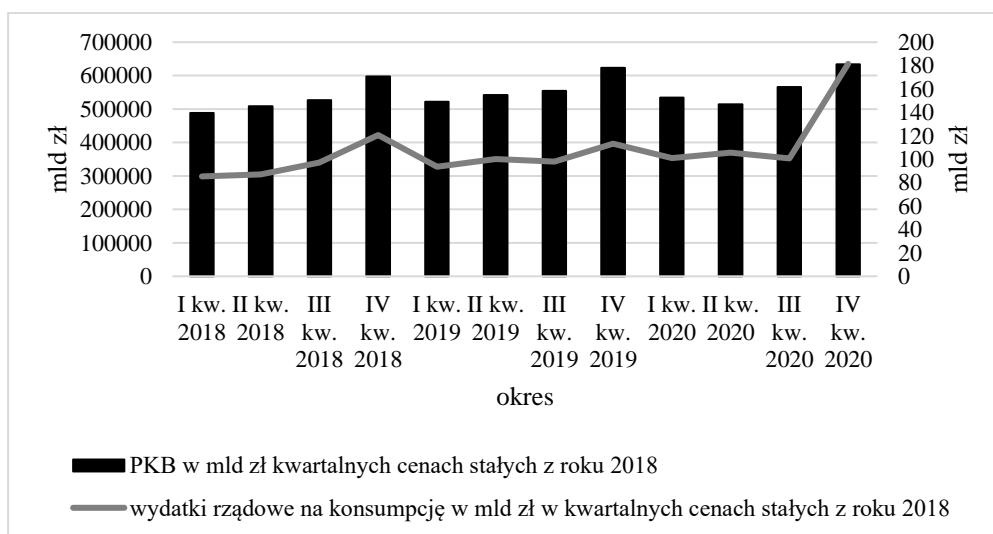
Artykuł ma charakter empiryczny.

1. Wydatki rządowe

Decyzja rządzących o zawieszeniu działalności w znacznej części gospodarki była istotnym wydarzeniem dla Polski w I kwartale 2020 roku. Rządzący, chcąc przeciwdziałać negatywnym skutkom recesji, postanowili uruchomić mechanizmy łagodzące. Program „Tarcza Antykryzysowa”, który postulował pomoc socjalną miał być odpowiedzią na rozpoczęty kryzys. Pomoc była adresowana głównie do przedsiębiorców.⁷⁹

Wykres 1 obrazuje kształtowanie się kwartalnych wydatków konsumpcyjnych rządu wraz z PKB z okresu I kwartał 2018 - IV kwartał 2020 w kwartalnych cenach stałych z 2018 roku dla Polski. Zilustrowano wydatki rządowe w czasie recesji na tle dobrej koniunktury, która miała miejsce w poprzednich badanych okresach (do I kwartału 2020 roku).

Wykres 1. PKB a wydatki konsumpcyjne rządu (kwartalne ceny stałe rok 2018=1)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Eurostatu oraz GUSu.

⁷⁹ Wiele rozwiązań MF w ustawach Tarczy Antykryzysowej - Ministerstwo Finansów - Portal Gov.pl, www.gov.pl [07.06.2021].

Z danych przedstawionych na wykresie 1 wynika, że w momencie najgorszej sytuacji epidemiologicznej w Polsce, czyli w ostatnim kwartale roku 2020 wydatki rządowe znacząco wzrosły w odniesieniu do analogicznych okresów poprzednich lat. Porównując IV kwartał 2020 roku z analogicznymi kwartałami lat poprzednich, to wydatki wzrosły o 9,4 % w stosunku do IV kwartału 2019 roku oraz o 15 % w stosunku do IV kwartału 2018 roku. Tabela 1 przedstawia dynamikę PKB w cenach stałych z 2018 roku w ujęciu kwartalnym w odniesieniu do analogicznych okresów lat poprzednich. Za okres bazowy przyjęto 2018 rok. Na podstawie danych z tabeli 1 można wnioskować, że wszystkie kwartały roku 2019 oraz I kwartał 2020 to czas dobrej koniunktury. Odnotowywano wzrosty realnego PKB w relacji do analogicznych okresów poprzednich lat. W II kwartale 2020 roku widać już pierwsze objawy recesji. Realny PKB zmniejszył się o 5,1% w odniesieniu do analogicznego okresu poprzedniego roku. W tym samym okresie odnotowano znaczący wzrost wydatków rządowych na subsydia.

Tabela 1. Kwartalne zmiany PKB w kwartalnych cenach stałych(2018=1), analogiczny okres roku poprzedniego

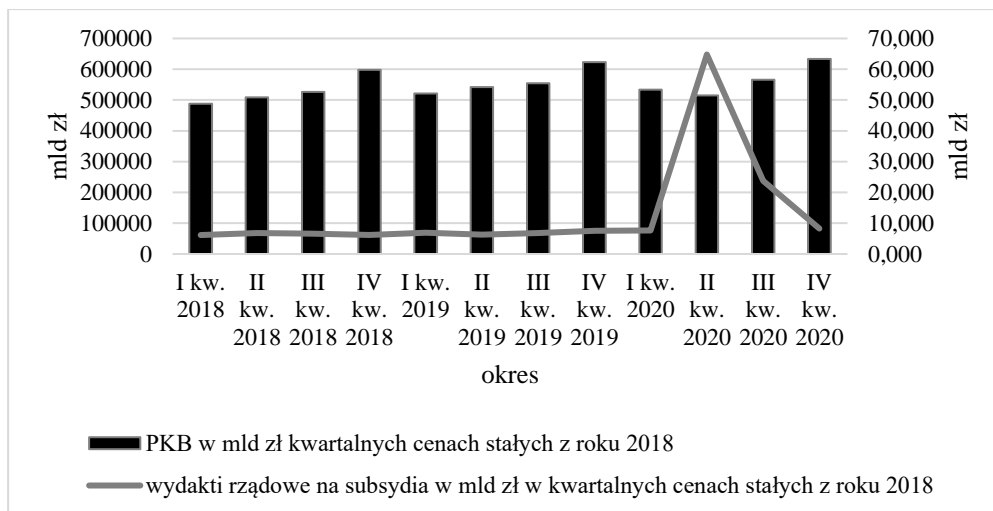
Okres analizy	Zmiana PKB
I kw. 2018	1
II kw. 2018	1
III kw. 2018	1
IV kw. 2018	1
I kw. 2019	1,068
II kw. 2019	1,065
III kw. 2019	1,053
IV kw. 2019	1,042
I kw. 2020	1,024
II kw. 2020	0,949
III kw. 2020	1,021
IV kw. 2020	1,018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUSu.

Wykres 2 prezentuje kompozycję wydatków rządu na subsydia wraz z PKB w ujęciu kwartalnym z okresu I kwartał 2018 – IV kwartał 2020 w cenach stałych z 2018 roku dla Polski. Widoczna jest zależność, pokazująca że w czasie sprzed pandemii dynamika wydatków rządu na subsydia jest relatywnie niewielka. W II kwartale 2020 roku w relacji do analogicznego okresu roku poprzedniego odnotowano wzrost wydatków na subsydia o 922,5%, a w III kwartale 2020 roku w porównaniu z analogicznym okresem roku poprzedniego zaobserwowano wzrost o 251,6%. Wydatki na subsydia obejmowały głównie pomoc dla przedsiębiorców w ramach programu rządowego „Tarcza Antykryzysowa”. Dowodzi to,

że w momencie rozpoczęcia recesji rząd uruchomił mechanizmy łagodzące potencjalne negatywne skutki recesji.

Wykres 2. PKB a wydatki rządowe na subsydia (kwartalne ceny stałe rok 2018=1)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Eurostatu oraz GUSu.

Zestawiając kwartalne dane empiryczne na obu wykresach dotyczących odpowiednio kształtowania się wydatków rządowych na konsumpcję oraz subsydia, a także dane obrazujące dynamikę realnego PKB w tabeli 1 widać istotny wpływ ekspansywnej polityki fiskalnej zastosowanej za pomocą regulacji wydatków rządowych na złagodzenie objawów recesji. Realne PKB w III oraz IV kwartale 2020 roku wzrosło odpowiednio o 2,1% oraz 1,8% w stosunku do analogicznych okresów poprzedniego roku.

2. Konsumpcja gospodarstw domowych

Wydatki konsumpcyjne stanowią istotną część PKB. Na podstawie kwartalnych danych empirycznych z okresu I kwartał 2018 – IV kwartał 2020 zaobserwowano, że przeciętny udział wydatków konsumpcyjnych gospodarstw domowych w cenach bieżących w stosunku do nominalnego PKB wynosi 57%. Według Keynesa poziom wydatków konsumpcyjnych zależy od następujących czynników:

- czynniki obiektywne
- czynniki subiektywne

Pierwszym obiektywnym i najbardziej intuicyjnym czynnikiem wpływającym na wydatki konsumpcyjne jest dochód. Wzrost dochodu implikuje wzrost wydatków konsumpcyjnych, ale tylko do pewnego stopnia. Jest to spowodowane malejącym udziałem wydatków konsumpcyjnych w strukturze wydatków ogółem. Istotny wzrost

dochodu powoduje, że gospodarstwa domowe są skłonne oszczędzać nadwyżkę dochodu lub inwestować.⁸⁰ Istotnym determinantem wydatków konsumpcyjnych jest także stopa procentowa, która jest kosztem alternatywnym trzymania depozytów na rachunku bankowym czy lokacie. Co do zasady niska stopa procentowa jest impulsem do konsumowania, gdyż oznacza to tańsze pożyczki oraz niższe dochody kapitałowe. Kolejnym czynnikiem, który wpływa na poziom wydatków konsumpcyjnych jest polityka fiskalna. Obniżka podatków dochodowych z tytułu pracy oraz podatków od towarów i usług jest istotnym bodźcem pobudzającym do zwiększania wydatków konsumpcyjnych.

Czynniki subiektywne odzwierciedlają motywacje o charakterze społecznym, które wpływają na skłonność do konsumpcji. W *Ogólnej teorii...* zaznaczono między innymi, że ludzie mają tendencję do odraczania gratyfikacji w czasie. Tytułem przykładu bodźców ograniczających konsumpcję gospodarstw domowych można wyróżnić zabezpieczenie finansowe przed czynnikami losowymi, chęć pozostawienia majątku rodzinie, poczucie niezależności, oczekiwanie wyższych profitów z konsumpcji w przyszłości oraz skąpstwo.⁸¹ Ponadto państwo praktykując restrykcyjną politykę fiskalną może dawać istotny impuls do ograniczenia wydatków konsumpcyjnych z przyczyn, które wskazał Keynes.

Analizując kwartalne dane empiryczne dotyczące wydatków konsumpcyjnych gospodarstw domowych w kwartalnych cenach stałych z roku 2018 zilustrowane na wykresie 3, można wywnioskować że cechują się podobną dynamiką jak realny PKB.

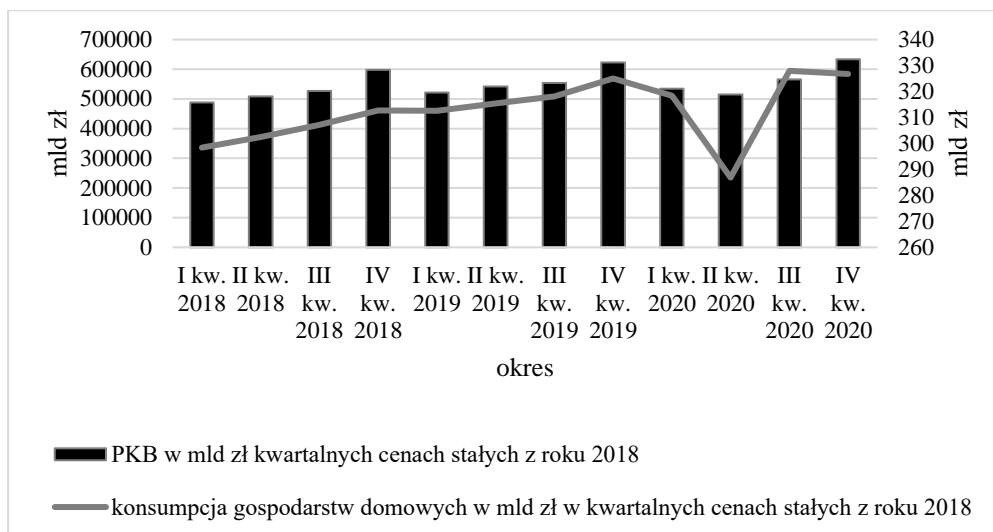
W okresach dobrej koniunktury wydatki konsumpcyjne gospodarstw domowych rosną, natomiast w czasie recesji następuje odwrócenie kierunku dynamiki. Podobne wnioski można zaobserwować analizując kwartalne dane dotyczące przeciętnego wynagrodzenia mierzonego w kwartalnych cenach stałych z roku 2018 zestawione w tabeli 2. Mianowicie, co do zasady wraz ze wzrostem wynagrodzeń, rosły wydatki konsumpcyjne. Wyjątkową obserwacją w analizowanym zestawie danych był II kwartał 2020 roku. Mimo wzrostu przeciętnego realnego wynagrodzenia o 3 % w odniesieniu do analogicznego okresu poprzedniego roku, realne wydatki konsumpcyjne w badanym okresie zmalały o 9 %. Można to wyjaśnić dużą losowością jaką cechuje się kryzys pandemiczny. Decyzje dotyczące funkcjonowania działalności gospodarczej były podejmowane przez polityków często wiązały się z zawieszeniem działalności w danej branży. W związku z tym ludzie odczuwają niepewność i są skłonni przejawiać zachowania asekuracyjne, także w zakresie

⁸⁰ E.Wójcik, Polskie gospodarstwa domowe na rynku oszczędności, *Bank i Kredyt* Vol. 38 No. 7/2007, s.56.

⁸¹ John M. Keynes, *The General Theory of Employment, Interest and Money*, 5th ed., MacMillan and Co., Limited, London 1946; wyd. pol. *Ogólna teoria zatrudnienia, procentu i pieniądza*, tłum. M.Kałecki, S.Rączkowski, PWN, Warszawa 1985, s.117-121, 133-134

wydatków konsumpcyjnych.⁸² Podejście ostrożnościowe sprzyja natomiast gromadzeniu środków na rachunkach bankowych.

Wykres 3. PKB a wydatki gospodarstw domowych na konsumpcję
(kwartalne ceny stałe rok 2018=1)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Eurostatu oraz GUSu.

Tabela 2. Średnie wynagrodzenie brutto w zł w kwartalnych cenach stałych(2018=1)

Okres analizy	Średnie wynagrodzenie brutto w zł
I kw. 2018	4622.84
II kw. 2018	4521.08
III kw. 2018	4580.20
IV kw. 2018	4863.74
I kw. 2019	4892.23
II kw. 2019	4725.82
III kw. 2019	4797.27
IV kw. 2019	5056.98
I kw. 2020	5101.89
II kw. 2020	4868.68
III kw. 2020	5018.38
IV kw. 2020	5309.32

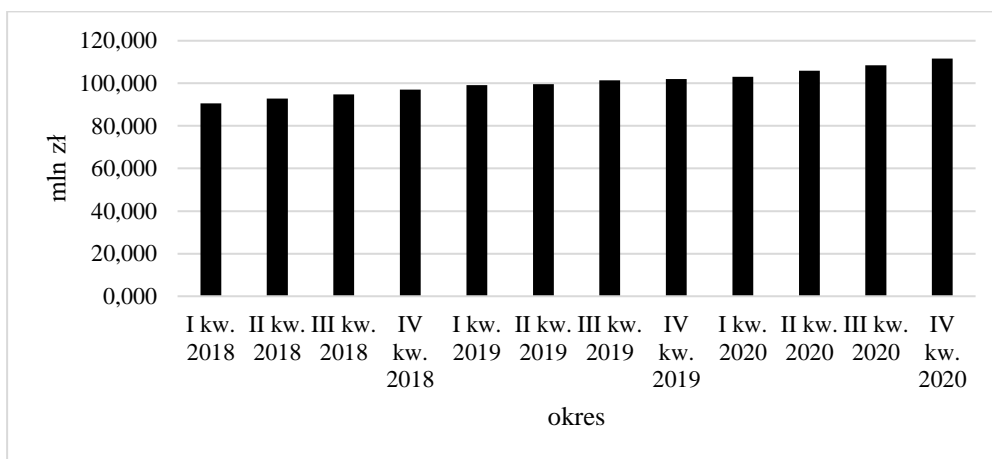
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUSu.

Na wykresie 4 zilustrowano poziom oszczędności gospodarstw domowych na rachunkach bankowych w ujęciu kwartalnym w okresie I kwartał 2018 –

⁸² Gorzelny Dziadkowiec M., Zmiany zachowań konsumentów w dobie COVID 19, Problems of Economics and Law No 5/2020.

IV kwartał 2020. Co więcej, mimo malejącej stopy oprocentowania rachunków bankowych zaprezentowanej w tabeli 3 (spadek o 0,31 punktu procentowego w okresie II kwartał 2020 – IV kwartał 2020), poziom oszczędności przejawiał charakter rosnący w tym okresie. Dowodzi to, że konsumenci ostrożnie podejmują decyzje konsumpcyjne w czasach kryzysu mimo zachęcających bodźców w postaci niskiej stopy procentowej.

Wykres 4. Oszczędności gospodarstw domowych w mln zł w ujęciu kwartalnym z okresu 2018-2020

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUSu.

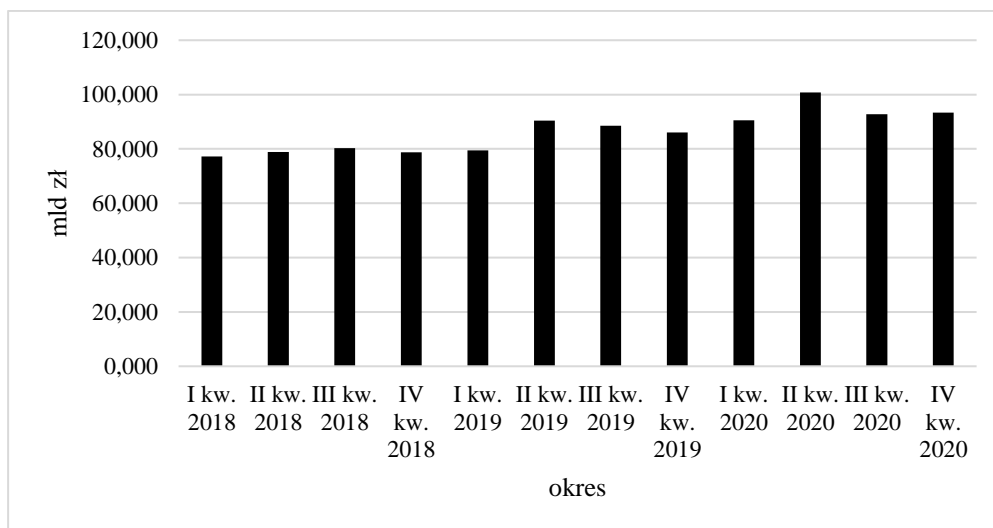
Tabela 3. Stopa oprocentowania depozytów złotych gospodarstw domowych i instytucji niekomercyjnych działających na rzecz gospodarstw domowych w bankach komercyjnych (stan w końcu okresu)

Okres analizy	Stopa oprocentowania depozytów
I kw. 2018	0,46
II kw. 2018	0,47
III kw. 2018	0,47
IV kw. 2018	0,47
I kw. 2019	0,49
II kw. 2019	0,51
III kw. 2019	0,46
IV kw. 2019	0,50
I kw. 2020	0,45
II kw. 2020	0,31
III kw. 2020	0,05
IV kw. 2020	0,04

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUSu.

Bazując na danych pokazanych na wykresie 3 widać, że w III i IV kwartale 2020 roku wydatki konsumpcyjne gospodarstw domowych istotnie wzrosły. W III kwartale 2020 roku odnotowano wzrost wydatków konsumpcyjnych w kwartalnych cenach stałych z 2018 roku o 14,3% w stosunku do okresu poprzedniego. W III i IV kwartale 2020 roku badana zmienna wzrosła odpowiednio o 3,1% oraz 0,5%. Można to wytłumaczyć poprawą sytuacji epidemiologicznej w III kwartale oraz zniesieniem części obostrzeń, co dało nadzieję na powrót do normalności. Wyjaśniając dalsze przyczyny wzrostu realnych wydatków konsumpcyjnych, zgromadzono kwartalne dane empiryczne na wykresie 5 z okresu I kwartał 2018 – IV kwartał 2020, które przedstawiają wydatki państwa na zasiłki i pomoc socjalną. W II kwartale 2020 zaobserwowano największą wartość zmiennej w badanym okresie. Odnotowano wtedy wzrost wydatków na pomoc socjalną o 11,5 % w odniesieniu do analogicznego okresu roku poprzedniego. Badane zmienne empiryczne w III i IV kwartale 2020 roku także wzrosły w porównaniu do analogicznych okresów roku poprzedniego. Zaobserwowano wzrost odpowiednio o 4,7% oraz 8,4%.

Wykres 5. Kwartalne wydatki rządowe w mld zł na zasiłki z okresu 2018 – 2020 w kwartalnych cenach stałych (2018=1)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Eurostatu.

Z przeprowadzonej analizy wynika, że wydatki konsumpcyjne gospodarstw domowych w dużym stopniu zależą od koniunktury, oczekiwań oraz poziomu poczucia pewności konsumentów. Znaczącą rolę odgrywa także państwo regulujące politykę fiskalną.

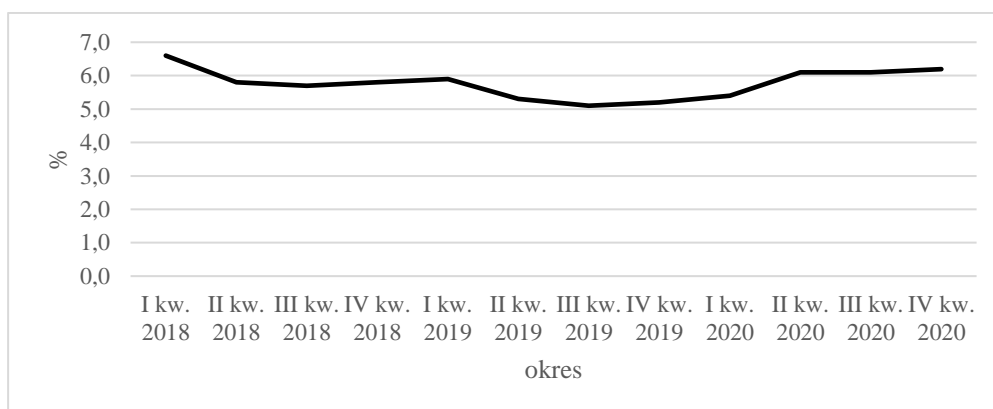
3. Stopa bezrobocia

Bezrobocie w ujęciu teoretycznym oznacza nadwyżkę podaży pracy, której źródłem są osoby w wieku produkcyjnym zdolne oraz wyrażające chęć do podjęcia pracy przy obowiązujących stawkach płac rynkowych. Źródło popytu na pracę stanowią zarówno instytucje sektora prywatnego, jak i publicznego. Rozważając przyczyny bezrobocia można odwołać się do dwóch szkół myśli ekonomicznej: szkoły neoklasycznej i keynesistowskiej.

Ekonomiści nurtu neoklasycznego twierdzą, że rynek samodzielnie dąży do stanu równowagi. W ujęciu tej teorii w przypadku wystąpienia nadwyżki podaży, bezrobotni poprzez aktywną konkurencję i obniżkę płac realnych doprowadziliby rynek pracy do stanu równowagi. Przyczyn bezrobocia, które faktycznie występuje w gospodarce doszukują się w działaniach związków zawodowych, które utrudniają sprawne funkcjonowanie mechanizmów rynkowych.

Keynes i jego zwolennicy odrzucają koncepcję propagowaną przez neoklasyków. Za przyczynę powstawania bezrobocia uważają niewystarczający popyt na konsumpcję. Postulują możliwość ingerencji państwa w mechanizmy gospodarcze, jako skuteczne narzędzie walki z bezrobociem.⁸³

Wykres 6. Stopa bezrobocia w ujęciu kwartalnym z okresu 2018 – 2020

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUSu.

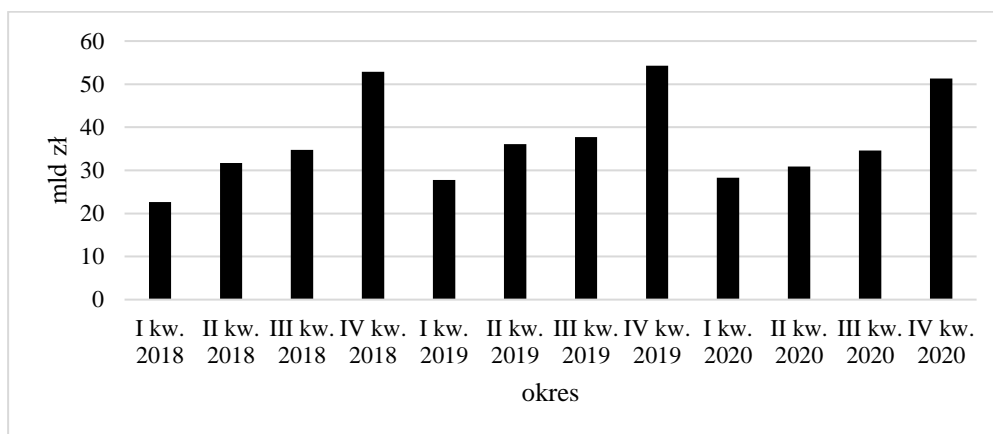
Wykres 6 prezentuje dane empiryczne w ujęciu kwartalnym dotyczące stopy bezrobocia w okresie I kwartał 2018 – IV kwartał 2020. W badanym przedziale czasowym zaobserwowano malejący przebieg od pierwszego badanego okresu do III kwartału 2019 roku. W I kwartałach każdego badanego roku stopa bezrobocia była relatywnie wysoka. Wynika to z charakteru cyklu koniunkturalnego, na co zwrócił uwagę Keynes w *Ogólnej teorii...* Mianowicie niska aktywność

⁸³ Milewski R., Kwiatkowski E., Podstawy ekonomii, PWN, Warszawa 2014, s.399- 402.

inwestycyjna, która nie jest skompensowana wydatkami na konsumpcję wywołuje fluktuacje w obszarze zatrudnienia.⁸⁴

Podobne wnioski można wyciągnąć analizując wykres 3, który prezentuje kwartalne wydatki gospodarstw domowych na konsumpcję oraz wykres 7, gdzie są zaprezentowane wydatki inwestycyjne ogółem w ujęciu kwartalnym w okresie I kwartał 2018 – IV kwartał 2020. W II kwartale 2020 roku odnotowano wzrost stopy bezrobocia o 0,7 punktu procentowego w stosunku do poprzedniego kwartału, natomiast w odniesieniu do analogicznego okresu poprzedniego roku to wzrost o 0,8 punktu procentowego. Przyczyn wzrostu bezrobocia w badanym okresie należy się doszukiwać w zmniejszeniu się konsumpcji o 9% oraz realnego PKB o 5,1% w relacji do analogicznego okresu poprzedniego roku.

Wykres 7. Nakłady inwestycyjne ogółem w ujęciu kwartalnym
(kwartalne ceny stałe rok 2018=1)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUSu.

Zaobserwowane zjawiska w II kwartale 2020 roku były spowodowane obostrzeniami rządu w obrębie funkcjonowania działalności gospodarczej. Analizując dane umieszczone na wykresie 6, w III kwartale 2020 roku nie odnotowano wzrostu stopy bezrobocia w stosunku do poprzedniego kwartału, co było efektem regulacji rządu w złagodzeniu niektórych obostrzeń nałożonych w celu walki z pandemią oraz znacznych wydatków na pomoc dla przedsiębiorstw. W IV kwartale 2020 roku zaobserwowano wzrost stopy bezrobocia o 0,1 punktu procentowego w porównaniu do poprzedniego kwartału, co było podyktowane dynamicznie rozwijającą się sytuacją epidemiologiczną w kraju i regulacjami w obszarze prowadzenia działalności

⁸⁴ John M. Keynes, *The General Theory of Employment, Interest and Money*, 5th ed., MacMillan and Co., Limited, London 1946; wyd. pol. *Ogólna teoria zatrudnienia, procentu i pieniądza*, tłum. M. Kalecki, S. Rączkowski, PWN, Warszawa 1985, s.340.

gospodarczej. Jednak mechanizmy łagodzące skutki recesji sprawiły, że ten wzrost jest relatywnie nieduży. Ponadto IV kwartał w cyklu koniunkturalnym to okres wzmożonej aktywności inwestycyjnej, która jest podyktowana między innymi okresem świątecznym. Warto odnotować, że w okresie okołoswiątecznym zostały poluzowane obostrzenia dotyczące działalności handlowej,⁸⁵ co miało odzwierciedlenie w stosunkowo niewielkim spadku (o 0,4%) wydatków konsumpcyjnych w porównaniu do poprzedniego kwartału.

W czasie recesji stopa bezrobocia cechuje się dynamicznym wzrostem, co zaobserwowano w wydarzeniach historycznych takich jak Wielki Kryzys z lat 1929 – 1933. Brak reakcji ze strony rządu na znaczący spadek produkcji niesie ze sobą katastrofalne skutki na rynku pracy. Przedsiębiorcy stanowią źródło popytu na pracę w gospodarce, a zatem odwołując się do danych empirycznych, widać że pomoc finansowa dla sektora prywatnego pozwoliła ustabilizować stopę bezrobocia. Bezrobocie jest zjawiskiem niepożądanym z punktu widzenia państwa. Wykluczenie i marginalizacja spowodowane brakiem zatrudnienia może prowadzić do zachowań patologicznych takich jak alkoholizm oraz działalność przestępcza, a to stanowi duży koszt społeczny.⁸⁶

Wnioski

Z przeprowadzonej analizy kwartalnych danych empirycznych wynika, że udało się złagodzić negatywne skutki kryzysu wywołanego pandemią koronawirusa. Pokazano istotny wpływ wydatków rządowych na poszczególne wskaźniki makroekonomiczne. Ekspansywna polityka pieniężna sprawiła, że w okresie pandemicznym odnotowano wzrost wydatków konsumpcyjnych gospodarstw domowych w III i IV kwartale 2020 roku w odniesieniu do II kwartału 2020 roku odpowiednio o 14,3% i 13,9%. Ponadto w porównaniu do analogicznych okresów poprzedniego roku wzrost wynosił odpowiednio o 3,1% oraz 0,5%. Pokazano także, że wzrost realnego wynagrodzenia nie musi bezpośrednio determinować wzrostu wydatków na konsumpcję, co zaobserwowano w II kwartale 2020 roku, czyli okresie początku recesji, gdzie konsumenci odczuwali niepewność w związku z dynamicznie rozwijającą się sytuacją epidemiczną oraz obostrzeniami ze strony rządu. Wpływ mechanizmów łagodzących zaobserwowano także w przypadku realnej produkcji, która skurczyła się w II kwartale 2020 roku o 5,1% w relacji do analogicznego okresu poprzedniego roku, a w kolejnych kwartałach 2020 roku odnotowano realny wzrost odpowiednio o 2,1 % i 1,8 % w stosunku do analogicznych okresów poprzedniego roku. Badane dane pokazują także słuszność teorii keynesistowskiej odnośnie

⁸⁵ Od 28 listopada wchodzimy w Etap odpowiedzialności - Koronawirus: informacje i zalecenia - Portal Gov.pl, www.gov.pl [07.06.2021].

⁸⁶ A. Staszal, Wyzwania i problemy społeczne początku XXI wieku, Fundacja Gospodarki i Administracji Publicznej, Warszawa 2020, s.14.

przebiegu cykli koniunkturalnych, co zaobserwowano na przykładzie wydatków inwestycyjnych, wydatków konsumpcyjnych gospodarstw domowych, stopy bezrobocia oraz realnego PKB. Regulacje w obrębie polityki fiskalnej poskutkowały także na rynku pracy. W II kwartale 2020 roku odnotowano największy wzrost bezrobocia w analizowanym przedziale czasowym, co było spowodowane wstrzymaniem działalności w niektórych sektorach gospodarki. Natomiast wzrosty realnego PKB w kolejnych kwartałach, które były spowodowane poluzowaniem części obostrzeń oraz wsparciem finansowym rządu dla przedsiębiorstw wpłynęły na niedużą skalę zmian stopy bezrobocia w III i IV kwartale 2020 roku.

Bibliografia

Gorzelný Dziadkowiec, M., Zmiany zachowań konsumentów w dobie COVID 19, *Problems of Economics and Law* No 5/2020.

Keynes, John M., *The General Theory of Employment, Interest and Money*, 5th ed., MacMillan and Co., Limited, London 1946; wyd. pol. *Ogólna teoria zatrudnienia, procentu i pieniądza*, tłum. M. Kałeckí, S. Rączkowski, PWN, Warszawa 1985.

Krajewski, P., Regionalne zróżnicowanie oddziaływania wydatków rządowych na zatrudnienie – wnioski z analizy SVAR, *Bank i Kredyt* Vol. 48 No.1/2017.

Mankiw N. Gregory, Taylor Mark P., *Makroekonomia*, PWE, Warszawa 2016.

Milewski R., Kwiatkowski E., *Podstawy ekonomii*, PWN, Warszawa 2014.

Staszek A., *Wyzwania i problemy społeczne początku XXI wieku*, Fundacja Gospodarki i Administracji Publicznej, Warszawa 2020.

Wójcik E., Polskie gospodarstwa domowe na rynku oszczędności, *Bank i Kredyt* Vol. 38 No. 7/2007.

Wiele rozwiązań MF w ustawach Tarczy Antykryzysowej - Ministerstwo Finansów - Portal Gov.pl, www.gov.pl [07.06.2021].

Od 28 listopada wchodzimy w Etap odpowiedzialności - Koronawirus: informacje i zalecenia - Portal Gov.pl, www.gov.pl [07.06.2021].

Database – Eurostat, www.europa.eu [07.06.2021].

Główny Urząd Statystyczny / Wskaźniki makroekonomiczne [07.06.2021].

GUS - Bank Danych Lokalnych, www.stat.gov.pl [07.06.2021].

Rozdział VI.

BARIERY ROZWOJU SEKTORA MSP NA PRZYKŁADZIE MIASTA PŁOCKA

Agnieszka Piórkowska*

Anna Stępnia-Kucharska (opiekun naukowy)

Streszczenie

Celem opracowania jest wskazanie barier, które w istotny sposób wpływają na rozwój sektora MSP oraz działań wspierających przedsiębiorczość w Płocku. Sektor MSP pełni znaczącą rolę w gospodarce. Podmioty te stanowią ponad 99,8% ogółu firm i tworzą najwięcej miejsc pracy. Funkcjonowanie i rozwój małych firm zakłóca wiele barier. Głównym utrudnieniem każdej firmy jest finansowanie i ograniczony dostęp do kredytów. W Płocku przedsiębiorcy wskazywali ponadto na stan infrastruktury czy też problemy z odpowiednią siłą roboczą. Płock jest miastem sprzyjającym przedsiębiorczości, wprowadza programy wsparcia dla przedsiębiorstw oraz posiada instytucje otoczenia biznesu.

Słowa kluczowe: przedsiębiorczość, małe i średnie przedsiębiorstwa, bariery.

Summary

The aim of this article is to point out barriers which very significant affect the development the SME sector and initiatives promoting entrepreneurship in Płock. The SME sector plays a significant role in the economy. These entities constitute over 99.8% of the total number of companies and create the largest number of jobs, thus reducing unemployment. The functioning and development of small companies is disturbed by many barriers. The main obstacle for each company is financing and limited access to credit. In Płock, entrepreneurs also pointed out the state of infrastructure or problems with the appropriate workforce. Płock is a city conducive to entrepreneurship, introduces support programmes for enterprises and has business environment institutions.

Key words: entrepreneurship, small and medium-sized enterprises, barriers.

JEL: D22, D25, M13.

* KNEiS, Politechnika Warszawska; Agnieszka.piorowska.stud@edu.pl.

Wprowadzenie

Rola sektora MSP jest niezwykle ważna w każdej gospodarce. Zarówno w Polsce, jak i w Płocku stanowią one znaczną część wszystkich firm (ponad 99,8%). Ponadto małe i średnie firmy wytwarzają ok 49,8% PKB oraz zatrudniają ok. 67% wszystkich pracujących. Widoczny jest istotny wpływ tego sektora na życie społeczne i gospodarcze. Podmioty te przyczyniają się do rozwoju gospodarczego, obniżenia bezrobocia, rozszerzają zakres świadczonych usług i zwiększają produkcję różnych towarów a także w pozytywny sposób wpływają na środowisko lokalne. Liczba oraz poziom rozwoju małych i średnich firm zaliczane są jako miara oceny wzrostu gospodarczego

Negatywny wpływ na kondycję sektora MSP mają różnorodne ograniczenia, które występują na rynku. Dotyczą one przede wszystkim finansowania działalności, przepisów administracyjno-prawnych czy infrastruktury. W wyniku licznych barier wiele przedsiębiorstw nie jest w stanie funkcjonować i rozwijać się. Z tego względu konieczne jest wprowadzanie różnych programów wsparcia oraz instytucji otoczenia, aby rozpoznawać potrzeby firm i zaoferować im pomoc.

Celem artykułu jest wskazanie barier, które w istotny sposób wpływają na rozwój sektora małych i średnich przedsiębiorstw oraz działań wspierających przedsiębiorczość na przykładzie miasta Płocka. Opracowanie zawiera informacje oraz dane statystyczne dotyczące Płocka i Polski w latach 2010-2019. Analizie zostały poddane takie kwestie jak: liczba podmiotów i ich struktura, z uwzględnieniem ich podziału na mikro, małe i średnie firmy. Ponadto omówiono wskaźniki, które wpływają na rozwój przedsiębiorczości. Następnie znajdują się informacje dotyczące przedsiębiorczości w Płocku w kontekście barier ograniczających jej rozwój, jak również działań wspierających funkcjonowanie małych firm.

1. Liczba małych i średnich przedsiębiorstw na terenie Płocka

Płock jest jednym z 66 miast na prawach powiatu, a prawa miejskie uzyskał w 1237 roku. Położony jest on w centralnej części Polski, w odległości ok. 110 km od Warszawy, w województwie mazowieckim na pograniczu Kotliny Płockiej i Pojezierza Dobrzyńskiego. Obejmuje on obszar 88,06 km² tj. 0,028 powierzchni kraju.⁸⁸ Według danych GUS w 2019 roku Płock zamieszkiwało 119.709 osób.⁸⁹

Miasto wyróżnia się bogatą ofertą akademicką - funkcjonują cztery uczelnie wyższe (filia Politechniki Warszawskiej, Mazowiecka Uczelnia Publiczna, Szkoła Wyższa Pawła Włodkowica, Wyższe Seminarium Duchowne). Studenci kształcą się

⁸⁸ O mieście, http://plock.eu/pl/o_miescie.html [15.03.2020].

⁸⁹ Podstawowe dane statystyczne dla m. Płock II kw. 2019 r., <https://warszawa.stat.gov.pl/opracowania-biezace/informacje-okolicznosciowe/inne/-podstawowe-dane-statystyczne-dla-m-plock-ii-kw-2019-r-,69,3.html> [15.03.2020].

na wszystkich stopniach kształcenia wyższego: licencjackich, magisterskich, doktoranckich, zarówno w systemie stacjonarnym jak i niestacjonarnym oraz podyplomowych.

Płock charakteryzuje się zróżnicowaniem pod względem branżowym, nastawiony jest na innowacyjność, wdrażanie nowych technologii i osiąganie sukcesu w biznesie. Miasto zdominowane jest głównie przez przemysł paliwowo-energetyczny i chemiczny, zlokalizowana jest tu siedziba Polskiego Koncernu Naftowego ORLEN S.A. tj. jedna z największych firm z danej branży w Europie Środkowo-Wschodniej, z kolei w dziedzinie chemicznej można wyróżnić Basell Orlen Polyolefins.⁹⁰

Miasto Płock rozwija swoją innowacyjność w zasięgu krajowym jak i międzynarodowym. W zakresie innowacyjności działają takie obszary jak: Płocki Park Przemysłowo-Technologiczny (PPP-T), Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości czy Rada Innowacji. Miasto wyróżnia się dobrą współpracą w zakresie administracja-uczelnia-biznes.⁹¹ PPP-T zajmuje ok. 200 hektarów powierzchni, został utworzony przez Miasto Płock i PKN ORLEN S.A. w celu kreowania korzystnych warunków dla rozwoju przedsiębiorczości. Park ten dotyczył następujących obszarów: rozwój wiedzy i nauki, wykonywanie projektów B+R, innowacje czy powstawanie nowych miejsc pracy.⁹²

Biorąc pod uwagę liczbę płockich podmiotów zarejestrowanych w systemie REGON (zob. Wykres 1) nie można wskazać stałego trendu, jednak w latach 2010-2019 widoczny jest ich spadek, w 2010 było 12.394 jednostek a na koniec 2019 r. – 12.090 (oznacza to spadek o 2,5%). Największe załamanie można zaobserwować zarówno w Płocku jak i w Polsce w 2011 r., wówczas nastąpił spadek o 1,02% r/r - 39905 przedsiębiorstw w Polsce, w tym 284 w Płocku, co oznacza spadek o 2,3% płockich firm. Z kolei warto zwrócić uwagę na rok 2012, w którym odnotowano najwyższy wzrost o 105435 podmiotów (wzrost o 2,7%) w kraju w stosunku do roku 2011, w tym 334 na terenie Płocka (wzrost o 2,8%). W 2019 r. płockie przedsiębiorstwa stanowiły 0,27% wszystkich podmiotów gospodarczych w kraju.

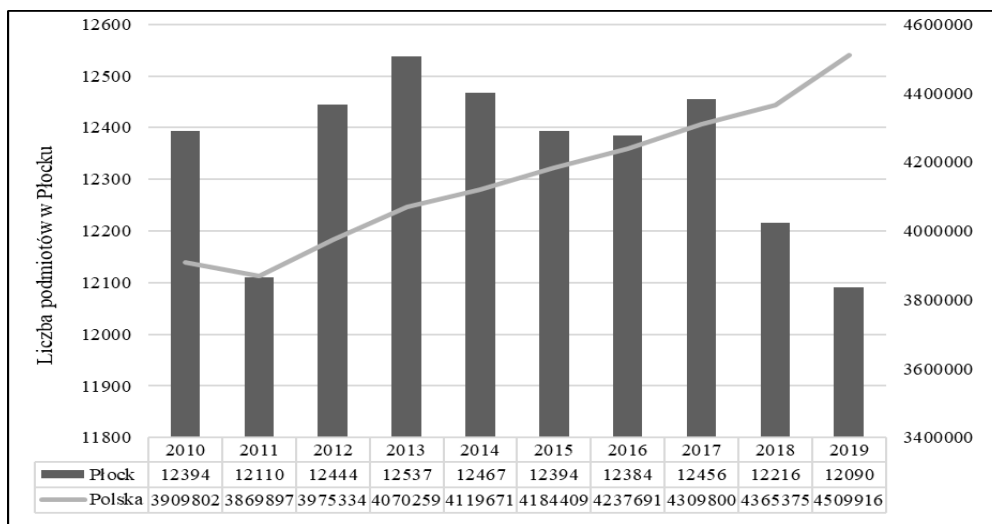
Dane GUS wskazują, że sektor MSP jest główną zbiorowością w ogóle przedsiębiorstw polskiej gospodarki, w analizowanych latach stanowi on średnio aż 99,89% wszystkich podmiotów, w Płocku natomiast średnio 99,79% (zob. Tabela 1).

⁹⁰ O mieście, http://plock.eu/pl/o_miescie.html [15.03.2020].

⁹¹ Płock uznany za lidera innowacyjności. Jak uzasadniono wybór?, <https://dziennikplocki.pl/?p=291103> [15.03.2020].

⁹² Płocki Park Przemysłowo – Technologiczny, https://www.paih.gov.pl/strefa_inwestora/parki_przemyslowe_i_tehnologiczne/plock [15.03.2020].

Wykres 1. Liczba przedsiębiorstw zarejestrowanych w rejestrze REGON w Płocku i w Polsce latach 2010-2019

Źródło: Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON, GUS – Bank Danych Lokalnych, www.stat.gov.pl [20.03.2020].

Biorąc pod uwagę strukturę według klas wielkości można zauważyć, że w latach 2010-2019 udział poszczególnych grup przedsiębiorstw charakteryzował się niewielkimi zmianami. Łączna suma płockich mikro firm w 2019 roku wyniosła 11389 jednostek (spadek o 0,9% r/r - 109 oraz o 1,3% - 155 względem 2010 r.), małych firm – 539 (spadek o 2,4% r/r - 13 oraz o 18,3% - 121 względem 2010 r.) a średnich – 138 (spadek o 1,4% r/r – 2 oraz o 13,75% względem 2010 r.). Sytuacja przedsiębiorstw MSP na terenie Polski kształtowała się w następujący sposób: między rokiem 2010 a 2019 widoczny był przyrost mikroprzedsiębiorstw (o 17%) oraz spadek małych i średnich (odpowiednio o: 15,4%, 7%), co spowodowało ogólny wzrost całego sektora MSP o 15,4%. W 2019 r. mikro podmiotów było 4341325 (wzrost o 3,5% r/r – 148547 oraz o 16,9% w porównaniu z 2010), małych – 136635 (spadek o 2,4% r/r – 3360 oraz o 15,4% - 24915 w porównaniu z 2010), średnich – 27650 (spadek o 2,2% r/r – 617 oraz o 7% w porównaniu z 2010) (zob. Tab. 1).

W Płocku w 2019 r., podobnie jak w poprzednich latach, znaczną część ogółu pomiotów, czyli 96% - 11.606 stanowił sektor prywatny, w Polsce również 96% - 4.325.275.⁹³

⁹³ Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON – Podmioty wg sektorów własnościowych, GUS – Bank Danych Lokalnych, stat.gov.pl [20.03.2020].

Tabela 1. Liczba przedsiębiorstw według klas wielkości w Płocku i w Polsce w latach 2010-2019

Lata	Płock				Polska			
	Mikro	Małe	Średnie	Duże	Mikro	Małe	Średnie	Duże
2010	11544	660	160	30	3713677	161550	29731	4844
2011	11284	643	156	27	3674970	160851	29340	4736
2012	11679	586	152	27	3794489	146489	29787	4569
2013	11775	589	147	26	3890686	145425	29637	4511
2014	11699	592	149	27	3938654	146926	29610	4481
2015	11624	592	152	26	4003599	147124	29243	4443
2016	11609	602	147	26	4055946	148002	29280	4463
2017	11688	602	140	26	4128611	147607	29154	4428
2018	11498	552	140	26	4192778	139995	28267	4335
2019	11389	539	138	24	4341325	136635	27650	4306

Źródło: Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON - Podmioty wg klas wielkości, GUS – Bank Danych Lokalnych, www.stat.gov.pl [15.03.2020].

Według danych z GUS w 2019 r. w Płocku oraz w całym kraju najczęściej występującymi rodzajami działalności były: handel hurtowy i detaliczny oraz naprawa pojazdów samochodowych, udział tych podmiotów w ogólnej liczbie płockich przedsiębiorstw wyniósł 21,22%, czyli 2565 jednostek zaś w Polsce 21,88% - 986789. Kolejny obszar działalności w Płocku dotyczył działalności profesjonalnej, naukowej i technicznej - 1411 podmiotów (11,67%) następnie budownictwa – 1334 (11,03%) oraz przetwórstwo przemysłowe – 976 (8,07%). W Polsce zaś kolejnymi powszechnymi działalnościami były: budownictwo 12,96% (584275), działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca 10,53% (475018) oraz przetwórstwo przemysłowe 8,48% (382253).⁹⁴

2. Wskaźniki rozwoju przedsiębiorczości w Płocku

Rozwój przedsiębiorczości można ocenić na podstawie wskaźników przedsiębiorczości. W tym celu poddaje się analizie liczbę różnego typu podmiotów gospodarczych na tle mieszkańców bądź przedsiębiorstw ogółem. Wskaźniki odnoszące się do potencjału społecznego informują o aktywności społeczeństwa w procesie rozwoju przedsiębiorczości.⁹⁵

W analizowanych latach liczba przedsiębiorstw przypadająca na 1000 ludności w Płocku najwyższą wartość miała w 2017 r. - 103,1 (w tym 99,8 to MSP: mikro –

⁹⁴ Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON – Podmioty wg sekcji i działów PKD 2007 oraz sektorów własnościowych, GUS – Bank Danych Lokalnych, stat.gov.pl.

⁹⁵ Świętek A., Poziom przedsiębiorczości w krajach europejskich w świetle wskaźników TEA i EEA a występujące w wybranych z nich modele kształcenia przedsiębiorczości, Przedsiębiorczość – Edukacja Nr 14/2018.

96,8; małe – 5; średnie – 1,2) a w Polsce w 2018 r. - 113,6 (w tym 99,9 to MSP: mikro – 109,2; małe – 3,6; średnie – 0,8), natomiast najniższą zarówno w Płocku jak i w Polsce w 2011 r. odpowiednio: 97,4 (w tym 99,8 MSP: mikro - 90,8; małe – 5,2; średnie – 1,3) oraz 100,4 (w tym 99,9 MSP: mikro – 95,4; małe – 4,2, średnie – 0,8) (zob. Tab. 2).

Tabela 2. Podmioty wpisane do rejestru REGON na 1000 ludności

Lata	Podmioty ogółem		Sektor MSP		Mikro		Małe		Średnie		Duże	
	Płock	Polska	Płock	Polska	Płock	Polska	Płock	Polska	Płock	Polska	Płock	Polska
2010	99,4	101,5	99,8	99,9	92,6	96,4	5,3	4,2	1,3	0,8	0,2	0,1
2011	97,4	100,4	99,8	99,9	90,8	95,4	5,2	4,2	1,3	0,8	0,2	0,1
2012	100,7	103,2	99,8	99,9	94,5	98,5	4,7	3,8	1,2	0,8	0,2	0,1
2013	102,1	105,7	99,8	99,9	95,9	101,1	4,8	3,8	1,2	0,8	0,2	0,1
2014	102,0	107,1	99,8	99,9	95,7	102,4	4,8	3,8	1,2	0,8	0,2	0,1
2015	101,8	108,9	99,8	99,9	95,5	104,2	4,9	3,8	1,2	0,8	0,2	0,1
2016	102,1	110,3	99,8	99,9	95,7	105,5	5,0	3,9	1,2	0,8	0,2	0,1
2017	103,1	112,1	99,8	99,9	96,8	107,4	5,0	3,8	1,2	0,8	0,2	0,1
2018	101,8	113,6	99,8	99,9	95,8	109,2	4,6	3,6	1,2	0,8	0,2	0,1

Źródło: Podmioty gospodarki narodowej – wskaźniki, Podmioty wg klas wielkości na 1000 mieszkańców ogółem, GUS – Bank Danych lokalnych, stat.gov.pl, [20.03.2019].

Stan sektora MSP zmienia się w czasie. Przyczyną tych zmian mogą być następujące sytuacje: powstawanie nowych podmiotów bądź upadłości, likwidacje lub łączenie istniejących jednostek, które prowadzą swoje działalności.⁹⁶ W Płocku w ostatnich dwóch latach 2018 i 2019 liczba podmiotów wyrejestrowanych przeważała nad liczbą nowo zarejestrowanych w systemie REGON, w 2019 r. zarejestrowano 997 jednostek (spadek o 1,8% r/r) a wyrejestrowano 1046 (spadek o 12,2% r/r). W Polsce natomiast w badanym okresie (z wyjątkiem 2011 r.) przeważała liczba przedsiębiorstw zarejestrowanych, w 2019 r. zarejestrowano – 378961 (spadek o 3,5% r/r) , wyrejestrowano – 226291 (spadek o 31,8% r/r) (zob. Tabela 3).

Wskaźnik przedsiębiorstw nowo zarejestrowanych na 10 tys. ludności w badanym okresie wahał się i w 2019 r. wyniósł w Płocku – 83 a w Polsce - 99. Wskaźnik podmiotów wyrejestrowanych na 10 tys. ludności był najwyższy w 2011 r., kiedy wyniósł 101 w Płocku i 100 w Polsce.⁹⁷

⁹⁶ Skowronek-Mielczarek A., Uwarunkowania rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce, SGH w Warszawie, Warszawa 2013, s. 60.

⁹⁷ Podmioty gospodarki narodowej – wskaźniki, Podmioty - wskaźniki, GUS – Bank Danych lokalnych, stat.gov.pl, [20.03.2019].

Tabela 3. Liczba przedsiębiorstw nowo zarejestrowanych i wyrejestrowanych w Płocku i w Polsce w latach 2010-2019

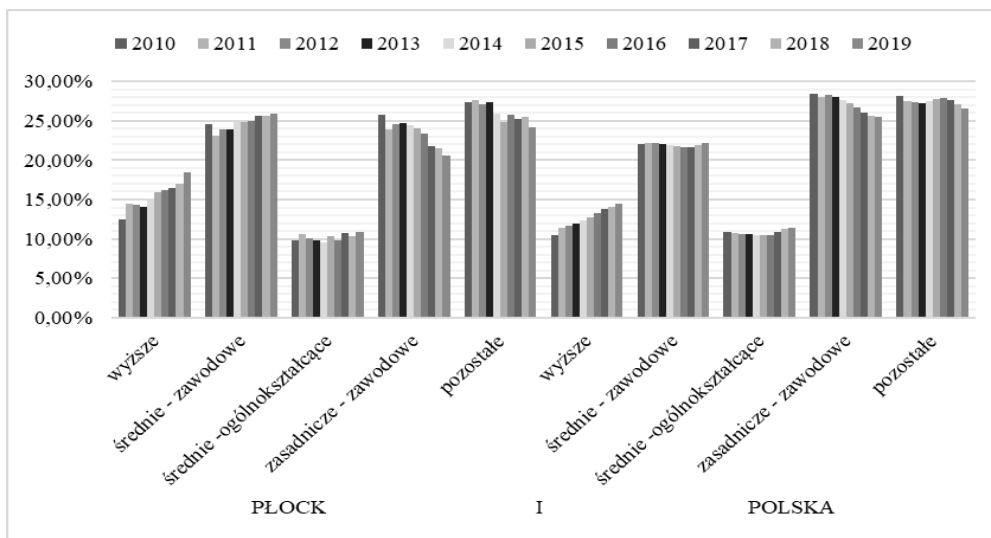
Lata	Płock			Polska		
	nowo zarejestrowane	nowo wyrejestrowane	saldo	nowo zarejestrowane	nowo wyrejestrowane	saldo
2010	1329	1055	274	402005	237693	164312
2011	1043	1262	-219	346087	383617	-37530
2012	1281	898	383	358367	252313	106054
2013	1201	1059	142	365487	269904	95583
2014	1105	1105	0	357351	304687	52664
2015	1079	1062	17	359973	292358	67615
2016	1031	1000	31	349298	293997	55301
2017	1022	932	90	361143	286833	74310
2018	1015	1192	-177	392659	331648	61011
2019	997	1046	-49	378961	226291	152670

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Nowo zarejestrowane w rejestrze REGON podmioty gospodarki narodowej, GUS – Bank Danych Lokalnych, www.stat.gov.pl [20.03.2020].

Jednym z kluczowych czynników wpływających na rozwój przedsiębiorczości jest poziom bezrobocia na danym obszarze. Im bezrobocie niższe, tym przedsiębiorczość charakteryzuje się silniejszym rozwojem i odwrotnie. Przyrost jednostek gospodarczych powiązany jest z zatrudnianiem pracowników, co wpływa na obniżenie bezrobocia. W ostatnich latach zauważalny jest spadek liczby bezrobotnych. W 2019 r. stopa bezrobocia w Płocku była na poziomie 6,1% (spadek o 4,9 p.p. w porównaniu z rokiem 2010), podczas gdy w Polsce wynosiła 5,2% (spadek o 7,2 p.p. do 2010 r.).

Wśród bezrobotnych najmniej jest osób z wykształceniem wyższym i ogólnokształcącym. W 2019 roku w Płocku bezrobotni z wykształceniem ogólnokształcącym stanowili około 11% a z wyższym ponad 18%, przy czym w 2010 roku stanowili odpowiednio: 9,9%; 12,5%. Z kolei udział bezrobotnych z niższym poziomem wykształcenia jest znacznie wyższy: z wykształceniem zasadniczym-zawodowym około 21%, a średnim zawodowym blisko 26%. Można zaobserwować, że liczba bezrobotnych z niskim wykształceniem z roku na rok powoli spada bądź utrzymuje się na zbliżonym poziomie. W Polsce sytuacja jest podobna do tej w mieście Płock (zob. Wykres 3).

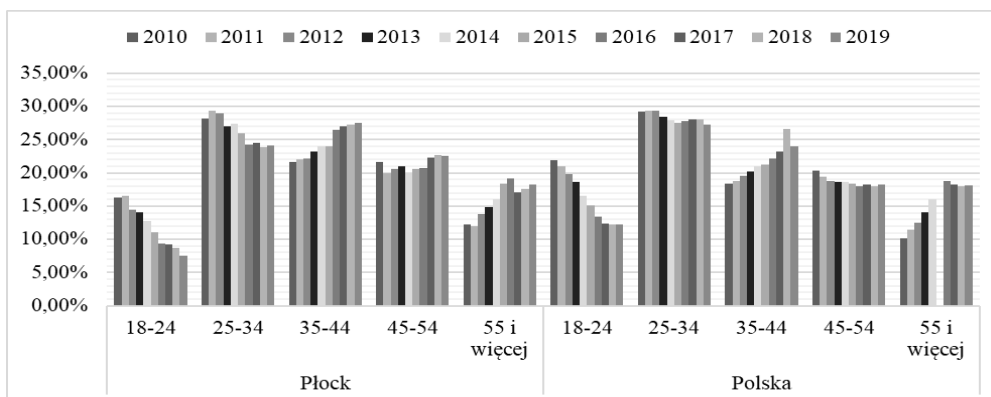
Wykres 3. Udział osób bezrobotnych wg wykształcenia w Płocku i w Polsce w latach 2010-2019

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Bezrobocie rejestrowane – Bezrobotni zarejestrowani wg wykształcenia, GUS – Bank Danych Lokalnych, stat.gov.pl [20.03.2020].

Analizując liczbę bezrobotnych według wieku można zauważyć najliczniejszą grupę w przedziale 25-34 lata – 27% w Polsce i 33-44 lata – 27,5% w Płocku w 2019 roku. Najmniejszy udział odnotowano w grupie wiekowej 18-24 na terenie miasta – 7,5% zaś w kraju na poziomie 12%, przy czym udział tej grupy systematycznie maleje. Osoby powyżej 55 lat stanowiły ponad 18% i w przypadku tej grupy widoczny jest rosnący udział na przestrzeni analizowanych lat (zob. Wykres 4).

Wykres 4. Udział osób bezrobotnych wg wieku w Płocku i w Polsce w latach 2010-2019

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Bezrobocie rejestrowane – Bezrobotni zarejestrowani wg wieku i płci, GUS – Bank Danych Lokalnych, stat.gov.pl [20.03.2020].

Z kolei dochody ludności z roku na rok są coraz większe. W Płocku średnie miesięczne wynagrodzenie jest większe od średniej w kraju i w 2018 r. kształtowało się na poziomie 5705,32 zł, przy średniej dla Polski wynoszącej 4834,76 zł, co oznacza, że w mieście dochody były wyższe o 18% niż w kraju.⁹⁸

3. Bariery ograniczające rozwój MSP

Bardzo optymistycznym zjawiskiem dla przedsiębiorczości jest niższa stopa bezrobocia, wiąże się to bowiem z większym dostępem do miejsc pracy. Niestety oferowane posady to głównie praca za najniższą krajową, a mieszkańców Płocka tak jak i większości Polaków w innych częściach kraju aspirują większe pieniądze, więc nie decydują się na pensje poniżej 2.000 zł netto. Inicjatywą i dobrą perspektywą na osiągnięcie większych dochodów i zysków jest założenie własnej firmy. Jednakże z takim przedsięwzięciem łączy się wiele ograniczeń i trudności. Wiele osób często nie posiada predyspozycji zawodowych, odpowiedniej wiedzy czy kwalifikacji w danej dziedzinie jak również nie są na tyle odważni, aby podjąć ryzyko w sferze przedsiębiorczości.⁹⁹

Jedną z barier, która relatywnie wpływa na poziom rozwoju przedsiębiorstw jest brak wykwalifikowanych pracowników. Przyczyna takiego faktu może tkwić w nieodpowiednim wyborze szkoły przez społeczeństwo. Zarówno w Płocku jak i w kraju przeważa liczba uczniów szkół ogólnokształcących w porównaniu ze szkołami zawodowymi i branżowymi I stopnia. W ofercie edukacyjnej płockich szkół występują m.in. takie branże i specjalności jak: budownictwo, informatyka, technologia żywienia czy mechanika. Według informacji zamieszczonych w dokumencie „Polityka Rozwoju Gospodarczego Miasta Płocka na lata 2012-2022” płockcy przedsiębiorcy uważają, że oferty szkół zawodowych są w umiarkowanym stopniu niedostosowane do zapotrzebowania przedsiębiorstw. Z kolei negatywnie oceniono zdolności absolwentów w praktyce.

Brak doświadczenia zawodowego wśród młodych wiąże się z brakiem nawyku powiązania edukacji z pracą. Z kolei brak odpowiednich umiejętności praktycznych jest podstawową przeszkodą w zatrudnieniu.¹⁰⁰ Oceniając podaż pracy na terytorium Płocka przedsiębiorcy nie wykazali zadowolenia. Według danych jedynie 25% przedsiębiorstw nie miało problemów ze znalezieniem nowych pracowników.¹⁰¹

⁹⁸ Wynagrodzenia – przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto; GUS – Bank Danych Lokalnych, stat.gov.pl [20.03.2020].

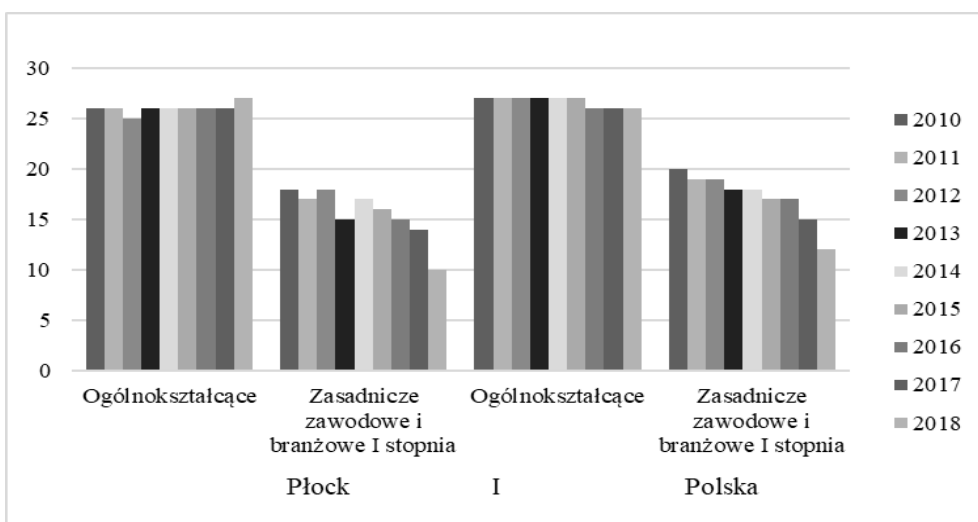
⁹⁹ Pomysł na biznes. Na czym można zarobić w Płocku?, https://portalplock.pl/pl/11_wiadomosci/24584_pomysl-na-biznes-na-czym-mozna-zarobic-w-plocku.html [23.04.2020].

¹⁰⁰ Program Promocji Zatrudnienia i Aktywizacji Lokalnego Rynku Pracy w Płocku na lata 2019-2020, Miejski Urząd Pracy, Zarządzenie Nr 342/2019 Prezydenta Miasta Płocka z dnia 26 lutego 2019 roku.

¹⁰¹ Polityka Rozwoju Gospodarczego Miasta Płocka na lata 2012-2022, AGERON POLSKA, Warszawa 2012, s. 12.

W Płocku w 2018 roku do deficytowych zawodów na rynku pracy należały: agenci i administratorzy nieruchomości oraz robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy. Z kolei do zawodów nadwyżkowych zaliczono: nauczycieli gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych oraz specjalistów ds. sprzedaży.

Wykres 5. Uczniowie przypadający na 1 oddział w szkołach ogólnokształcących i w zasadniczych szkołach zawodowych w Płocku i w Polsce w latach 2010-2018

Źródło: Szkolnictwo, GUS – Bank Danych Lokalnych, stat.gov.pl [23.04.2020].

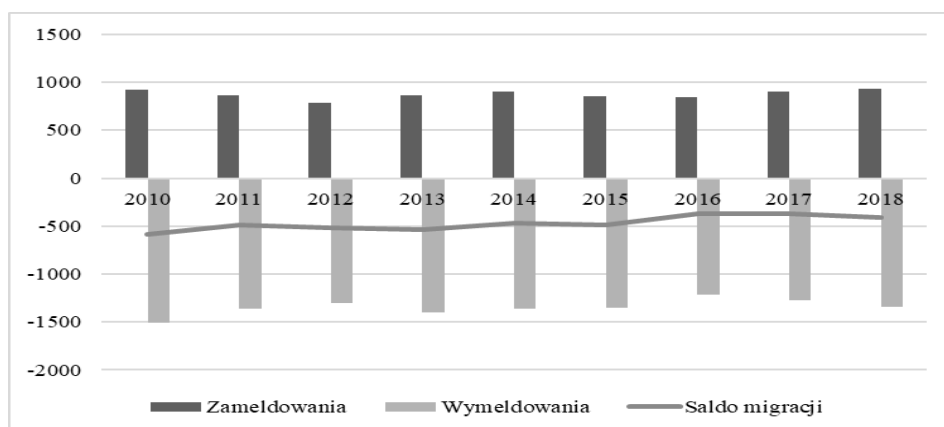
Niekorzystnym faktem dla rozwoju lokalnej przedsiębiorczości Płocka jest migracja. Znaczna część młodych ludzi opuszcza miasto i przenosi się w inne odległe miejsca zamieszkania. Jednym z głównych kierunków osiedlania się jest Warszawa. Ujemne saldo migracji na pobyt stały świadczy o odpływie fachowej siły roboczej (zob. Wykres 6).¹⁰²

W Polsce potencjalnych inwestorów przyciągają kwestie dotyczące infrastruktury transportowej i komunikacyjnej. W Płocku inwestorzy także wyróżniali ważność tego czynnika, lecz z perspektywy miasta wskazali na szereg niedogodności m.in. takich jak: nieprawidłowy stan dróg, które prowadzą do dużych aglomeracji (Warszawa), trudny dostęp do szlaków komunikacyjnych kraju (m.in. autostrad). Niekorzystną kwestią jest lokalizacja miasta w dużych odległościach od głównych dróg w Polsce a także sieć połączeń kolejowych nie jest na zadawalającym poziomie rozwinięta.¹⁰³

¹⁰² Program Promocji Zatrudnienia i Aktywizacji Lokalnego Rynku Pracy w Płocku na lata 2019-2020, op. cit.

¹⁰³ Polityka Rozwoju Gospodarczego Miasta Płocka na lata 2012-2022, op. cit., s. 13-14.

Wykres 6. Migracje wewnętrzne ludności na pobyt stały w Płocku w latach 2010-2018

Źródło: Ludność – Migracje wewnętrzne i zagraniczne – Migracje na pobyt stały gminne wg płci migrantów w ruchu wewnętrznym i zagranicznym, GUS – Bank Danych Lokalnych, sat.gov.pl [24.04.2020].

„Płocki samorząd, co jest ważne, jest otwarty na wsparcie przedsiębiorczości, ale jego zakres pomocy jest prawnie ograniczony”. Ważnym aspektem jest dostępność i koszt źródeł finansowania, zdolność do prawidłowego zarządzania środkami własnymi firmy oraz racjonalność w kosztach. Zarządzanie firmą wymaga ciągłego kontrolingu i optymalizacji kosztów są to istotne kwestie do spełnienia, aby móc konkurować na rynku.¹⁰⁴

W związku z epidemią koronawirusa przedsiębiorcy napotykają na coraz więcej problemów. W wyniku wprowadzanych ograniczeń przedsiębiorcy mają m.in. takie problemy jak: opóźnienia bądź brak wykonania dostaw, zatory płatnicze, nieobecność zatrudnionych, wiele przedsiębiorstw musiało wstrzymać działalność bądź w dużym stopniu zredukować.¹⁰⁵ Ograniczenia w stosunku do koronawirusa mogą skutkować niższymi dochodami dla wielu mieszkańców Płocka.¹⁰⁶

4. Działania wspierające rozwój MSP

W rozwoju gospodarczym danego terytorium ważną rolę odgrywa jego poziom atrakcyjności inwestycyjnej, który można ocenić na podstawie określonych wskaźników. Dzięki inwestycjom powstają kolejne miejsca pracy i wzrasta poziom technologiczny regionu.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Lewandowska A., Wywiad: Właściciel firmy musi umieć oddać część władzy absolutnej, Gazeta Wyborcza, 31.03.2016.

¹⁰⁵ Wsparcie samorządu dla przedsiębiorców, <http://plock.eu/pl/aktualnosci/details/article,11178,1,1.html> [29.04.2020].

¹⁰⁶ Płock w walce z koronawirusem – radni podjęli decyzje, <https://infoplocktv.pl/2020/04/plock-w-walce-z-koronawirusem-radni-podjeli-decyzje/> [29.04.2020].

¹⁰⁷ Raport o stanie Miasta Płocka w 2019 roku, Urząd Miasta Płocka, Płock 2019, s. 34.

Płock został uznany za lidera innowacyjności zgodnie z raportem, który zamieścił w marcu 2019 roku Związek Liderów Sektora Usług Biznesowych Ministerstwa Inwestycji i Rozwoju, badania były przeprowadzone wśród miast średniej wielkości. Płock wyróżnił się m.in. z takich względów jak: wdrożenie „Strategii Zrównoważonego Rozwoju Miasta Płocka do 2030 roku” oraz dobra współpraca w obszarze administracja-biznes-uczelnie. „Śmiało można postawić tezę, że w Płocku istnieje dobry klimat dla przedsiębiorczości”.¹⁰⁸

Miasto Płock posiada stronę internetową www.rozwojmiasta.plock.eu, która stanowi system informacyjny dla inwestorów, gdzie zamieszczane są m.in. informacje dotyczące: programów unijnych, przepisów prawnych, zwolnień podatkowych wprowadzanych przez Gminę a także różnych analiz i opracowań.¹⁰⁹

W Płocku obecny jest park technologiczny, który stanowi sieć osadniczą wielu inwestorów. W zakresie Parku od 2014 i 2015 roku istnieją: Centrum Usług Korporacyjnych (CUK) i Laboratorium Centralne. W miejscach tych można znaleźć biura poświęcone inwestorom oraz partnerom biznesowym i korporacyjnym PPPT, które świadczą usługi biznesowe i badawczo-wdrożeniowe. Przedsiębiorstwa, które zainwestują w PPPT mogą uzyskać wsparcie, np. poprzez zwolnienie z podatku od nieruchomości czy dochodowego jak również pomoc w poszukiwaniu pracowników.¹¹⁰

Kolejnym istotnym aspektem jest promowanie i ukazywanie walorów tego miasta. W Płocku w 2018 roku sporządzono dokument „Program promocji terenów inwestycyjnych Gminy Miasto Płock”. Dokument ten ma na celu promowanie stref inwestycyjnych Płocka, zwłaszcza osiedla Trzepowo. Promocja Płocka w dziedzinie gospodarczej w 2018 roku obejmowała m. in. takie wydarzenia jak:

- „Międzynarodowe Forum Partnerstwa Publiczno – Prywatnego” – na wydarzeniu poruszono zagadnienia dotyczące rozwoju rynku PPP, finansowania projektów, czy obowiązujące przepisy prawne. W spotkaniu uczestniczyli zarówno polscy jak i zagraniczni reprezentanci administracji publicznych oraz przedsiębiorstw prywatnych.
- Światowy Tydzień Przedsiębiorczości – w 2018 tak jak i w 2017 roku Płock był koordynatorem XI ŚTP.¹¹¹ Jest to międzynarodowa kampania, która zachęca do rozwoju, aktywnego działania i podejmowania działalności przedsiębiorczych. ŚTP wprowadzono w 2008 roku i organizowany jest w ponad 150 krajach również w Polsce. W czasie trwania takiego tygodnia różne organizacje, instytucje i przedsiębiorstwa prowadzą darmowe szkolenia, warsztaty i organizują konkursy

¹⁰⁸ Dobry klimat dla biznesu w Płocku, <https://m.gpcodziennie.pl/114087-dobry-klimat-dla-biznesu-w-plocku.html> [24.04.2020].

¹⁰⁹ Raport o stanie Miasta Płocka w 2019 roku, op. cit., s. 34.

¹¹⁰ Nasza oferta, pppt.pl/PL/Strony/default.aspx [24.04.2020].

¹¹¹ Raport o stanie miasta Płocka w 2019 roku, op. cit., s. 37-38.

mające na celu przybliżenie tematyki zakładania, prowadzenia własnej firmy, nawiązywania kontaktów z kontrahentami czy też tworzenie własnej marki.¹¹²

W celu promocji, wsparcia firm w ich funkcjonowaniu czy też wzrostu konkurencyjności przemysłu płockiego w 2018 roku rozpoczęto współpracę z Agencją Rozwoju Przemysłu (ARP) z PPT. Przedsiębiorstwa, które prowadzą działalność na terenie Parku mogą skorzystać z różnych dofinansowań ze strony ARP m. in. w celu sfinansowania inwestycji lub kapitału obrotowego czy też pomoc w zakresie ekspansji zagranicznej.¹¹³

Miasto Płock dąży do kooperacji płockich przedsiębiorstw (również z dużymi krajowymi i międzynarodowymi firmami) a także współdziałania firm z instytucjami otoczenia biznesu oraz strefą badawczo - naukową. Takie powiązania są istotne w zakresie wprowadzania innowacji.

Na terenie Płocka przedsiębiorcy mogą skorzystać z ulg, jedną z takich propozycji jest „zwolnienie od podatku od nieruchomości w ramach pomocy de minimis”. Aby móc skorzystać ze wspomnianej ulgi należy uruchomić nowe przedsięwzięcie na terenie miasta. Zwolnienie od podatku może obowiązywać do 5 lat, przy czym jego kwota w ciągu trzech lat podatkowych nie może być większa niż 200000 EUR dla jednej firmy.

W Płocku istnieje także powiązanie sfery edukacyjnej z przedsiębiorczością. Jako przykład można wskazać współpracę Wyższej Szkoły im. Pawła Włodkowica z Orlen Laboratorium S.A. Uczelnia w ramach współpracy ma przystosowywać swoją ofertę kształcenia do zapotrzebowania firmy a także promować kierunki chemiczne, zwłaszcza na studiach podyplomowych. Z kolei Orlen Laboratorium określa tematy prac dyplomowych, oferuje staże i praktyki zawodowe.¹¹⁴

Aby Płock i jego otoczenie funkcjonowało lepiej potrzebne są zmiany m.in. w takich obszarach jak: środowisko oraz transport. Znaczący wpływ ma na pewno Rząd i Samorządy, lecz potencjał największej siły gospodarczej w kraju a także innych podmiotów gospodarczych miasta powinny napędzać rozwój miasta. W Płocku widoczna jest współpraca między miejskim samorządem a PKN Orlen, jest to jedno z zaleceń miasta w celu jego prorozwoju. Wymagane polepszenie sieci dróg transportowych o kolejną drogę ekspresową S10 w pobliżu miasta czy też linii kolejowych, które ułatwią szybki dostęp do Warszawy, a także modernizacja transportu towarowego będą korzyścią dla rozwoju przedsiębiorczości w Płocku.¹¹⁵

¹¹² Światowy Tydzień Przedsiębiorczości, <http://rozwojmiasta.plock.eu/?p=5188> [24.04.2020].

¹¹³ Raport o stanie Miasta Płocka w 2019 roku, op. cit., 38-39.

¹¹⁴ Porozumienie z Orlen Laboratorium, <https://www.wlodkowic.pl/foto.html> [25.04.2020].

¹¹⁵ Strategia Zrównoważonego Rozwoju Płocka do 2030 roku, Urząd Miasta Płocka, Płock 2018, s. 32-33.

Wnioski

Sektor MSP odgrywa znaczącą rolę w gospodarce, nie tylko z uwagi na ich liczebność, istnieje bowiem wiele innych kwestii. Podmioty te szybko reagują na zmiany, dostosowują działalność do pojawiających się sytuacji, potrzeb rynkowych zarówno w kraju jak i za jego granicami. Małe firmy tworzą nowe miejsca pracy i zmniejszają bezrobocie a także zmieniają strukturę gospodarczą kraju. Podmioty te działają na rynkach lokalnych i przyczyniają się do rozwoju lokalnej gospodarki.

Sektor MSP nastawiony jest na mniejszą skalę oraz posiada mniejsze zasoby finansowe w porównaniu z dużymi podmiotami. Negatywnie oddziałuje to przede wszystkim na firmy stanowiące najliczniejszą grupę, gdyż pojawia się między nimi duża konkurencja. Sektor MSP napotyka na wiele utrudnień, jedną z głównych barier jest finansowanie działalności, dostęp do kredytów oraz brak odpowiednio wykwalifikowanych pracowników.

Płock wyróżnia się pod wieloma względami dotyczącymi wspierania przedsiębiorczości. Obecność PPP-T, dostęp do szkół zawodowych i wyższych, korzystanie z funduszy UE przyczynia się do rozwoju miasta. Płock przyciąga potencjalnych inwestorów terenami inwestycyjnymi zlokalizowanymi m.in. na osiedlu Trzepowo.

Bibliografia

Dobry klimat dla biznesu w Płocku, <https://m.gpcodziennie.pl/114087-dobry-klimat-dla-biznesu-w-plocku.html>.

Lewandowska A., Wywiad: Właściciel firmy musi umieć oddać część władzy absolutnej, *Gazeta Wyborcza*, 31.03.2016.

Nasza oferta, pppt.pl/PL/Strony/default.aspx.

O mieście, http://plock.eu/pl/o_miescie.html

Płocki Park Przemysłowo – Technologiczny, https://www.paih.gov.pl/strefa_inwestora/parki_przemyslowe_i_technologiczne/plock.

Płock uznany za lidera innowacyjności. Jak uzasadniono wybór?, <https://dziennikplocki.pl/?p=291103>.

Płock w walce z koronawirusem – radni podjęli decyzje, <https://infoplocktv.pl/2020/04/plock-w-walce-z-koronawirusem-radni-podjeli-decyzje/>.

Podstawowe dane statystyczne dla m. Płock II kw. 2019 r., <https://warszawa.stat.gov.pl/opracowania-biezace/informacje-okolicznosciowe/inne-/podstawowe-dane-statystyczne-dla-m-plock-ii-kw-2019-r-,69,3.html>.

Polityka Rozwoju Gospodarczego Miasta Płocka na lata 2012-2022, AGERON POLSKA, Warszawa 2012.

Pomysł na biznes. Na czym można zarobić w Płocku?, https://portalplock.pl/pl/11_wiadomosci/24584_pomysl-na-biznes-na-czym-mozna-zarobic-w-plocku.html.

Porozumienie z Orlen Laboratorium, <https://www.wlodkowic.pl/foto.html>.

Program Promocji Zatrudnienia i Aktywizacji Lokalnego Rynku Pracy w Płocku na lata 2019-2020, Miejski Urząd Pracy, Zarządzenie Nr 342/2019 Prezydenta Miasta Płocka z dnia 26 lutego 2019 roku.

Raport o stanie Miasta Płocka w 2019 roku, Urząd Miasta Płocka, Płock 2019.

Skowronek-Mielczarek A., Uwarunkowania rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce, SGH w Warszawie, Warszawa 2013.

Strategia Zrównoważonego Rozwoju Płocka do 2030 roku, Urząd Miasta Płocka, Płock 2018.

Światowy Tydzień Przedsiębiorczości, <http://rozwojmiasta.plock.eu/?p=5188>.

Świątek A., Poziom przedsiębiorczości w krajach europejskich w świetle wskaźników TEA i EEA a występujące w wybranych z nich modele kształcenia przedsiębiorczości, Przedsiębiorczość – Edukacja Nr 14/2018.

Wsparcie samorządu dla przedsiębiorców, <http://plock.eu/pl/aktualnosci/details/article,11178,1,1.html>.

Adamek W., Kanecka B., Szczypa P. (2021), *Ocena dostępności komunikacyjnej pracowników przedsiębiorstw produkcyjnych w miastach Koło i Konin* [w:] Stępnia-Kucharska A., Piekut M. (red.), *Współczesne problemy gospodarcze - gospodarki w czasach kryzysu. Część II*, Kolegium Nauk Ekonomicznych i Społecznych, Politechnika Warszawska, Płock, s. 81-92.

Rozdział VII.

OCENA DOSTĘPNOŚCI KOMUNIKACYJNEJ PRACOWNIKÓW PRZEDSIĘBIORSTW PRODUKCYJNYCH W MIASTACH KOŁO I KONIN

Weronika Adamek* Beata Kanecka Piotr Szczypa*****

Streszczenie

Dostępność komunikacyjna w miastach nabiera szczególnego znaczenia z perspektywy osób czynnych zawodowo. Pracownicy muszą pokonać trasę do i z zakładu pracy. Celem opracowania jest zidentyfikowanie na terenie miast Koło i Konin obszarów przemysłowych oraz mieszkalnych i na tym tle przeprowadzenie analizy porównawczej dostępności komunikacyjnej pracowników przedsiębiorstw produkcyjnych. Przyjęto następującą hipotezę: dostępność komunikacyjna pracowników przedsiębiorstw produkcyjnych w miastach Koło i Konin jest na zbliżonym poziomie przy uwzględnieniu wybranych czynników komponentu transportowego. Cel badań został zrealizowany a hipotezę zweryfikowano negatywnie.

Słowa kluczowe: przedsiębiorstwo produkcyjne, publiczny transport zbiorowy, dostępność komunikacyjna, Koło, Konin.

Summary

Transport accessibility in cities of increasing importance from the perspective of economically active people. Employees must travel to and from the workplace. The aim of the study is to identify industrial and residential areas in the cities of Kolo and Konin and against this background to conduct a comparative analysis of the transport accessibility of employees of production enterprises. The following hypothesis was adopted: the communications availability of employees in production enterprises in the cities of Kolo and Konin is at similar level, taking into account the selected factors of the transport component. The aim of the research was accomplished and the hypothesis was negatively verified.

Key words: manufacturing enterprise, public transport, communication accessibility, Kolo, Konin.

JEL: R3, R4, D2

* Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koninie; weronikaadamek.vp.pl.

** Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koninie; beata.kanecka098@gmail.com.

*** KNEiS, Politechnika Warszawska; piotr.szczypa@pw.edu.pl.

Wprowadzenie

Dostępność transportowa najogólniej definiowana jest jako stopień łatwości z jakim można dostać się do danego miejsca, dzięki istnieniu sieci infrastruktury i usług transportowych [Wikipedia]. W teorii i praktyce można mówić o dostępności komunikacyjnej gmin, województw, regionów ale także miast. Jak zauważa J. Górniak: „Struktura miasta jest niezwykle istotna w badaniach przewagi konkurencyjnej całego regionu. Wynika to z faktu, iż miasto jest głównym oferentem wszelkiego rodzaju usług oraz głównym miejscem pracy.”¹¹⁹ W celu wyznaczenia dostępności transportowej należy wyraźnie określić pod jakim kątem prowadzone jest badanie atrakcyjności. G. Sierpiński wskazuje, że atrakcyjność danego miejsca (np. miasta) dla potencjalnego użytkownika powinna oznaczać użyteczność terenu w odniesieniu do celu podróży¹²⁰. Jednymi z najczęstszych celów podróży na terenie miast w przypadku transportu pasażerskiego są:

- dojazdy do miejsca pracy,
- dojazdy do jednostek edukacyjnych, handlowych, medycznych,
- wizyty towarzyskie (rodzinne i inne).

Publiczny transport zbiorowy ma za zadanie zaspokoić potrzeby komunikacyjne społeczeństwa, ze szczególnym uwzględnieniem dojazdu do i z miejsca pracy, miejsca nauki, ośrodków zdrowia, kultury, punktów handlowych¹²¹. W niniejszym opracowaniu zawężono zasięg rozważań do dwóch miast województwa wielkopolskiego, oddalonych od siebie o 30 km: Koło i Konin. W przypadku miast niebędących stolicami województw a także nie położonych w ramach większych aglomeracji, publiczny transport zbiorowy realizowany jest komunikacją autobusową. Związane jest to z typowymi zaletami autobusu jako środka transportu zbiorowego, np. łatwość dostosowania tras i linii oraz typu taboru do zmieniających się potrzeb przewozowych¹²².

Celem opracowania jest zidentyfikowanie na terenie miast Koło i Konin obszarów przemysłowych oraz mieszkalnych i na tym tle przeprowadzenie analizy porównawczej dostępności komunikacyjnej pracowników przedsiębiorstw produkcyjnych. Przyjęto następującą hipotezę: dostępność komunikacyjna pracowników przedsiębiorstw produkcyjnych w miastach Koło i Konin jest

¹¹⁹ J. Górniak, Identyfikacja dostępności komunikacyjnej miast na podstawie wskaźników wyposażenia infrastrukturalnego w Polsce, *Studia Ekonomiczne Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach* Nr 249/2015, s. 145.

¹²⁰ G. Sierpiński, Miary dostępności transportowej miast i regionów, *Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, Seria Transport* Nr 66/2010, 91-96.

¹²¹ P. Szczypa, Publiczny transport zbiorowy w Bobolinie na tle innych miejscowości Gminy Kołbaskowo [w:] M. Osieńska i I. Urbanyi-Popiołek (red.), *Problemy logistyki i zrównoważonego rozwoju*, Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki, Bydgoszcz 2016, s. 95-107.

¹²² K. Kołodziejki, Pojęcie, zakres i zasięg oddziaływania transportu miejskiego [w:] O. Wyszomirski (red.), *Transport miejski. Ekonomika i organizacja*, Wydawnictwo UG, Gdańsk 2008, s. 15-18.

na zbliżonym poziomie przy uwzględnieniu wybranych czynników komponentu transportowego.

1. Materiał i metody

Przyjmując ogólny podział metod badawczych na teoretyczne i empiryczne, autorzy zastosowali na potrzeby opracowania z grupy metod:

- teoretycznych – metodę wnioskowania redukcyjnego;
- empirycznych – metodę obserwacji naukowej oraz metodę badań dokumentów.

Wykorzystanie metody teoretycznej zapewnia między innymi: analityczne zbadanie i opis materiału empirycznego oraz weryfikację przyjętych hipotez¹²³. Materiał empiryczny został pozyskany przede wszystkim przy zastosowaniu metody obserwacji naukowej, która jest podstawowym sposobem gromadzenia materiału badawczego przeznaczonego do opisu i klasyfikacji. Dodatkowo sprzyja nawiązaniu kontaktu z badaną zbiorowością¹²⁴. Obserwacja miała charakter: bezpośredni, bierny, naturalny, okresowy, indywidualny, niestandardyzowany. Ponadto posłużono się metodą badań dokumentów. Zastosowaną techniką badawczą była: obserwacja, analiza jakościowa i analiza porównawcza, a narzędziem badawczym – arkusz obserwacji.

Z uwagi na podmiot badań materiał badawczy zebrano w ramach kolejnych czynności: (1) lokalizacja na mapach miast Koło i Konin skupisk przedsiębiorstw produkcyjnych i osiedli mieszkaniowych; (2) identyfikacja połączeń autobusowych między osiedlami mieszkaniowymi a przedsiębiorstwami produkcyjnymi na podstawie tabliczek przystankowych i innych źródeł informacji; (3) obserwacja bezpośrednia ukierunkowana na ustalenie preferowanych przez pracowników środków transportu w drodze do i z miejsca pracy; (4) analiza porównawcza wyników badań dokumentów i obserwacji w miastach Koło i Konin; (5) sformułowanie wniosków z badań. W celu ułatwienia procesu analizy danych, przygotowany został arkusz obserwacji z zagadnieniami, które obserwowali autorzy podczas wizyt w bezpośrednich okolicach lokalizacji przedsiębiorstw produkcyjnych. Dodatkowo po wizytach sporządzana była notatka robocza w celu lepszego zapamiętania informacji.

2. Wyniki badań i dyskusja

Po dokonaniu analizy porównawczej dostępności komunikacyjnej pracowników przedsiębiorstw produkcyjnych zlokalizowanych na terenie miasta Koło i Konin

¹²³ M. Cieślarczyk (red.), *Metody, techniki i narzędzia badawcze oraz elementy statystyki*, Wydawnictwo AON, Warszawa 2006, s. 45-46.

¹²⁴ S. Byleń, *Metodyka pisania pracy dyplomowej na kierunku logistyka*, Wydawnictwo Społecznej Akademii Nauk, Łódź, Warszawa 2017, s. 144.

otrzymano następujące wyniki badań. W odniesieniu do obu miast w przypadku pierwszego z nich jedynym realizatorem połączeń publicznego transportu zbiorowego jest Przedsiębiorstwo Komunikacji Samochodowej w Koninie S.A. (PKS). Natomiast w mieście Konin wymienić należy Miejski Zakład Komunikacji (MZK). To właśnie te dwa przedsiębiorstwa odgrywają kluczową rolę w zapewnieniu połączeń komunikacyjnych na wymienionych obszarach. Ponadto w mieście Konin również operuje PKS Konin. Jego rola jest kluczowa w odniesieniu do obszarów należących do powiatu konińskiego, nie bezpośrednio samego miasta. Oba miasta należą do większych i bardziej uprzemysłowionych ośrodków gospodarczych w województwie wielkopolskim. Na ich terenie jest wiele przedsiębiorstw produkcyjnych, których pracownicy pracują w systemie trzyzmianowym, kolejno: zmiana I – od 6:00 do 14:00, zmiana II – od 14:00 do 22:00, zmiana III – od 22:00 do 6:00.

Przedsiębiorstwa te w obu miastach występują w charakterystycznych skupiskach. W odniesieniu do miasta Koło jest to ulica Toruńska, a w przypadku Konina wyszczególniony obszar przebiega głównie wzdłuż drogi krajowej numer 25, głównie ulic: Kazimierskiej, Przemysłowej oraz Hutniczej.

Miasto Koło położone jest we wschodniej części województwa wielkopolskiego nad rzeką Wartą. Jest stolicą powiatu kolskiego. Koło należy do jednych z najstarszych miast w Polsce. Zostało założone w 1362 roku jako własność królewska na prawie magdeburskim. Korzystne położenie miasta w samym centrum Polski spowodowało, że w Kole krzyżują się ważne szlaki komunikacyjne: z północy na południe droga państwowa relacji Włocławek - Kalisz, ze wschodu na zachód międzynarodowa trasa E-30 relacji Moskwa - Berlin. Autostrada A-2 łącząca Koło z Warszawą, Moskwą, Berlinem i resztą Europy Zachodniej.

Do największych zakładów produkcyjnych w mieście należą:

- a) Saint-Gobain Abrasives Country Selector Koło,
- b) Geberit Produkcja sp. z o.o. Zakład Koło
- c) M & K foam Sp. z o.o. Fabryka materacy,
- d) OSM Koło - Okręgowa Spółdzielnia Mleczarska w Kole,
- e) Sokołów S.A. Oddział Koło,
- f) EUROBEEF Sp. z o.o. Zakłady mięsne,
- g) ANDRE ABRASIVE ARTICLES Sp. z o.o. Sp. k. Koło

Aktualnie biorąc pod uwagę sytuację epidemiologiczną związaną z COVID-19 godziny pracy w tych przedsiębiorstwach zostały zmienione. Pracownicy w zależności od przedsiębiorstwa i/lub działu rozpoczynają pracę o różnych godzinach:

- a) zmiana I - 5:00 – 13:00, 6:00 – 14:00, 7:00 – 15:00,
- b) zmiana II – 13:00 – 21:00, 14:00 – 22:00, 15:00 – 23:00,
- c) zmiana III – 21:00 – 5:00, 22:00 – 6:00, 23:00 – 7:00.

Wszystkie przedsiębiorstwa produkcyjne posiadają jedną wspólną cechę - aby dojechać do któregoś z przedsiębiorstw trzeba poruszać się drogą, która leży na ulicy Toruńskiej. Ulica Toruńska jest jedną z głównych ulic miasta Koło. Stanowi połączenie centrum miasta z dzielnicą przemysłową. Jest jednocześnie drogą tranzytową w kierunku Sompolna i Inowrocławia. Rozciąga się od skrzyżowania z ul. Sienkiewicza i ul. 3 Maja do skrzyżowania z linią kolejową. Powierzchnia miasta Koła wynosi 13,85 km. W 2019 roku miasto liczyło 21 686 tys. mieszkańców. Ludność w wieku produkcyjnym wynosiła 12 430 tys. Natomiast odnotowano, że w 2019 roku ilość osób pracujących wynosiła 8 995 tys.

Na terenie miasta Koło usługi transportu publicznego świadczy PKS Konin S.A. W mieście Koło nie istnieje komunikacja miejska jedynie można korzystać z przejazdów tzw. „przelotowych” z jednej miejscowości przez miasto Koło do drugiej miejscowości np.: Sompolno – Koło – Dąbie.

Analizując tabliczki z przystanków autobusowych oraz rozmieszczenie największych osiedli mieszkaniowych wyróżnić można następujące połączenia „z domu do pracy”, które zostały przedstawione w tabeli 1.

Tabela 1. Zestawienie połączeń osiedla mieszkaniowe - ul. Toruńska

Osiedle mieszkaniowe	Przystanek przy ulicy:	Godziny odjazdu	Przystanek przy ulicy:	Godziny przyjazdu	Przesiadki
Tulipanowa –Narcyzoza – Nagórna – Różana					
	Koło ul. Powstańców Wlkp.	12:14 13:26 14:47	KOŁO D.A.	12:16 13:28 14:49	TAK
Kolejowa –Miodowa – im. Ks. Opałki					
	Koło przy PKP	6:37 14:12 14:32 14:37	Toruńska – Brzozowa Toruńska- Saint-Gobain	6:41 14:17 14:37 14:41	-
Włocławska – Blizna –Powstańców Wlkp. – im. H. Sienkiewicza,					
	Koło ul. Włocławska – przy bloku	-	-	-	-
Dąbska – im. M. Konopnickiej – im. R. Witanowskiego – Łąkowej – im. S. Żeromskiego – Narutowicza – 3 maja					
	Ul. Dąbska przy centrum ogrodniczym	13:24 14:45	KOŁO, D.A.	13:28 14:49	TAK
Ul. Bogumiła.					
	Ul. Bogumiła –	13:26	KOŁO D.A	13:31	TAK

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabliczek przystankowych.

W tabeli 2 zostały przedstawione godziny odjazdu autobusów przy ulicy PKC – KOŁO D.A dla połączeń z przesiadkami.

Tabela 2. Zestawienie odjazdów ul. PCK - połączenia z przesiadkami

Przystanek	Godzina odjazdu	Przystanek	Godzina przyjazdu
KOŁO D.A	6:35	Toruńska – Brzozowa,	6:41
	13:00	Toruńska – Saint-Gobain	13:06
	14:10		14:17
	14:30		14:37

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabliczek przystankowych.

W tabeli 3 zostały przedstawione połączenia „z pracy do domu”.

Tabela 3. Zestawienie połączeń z ulicy Toruńskiej na wybranie osiedla mieszkaniowe

Przystanek przy ulicy	Godziny odjazdu	Przystanek przy ulicy	Godziny przyjazdu	Przesiadki
Toruńska – Brzozowa Toruńska – Saint- Gobain	6:20	Koło D.A.	6:34	Tak
	7:14		7:22	
	7:21		7:28	
	14:39		15:09	
Kolejowa –Miodowa – ulicy im. Ks. Opałki				
Toruńska – Brzozowa Toruńska – Saint Gobain	6:28	Koło przy PKP	6:32	-
	7:14		7:20	
	7:15		7:20	
	7:21		7:26	
	7:29		7:34	
Tulipanowa – Narcyzowa – Nagórna – Różana				
Koło D.A.	6:10	Ul. Sienkiewicza przy CPN	6:12	Tak
	7:40		7:42	
	13:40		13:42	
	14:20		14:22	
	14:30		14:30	
Włocławska – Blizna –Powstańców Wlkp. – im. H. Sienkiewicza,				
-	-	-	-	-
Dąbska – im. M. Konopnickiej – im. R. Witanowskiego – Łąkowej – im. S. Żeromskiego – Narutowicza – 3 maja				
Koło D.A.	6:10	Ul. Dąbska – przed obwodnicą	6:13	tak
	13:40		13:43	
	14:30		14:33	
	14:35		14:38	
Ul. Bogumiła.				
Koło D.A.	14:38	Ul. Bogumiła	14:43	tak
	15:30		15:35	

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabliczek przystankowych.

Z przedstawionych tabeli można wywnioskować, że dostępność połączeń umożliwiającym mieszkańcom osiedli mieszkaniowych dojazd do miejsca pracy jest bardzo słaba. W większości przypadków wykorzystywany jest punkt przesiadkowy

znajdujący się przy ulicy PKC – Koło D.A. Pracownicy zaczynający zmianę na godzinę 6:00 oraz 22:00 nie mają możliwości korzystania z transportu publicznego ponieważ autobusy kursują od godziny 6:00 do 19:00. Dodatkowo połączenia wykorzystujące punkt przesiadkowy nie zawsze posiadają połączenia o odpowiedniej godzinie, aby pracownicy mogli sprawnie dojechać do wybranego punktu. W najlepszej sytuacji są mieszkańcy osiedla na skrzyżowaniu ulicy Kolejowej – ulicy Miodowej – ulicy im. Ks. Opałki ponieważ mogą wykorzystywać bezpośrednie połączenie z przystanku przy PKP na ulicę Toruńską, gdzie znajdują się ich miejsca pracy. Regulacje prawne określają ramy, w których transport publiczny może działać, lub przydzielają pewne środki finansowe na inwestycje z nim związane. Są to bodźce zewnętrzne wynikające z polityki władz lokalnych.

Z obserwacji przystanków autobusowych znajdujących się przy ulicy Toruńskiej w godzinach, gdy pracownicy przedsiębiorstw przyjeżdżają do pracy zauważono, że w wyniku słabej dostępności komunikacji publicznej mieszkańcy wybierają alternatywne metody podróżowania. W szczególności wykorzystują prywatny transport jako środek transportu. Dostęp do komunikacji publicznej oraz dostępność obszarów w danym ośrodku przy korzystaniu z komunikacji publicznej można uznać więc za jedno z podstawowych problemów, z którymi boryka się miasto Koło. W skrajnych przypadkach może dochodzić do sytuacji, w której w mieście przy minimalnym stopniu funkcjonowania komunikacji zbiorowej natężenie ruchu jest tak duże, że pojazdy gdy pracownicy kończą pracę nieustannie stoją w zatorach i korkach.

Miasto Konin jest miastem na prawach powiatu. Zlokalizowane jest w środkowej Polsce nad rzeką Wartą. Jest stolicą powiatu konińskiego. W 2019 r. zgodnie z danymi GUS liczba ludności je zamieszkujących wynosiła 73 522 osoby. Przez Konin przebiega wiele kluczowych szlaków komunikacyjnych, do których należą między innymi łącząca Poznań z Warszawą autostrada A2 (łączy ona jednocześnie Berlin z Moskwą) oraz droga krajowa numer 25 w relacji Kalisz - Bydgoszcz. Konin jest ważnym punktem transportowym, a także węzłem kolejowym oraz rzeczny. Posiada wiele zakładów produkcyjnych. Do największych z nich należą między innymi:

- a) Zespół Elektrowni Pątnów, Adamów, Konin- zlokalizowany przy ulicy Przemysłowej oraz Kazimierskiej,
- b) Aluminium Konin- Impexmetal S.A. Granges Konin S.A.- zlokalizowany przy ulicy Hutniczej,
- c) ZARMEN zakład Elektrobudowa oddział w Koninie- zlokalizowany przy ulicy Przemysłowej,
- d) Johnson Matthey Battery Materials Poland- zlokalizowany przy ulicy Hutniczej,
- e) Chemat Sp. z o.o. - zlokalizowany przy ulicy Przemysłowej,
- f) F.H.U. Konpack Jacek Sobczyński- zlokalizowany przy ulicy Goślawickiej.

W przypadku lokalizacji obszarów najbardziej zaludnionych w Koninie jest ich

znaczna ilość i zasadniczo przebiegają one przez cały obszar miasta.

W odniesieniu do miasta Konina badanie dostępności komunikacyjnej pracowników przedsiębiorstw produkcyjnych w oparciu o przedsiębiorstwo zlokalizowane na terenie miasta Konina, w dzielnicy Pątnów. Jest ono odpowiedzialne za produkcję energii elektrycznej. Badanie składało się z kilku etapów. Pierwszy polegał na wyznaczeniu godzin rozpoczęcia oraz zakończenia poszczególnych zmian roboczych pracowników. Pracownicy ci pracują w systemie trzymianowym tzn. pierwsza zmiana rozpoczyna się od 6:00 i trwa do 14:00, druga od 14:00 do 22:00 oraz trzecia od 22:00 do 6:00.

Po wyznaczeniu godzin pracy zbadano ilu pracowników dojeżdża do pracy własnym samochodem. Badania dostarczyły informacji iż na parkingu należącym do zakładu znajdowały się 244 samochody osobowe. Z informacji podanej przez spółkę wynika, iż w 2019 r. zatrudniała ona 958 osób¹²⁵. Po podzieleniu tej liczby na trzy oddziały jakie posiada otrzymano iż na oddział badany przypada około 320 pracowników. Oznacza to więc, że ponad połowa zatrudnionych pracowników dojeżdża do pracy własnym samochodem.

Następnie przystąpiono do badania dostępności komunikacyjnej. Sprawdzono ile linii MZK Konin oferuje bezpośrednie połączenie pracowników zamieszkałych w zidentyfikowanych skupiskach mieszkalnych (osiedla) z tymże zakładem pracy. Wytypowano trzy linie komunikacyjne o następujących numerach: 55, 63 oraz 65. Zbadano ile kursów w tygodniu roboczym, w sobotę oraz niedzielę i święta oferuje każda z linii. Wyniki jakie otrzymano przedstawia tabela 4.

Tabela 4. Ilość kursów wybranych linii komunikacyjnych

Linia	55	63	65
W dni powszednie	12	5	2
W soboty	9	3	0
W niedziele	9	3	0
Suma	30	11	2

Źródło: opracowanie własne na podstawie rozkładów jazdy MZK Konin zamieszczonych na tabliczkach przystankowych obok jednego z większych zakładów produkcyjnych zlokalizowanych w Koninie.

Od poniedziałku do niedzieli pracownicy mają możliwość dojazdu do zakładu 43 kursami oferowanymi przez wyżej wymienione trzy linie komunikacyjne. Przystąpiono do szczegółowego badania dostępności komunikacyjnej pracowników. Wyznaczono dziewięć obszarów najbardziej zaludnionych. Są to kolejno dzielnice: Łężyń, Pątnów, Gosławice, Stary Konin i Przydziałki oraz osiedla: Pierwsze, Zatorze i Piąte. Zbadane zostało to czy pracownicy zamieszkujący wyszczególnione wyżej

¹²⁵ Notowania. pb.pl, <https://notowania.pb.pl/instrument/PLZEPAK00012/zepak/informacje-spolka>, [19.05.2021].

tereny mają możliwość dotarcia do pracy przy wykorzystaniu komunikacji miejskiej. Wyniki badania zostały przedstawione w tabeli 5. Czcionką pogrubioną zaznaczono godziny odjazdu autobusu z miejsca zamieszkania pracowników, a czcionką niepogrubioną godziny przyjazdu do zakładu pracy.

Tabela 5. Godziny odjazdu i przyjazdu autobusów MZK do wybranego zakładu produkcyjnego

Osiedla oraz obszary najbardziej zaludnione	Godzina odjazdu i przyjazdu autobusu linii 55	Godzina odjazdu i przyjazdu autobusu linii 63	Godzina odjazdu i przyjazdu autobusu linii 65
Dzielnica Łężyn			
6:00	brak	brak	brak
14:00	brak	brak	brak
22:00	brak	brak	brak
Dzielnica Pątnów			
6:00	5:36 ; 5:41	brak	brak
14:00	13:37 ; 13:41; 14:53 ; 14:57	brak	brak
22:00	brak	21:36 ; 21:41	brak
Dzielnica Gosławice			
6:00	brak	5:33 ; 5:41	brak
14:00	13:33 ; 13:41	brak	brak
22:00	brak	21:33 ; 21:41	brak
Osiedle Zatorze			
6:00	5:09 ; 5:39	brak	brak
14:00	13:10 ; 13:41	brak	brak
22:00	21:09 ; 21:39	brak	brak
Osiedle V			
6:00	brak	5:12 ; 5:41	brak
14:00	brak	13:12 ; 13:41	brak
22:00	brak	21:12 ; 21:41	brak
Osiedle Chorzeń			
6:00	brak	brak	5:02 ; 5:35
14:00	brak	brak	12:58 ; 13:35
22:00	brak	brak	21:03 ; 21:36
Osiedle I			
6:00	brak	brak	5:12 ; 5:35
14:00	brak	brak	13:10 ; 13:35
22:00	brak	brak	21:13 ; 21:36
Dzielnica Stary Konin			
6:00	4:51 ; 5:39	brak	brak
14:00	12:53 ; 13:41	brak	brak
22:00	20:51 ; 21:39	brak	brak
Dzielnica Przydziałki			
6:00	4:40 ; 5:39	brak	brak
14:00	12:34 ; 13:41	brak	12:35 ; 13:41
22:00	brak	brak	20:25 ; 21:36

Źródło: opracowanie własne na podstawie rozkładów jazdy MZK Konin zamieszczonych na tabliczkach przystankowych obok jednego z większych zakładów produkcyjnych zlokalizowanych w Koninie.

Z przeprowadzonego badania wynika, że jedynie mieszkańcy dzielnicy Łęczyn nie mają bezpośredniego połączenia z zakładem pracy. Mogą oni dotrzeć tam jedynie podróżując autobusem linii numer 56, a następnie przesiadając się w jeden z trzech wyżej wymienionych bezpośrednio w Pątnowie. Dopiero wówczas dotrą do celu. Warto zauważyć iż jedynie dwa z dziewięciu wyszczególnionych obszarów mają dostęp do dwóch linii komunikacyjnych. Pozostałe zaledwie po jednej z linii. Jednakże każdy z tych obszarów posiada choćby jedną taką linię komunikacyjną, która jest w stanie zapewnić dojazd do pracy na czas. Warto także dodać iż każda z linii dowożących pasażerów dojeżdża do celu średnio około 20 minut przed rozpoczęciem przez pracowników pracy. Mają więc oni wystarczająco dużo czasu aby bez problemu przygotować się do pracy. Nie ma także zbędnego oczekiwania na jej rozpoczęcie po dotarciu do celu. W drodze do pracy pasażerowie wsiadający do autobusu w dzielnicach Stary Konin oraz Przydziałki podróżują najdłużej, ponieważ średnio około 50 minut, natomiast pasażerowie z pozostałych wymienionych obszarów docierają do celu po średnio 30 minutach. Wyjątek stanowią osiedla Pątnów oraz Gosławice, gdyż zlokalizowane są one stosunkowo najbliższym miejscu docelowego podróży.

W ostatnim etapie badań dokonano porównania dostępności komunikacyjnej pracowników zamieszkujących miasto Koło oraz Konin. Wyniki przedstawiono w tabeli 6. Odpowiedź TAK jest równoznaczna z tym iż 50% mieszkańców wymienionych obszarów spełnia kryterium danego pytania, odpowiedź NIE natomiast oznacza iż 50% tej samej grupy nie spełnia warunków określonych w zadanym pytaniu.

Tabela 6. Porównanie dostępności komunikacyjnej pracowników zamieszkujących miasto Koło oraz Konin

L.p.	Pytanie	Koło	Konin
1.	Czy pracownicy mają możliwość dotarcia do pracy dokładnie na czas rozpoczęcia I zmiany?	NIE	TAK
2.	Czy pracownicy mają możliwość dotarcia do pracy dokładnie na czas rozpoczęcia II zmiany?	NIE	TAK
3.	Czy pracownicy mają możliwość dotarcia do pracy dokładnie na czas rozpoczęcia III zmiany?	NIE	TAK
4.	Ile kursów mają do dyspozycji pracownicy dojeżdżający do pracy (łącznie na trzy zmiany)?	3	26
5.	Czy sytuacja związana z obecną sytuacją epidemiologiczną na świecie (pandemia COVID-19) miała wpływ na zmianę godzin poszczególnych zmian roboczych?	TAK	NIE
6.	Ile linii obsługuje połączenia na trasie: miejsce zamieszkania pracownika- zakład pracy?	1	3

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań.

Jak wynika z tabeli 6 miasto Konin zdecydowanie lepiej przedstawia się jeżeli rozważana jest ilość dostępnych kursów dla pracowników, a także liczby linii komunikacyjnej. Miasto Koło zapewnia tylko pojedyncze kursy, które są w stanie zapewnić dojazd pracowników jedynie na wybrane zmiany. Ponieważ ich poziom nie przekroczył 50% mieszkańców wyszczególnionych obszarów została udzielona odpowiedź: NIE.

Wnioski

Przeprowadzone badania umożliwiły realizację założonego celu i negatywną weryfikację przyjętej hipotezy. Dostępność komunikacyjna pracowników przedsiębiorstw produkcyjnych w miastach Koło i Konin nie jest na zbliżonym poziomie. Zdecydowanie to pracownicy przedsiębiorstw produkcyjnych w mieście Konin mają możliwość skorzystania z dogodnych połączeń z i do miejsca zamieszkania oferowanych w ramach publicznego transportu zbiorowego. Ponadto na tle przeprowadzonych badań do najważniejszych wniosków można zaliczyć:

- w Kole nie funkcjonuje dedykowany dla tego miasta publiczny transport zbiorowy; funkcje takie transportu w ograniczonym zakresie realizuje PKS Konin S.A. w ramach kursów przelotowych przez teren miasta;
- częstotliwość połączeń autobusowych, a przede wszystkim czas ich realizacji w mieście Koło nie daje pracownikom możliwości dojazdu do przedsiębiorstw produkcyjnych zlokalizowanych przy ulicy Toruńskiej, jak i do miejsca zamieszkania po skończonej pracy;
- pracownicy zatrudnieni w Koninie w dzielnicy Pątnów mimo, iż mają do dyspozycji dogodne połączenia autobusowe obsługiwane przez MZK w Koninie, to w zdecydowanej większości korzystają z prywatnych środków transportu;
- w Koninie powinna zostać przeprowadzona kampania skierowana do mieszkańców zachęcająca do korzystania z usług komunikacji miejskiej;
- w Kole należy przeprowadzić badania mające na celu zidentyfikowanie potrzeb mieszkańców w zakresie korzystania z połączeń autobusowych i na tym tle przystąpić do rozmów z PKS Konin S.A. celem dostosowania godzin i tras przejazdów autobusów.

Bibliografia

Byleń S., Metodyka pisania pracy dyplomowej na kierunku logistyka, Wydawnictwo Społecznej Akademii Nauk, Łódź, Warszawa 2017.

Cieślarczyk M. (red.), Metody, techniki i narzędzia badawcze oraz elementy statystyki, Wydawnictwo AON, Warszawa 2006.

Górniak J., Identyfikacja dostępności komunikacyjnej miast na podstawie wskaźników wyposażenia infrastrukturalnego w Polsce, *Studia Ekonomiczne Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach* Nr 249/2015.

Kołodziejwski K., Pojęcie, zakres i zasięg oddziaływania transportu miejskiego [w:] O. Wyszomirski (red.), *Transport miejski. Ekonomia i organizacja*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2008.

Sierpiński G., Miary dostępności transportowej miast i regionów, *Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, Seria Transport* Nr 66/2010.

Szczypa P., Publiczny transport zbiorowy w Bobolinie na tle innych miejscowości Gminy Kołbaskowo [w:] M. Osińska i I. Urbanyi-Popiołek (red.) *Problemy logistyki i zrównoważonego rozwoju*, Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki, Bydgoszcz 2016.

https://pl.wikipedia.org/wiki/Dost%C4%99pno%C5%9B%C4%87_transportowa [16.05.2021].

Nieśluchowska Z. (2021), *Świadomość konsumentka oraz poziom konsumpcji mieszkańców powiatu makowskiego* [w:] Stępnia-Kucharska A., Piekut M. (red.), *Współczesne problemy gospodarcze - gospodarki w czasach kryzysu. Część II*, Kolegium Nauk Ekonomicznych i Społecznych, Politechnika Warszawska, Płock, s. 93-103.

Rozdział VIII.

ŚWIADOMOŚĆ KONSUMENCKA ORAZ POZIOM KONSUMPCJI MIESZKAŃCÓW POWIATU MAKOWSKIEGO

Zuzanna Nieśluchowska*

Anna Szulc (opiekun naukowy)

Streszczenie

Tekst przybliży istotę konsumpcji, wskazuje na zagrożenie wynikające z coraz częściej zaobserwowanego konsumpcjonizmu. Opisana jest również świadomość konsumentka, czym się charakteryzuje, kim jest świadomy konsument. Teoria jest poparta badaniami własnymi, które zostały przeprowadzone w powiecie makowskim.

Słowa kluczowe: konsumpcja, konsumpcjonizm, świadomość konsumentka

Summary

The article introduces the essence of consumption, points to the threat resulting from the increasingly observed consumerism. The consumer awareness is also described, what is characterized by and who the conscious consumer is. The theory is supported by own research which was carried out in the Makowski poviat.

Keywords: consumption, consumerism, conscious consumer

JEL: A13, A14, D11

* Państwowa Uczelnia Zawodowa im. Ignacego Mościckiego w Ciechanowie; 10068@student.puzim.edu.pl.

Wprowadzenie

Zakupy są powszechną czynnością wykonywaną przez prawie wszystkich ludzi na świecie. Prawie wszystkich, ponieważ niektóre osoby nie mają dostępu do takiej możliwości lub starają się produkować samodzielnie żywność na własne potrzeby. Dzięki ogólnodostępnym informacjom, konsumenci mają podstawy do podejmowania świadomych decyzji. Wybieranie produktów, które pokrywają się z pewnymi przekonaniem jednostek może spowodować wzrost zainteresowania danym tematem ze strony innych, konkurujących przedsiębiorstw. Etyczne zachowania wobec środowiska będą służyły całemu społeczeństwu na kolejne lata, skorzystają na tym przyszłe pokolenia a także fauna i flora. Konsumpcja jest to zaspokajanie potrzeb jednostki przez używanie narzędzi, które mogą w tym pomóc. Łatwy dostęp do różnorodnych dóbr w połączeniu z pewnymi czynnikami może przyczynić się do pewnych zagrożeń związanych z tym aspektem życia.

1. Istota świadomej konsumpcji

Konsument to jednostka, która użytkuje dobra na użytek własny, synonimem tego określenie jest klient. Zakupione towary nie są przeznaczone na dalszą działalność gospodarczą i nie są zastosowane do celów zawodowych a wyłącznie na prywatne użytkowanie. Przez pojęcie konsumenta rozumie się także osobę, która tworzy popyt oraz dokonuje wyboru.¹²⁷

Świadoma konsumpcja wiąże się z dokonywaniem zakupów na podstawie posiadanej wiedzy na tematy dotyczące ekologii oraz innych aspektów powiązanych ze stroną produkcji, dystrybucji a także wtórnym przetwarzaniem zużytych towarów. Wybory, które podejmuje każdy konsument mają znaczący wpływ, oddziałują one na politykę przedsiębiorstw a także zostawiają po sobie pewne konsekwencje dla środowiska. Pojawiające się trendy rzutują na podejmowane kroki przez firmy, które chcąc zyskać jak największą sprzedaż, starają się dostosować do potrzeb konsumentów.¹²⁸ Dla tego rodzaju klienta liczy się nie tylko cena lub jakość produktu, większą uwagę skupia na sobie oddziaływanie na zdrowie i środowisko naturalne. Osoby zainteresowane tą sferą często się jednoczą poprzez fora i grupy internetowe. Użytkownicy wymieniają swoje doświadczenia oraz spostrzeżenia i poszerzają wiedzę o tematyce zakupowej. Stawiają otwarty opór na nieetyczne polityki sprzedaży, które są w opozycji do przekonań danej grupy konsumentów.¹²⁹

¹²⁷ P. Mental, T. Szymczyk, K. Gołba, <https://mfiles.pl/pl/index.php/Konsument> [31.05.2021].

¹²⁸ K. Szeniawska, Świadoma konsumpcja, <https://globalna.ceo.org.pl/wiedza-o-spoleszenstwie-godzina-wychowawcza/artykuly/swiadoma-konsumpcja> [1.06.2021].

¹²⁹ Świadomy klient- cechy współczesnego konsumenta, 15.06.2018, <http://www.elblag.net/artykuly/swiadomy-klient-cechy-wspolczesnego-konsumenta,36122.htm>, [31.05.2021].

Konsumenci mają prawa, które głoszone w zorganizowanej grupie, przynoszą oczekiwane skutki. Ważną informacją jest bezpieczeństwo produktu, na opakowaniu można odnaleźć dane o występujących alergenach. Odnaleźć można tam także cechy dodatkowe istotne dla niektórych nabywców, takie jak: produkt wegański lub wegetariański, wyeksponowanie naturalnych składników, niską kaloryczność, bazowanie na GMO czy wiele innych aspektów. W ostatnich latach zauważono szkodliwość oleju palmowego, który występował w ogromnej ilości produktów. Produkcja tego oleju negatywnie wpływa na ekosystem, ponieważ aby go pozyskać konieczne jest wycięcie lasów pierwotnych. Konsumenci wyrazili swoje niezadowolenie a także zaczęli unikać produktów z zawartością tej substancji. Skutkowało to zmianą składu części dóbr, w których omawiany olej występował. Siła konsumentów tkwi w ich możliwości wyboru. Na rynku jest dostępne wiele podobnych produktów. Klienci poprzez wydawane pieniądze dają sygnał przedsiębiorstwom co jest dla nich ważne. Wykorzystując tą wiedzę mogą przyciągnąć do określonego produktu większą ilość osób, co przekłada się na maksymalizację zysku.¹³⁰

2. Konsumpcja

Konsumpcja to akt zaspokojenia potrzeb jednostki poprzez wykorzystanie dóbr. Na wielkość konsumpcji poszczególnych osób wpływa kilka czynników takich jak:

- warunki biologiczne (wzrost, waga, wiek, zapotrzebowanie żywieniowe, potrzeby odpoczynku, mieszkaniowe i odzieżowe),
- czynniki ekonomiczne (dochody jednostki, dostęp do dóbr),
- czynniki społeczne (ilość osób w gospodarstwie domowym, aktywność zawodowa, wykształcenie),
- warunki kulturalne (wyznawane wartości, edukacja konsumentów, przyzwyczajenia, powielanie wzorców konsumpcji).

Aktualnie konsumpcji przypisuje się dodatkową siłę. Ma ona zapewnić podstawowe wymagania oraz wpływać na przedsiębiorstwa, kreuje ona podaż i popyt na rynku. Konsument zyskał również rolę jednostki odpowiedzialnej za pozostałe odpady. Klienci są w stanie uzyskać informacje na temat polityki firmy oraz certyfikatów przedsiębiorstw. W rękach klientów jest wybór której jednostce gospodarczej przekazują swoje pieniądze. Może to wpłynąć na zmiany w instytucjach.¹³¹

¹³⁰ M. Skinderowicz, Konsument świadomy swojej siły, https://ekonsument.pl/a66987_konsument_swiadomy_swojej_sily.html [31.05.2021].

¹³¹ K. Romaniszyn, O sile konsumpcjonizmu [w:] Romaniszczyn K. (red.), Nowa droga do zniewolenia? O życiu w społeczeństwie konsumpcyjnym, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2011, s. 20.

Postrzeganie konsumentów zmieniało się na przestrzeni lat. Wcześniej uznawani byli za jednostki, którym wystarczy masowa produkcja. Produkcja ta była nastawiona wyłącznie na niski koszt produkcji oraz duże zyski. Opinie nabywców nie były brane pod uwagę przez przedsiębiorstwa. Pod koniec XX wieku uległo to zmianie. Rozwój gospodarczy i większy wybór dóbr materialnych spowodował, że konsument stał się podmiotem, o który przedsiębiorstwa musiały konkurować na różne sposoby. Musiały kierowały się ich potrzebami starając się nawiązać ścisłe relacje, które miały zapewnić stałego odbiorcę ich dóbr.¹³²

Kultura konsumpcji wpłynęła na sposób życia społeczeństwa. Konsumenci zmienili swoje priorytety, wartości duchowe zostały zastąpione przez materialne dobra. Może to wiązać się z zachowaniami kompulsywnymi, wywoływać lęk. Prawa rynkowe wkraczają w intymne strefy społeczeństwa tj. relacje międzyludzkie, duchowość. Każdy człowiek jest powiązany z komercyjnością od początku swojego życia aż do śmierci. Każdy etap życia jest ściśle otaczany konsumpcją. Konsumpcyjny sposób życia zmienił podejście do spraw duchowych. Kolejne obrzędy religijne mają otoczkę właśnie tego trendu.¹³³

Konsumpcjonizm, czyli nadmierna konsumpcja, jest coraz powszechniejszy, wynikające z niego zagrożenia dotyczą całe społeczeństwo. Do rozszerzania konsumpcjonizmu przyczyniła się globalizacja, ponieważ społeczeństwo ma możliwość obserwowania, naśladowania obcych wzorców. Nadmierna konsumpcja nadwyręża kondycję środowiska. Produkowane są ogromne ilości towarów, które wymagają do ich stworzenia surowców. Po wykorzystaniu natomiast pozostaje po nich równie wielka ilość odpadów. W czasie produkcji do atmosfery przedostaje się wiele substancji, które negatywnie wpływają na zdrowie społeczeństwa. Szkodzi to każdemu. Substancje te znajdują się we wdychanym powietrzu.¹³⁴ Zasoby wydobywane są w sposób ekspansywny, w większości ze środowiska przyrodniczego. Skutki konsumpcjonizmu odczuwa sam konsument, nadmierne zakupy pochłaniają duże ilości środków finansowych.

Nadmierny konsumpcjonizm może przerodzić się w zakupoholizm. Jest to nałóg, który polega na kompulsywnym kupowaniu dóbr, które często są zbędne a mają jedynie przynieść chwilową poprawę nastroju u konsumenta. Przyczyną tego nałogu jest kultura konsumpcji oraz czynniki, które ją spowodowały. Do czynników, które mogą zwiększyć prawdopodobieństwo wpadnięcia w nałóg zaliczane są: poczucie samotności, lęk przed brakiem akceptacji oraz ciągłe poczucie presji. Zakupoholizm jest niebezpieczny, ponieważ doprowadza do zadłużenia oraz zaburzeń psychicznych.

¹³² T. Taranko, Zmiana roli konsumenta na rynku i jej wpływ na wybrane koncepcje zarządzania przedsiębiorstwem [w:] Żyminkowska K. (red.), Nowe koncepcje w nauce o marketingu i rynkach, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2018, s. 102-103.

¹³³ B. Mróz, Wszystko na sprzedaż? Pułapki i manowce konsumpcjonizmu, Psychologia Ekonomiczna Nr 7/2015, s. 28-29.

¹³⁴ Ibidem, s. 30.

Wynikiem bywa także kompulsywne zbieractwo, gdzie najważniejszy jest fakt posiadania przedmiotów.¹³⁵

3. Badania własne

Celem badania było określenie poziomu konsumpcji oraz sprawdzenie świadomości konsumenckiej mieszkańców powiatu makowskiego, rozumianego jako dokonywanie przemyślanych wyborów na podstawie wiedzy o produktach, do których dostęp posiadają kupujący. Świadomość konsumencka jako ważny element stylu życia została oceniona na podstawie ilości wyrzucanej żywności oraz jakości kupowanego pożywienia. Poziom konsumpcji został oceniony na podstawie częstotliwości dokonywania zakupów, skłonności do uleganiu promocji oraz ilości wyrzucanej żywności (nadmierne odpady są skutkiem zbyt dużych zakupów, które nie są odpowiednio dobrane do potrzeb danego gospodarstwa domowego). Poziom konsumpcji określono jako: niski, umiarkowany, wysoki. Na niski poziom konsumpcji składały się zakupy robione raz w tygodniu, rzadkie uleganie promocji, mała ilość wyrzucanej żywności. Umiarkowany poziom konsumpcji określono na podstawie zakupów robionych kilka razy w tygodniu, znacznym uleganiu promocji, małej lub umiarkowanej ilości wyrzucanej żywności. O wysokim poziomie konsumpcji świadczyły zakupy robione codziennie, uleganie promocji oraz duża ilość wyrzucanej żywności.

Aby zrealizować ten cel została przeprowadzona ankieta internetowa, która była dostępna dla osób zamieszkujących powiat makowski. Ankieta była anonimowa. Zbieranie odpowiedzi od respondentów rozpoczęło się 1.01.2021 roku, wyniki były zbierane przez 3 dni. Kwestionariusz składał się z 20 pytań zamkniętych. W badaniu wzięło udział 148 osób (79,7% respondentów stanowiły kobiety). Terenem badań była grupa Internetowa, która zrzeszała mieszkańców powiatu makowskiego „Maków Mazowiecki i region OGŁOSZENIA”. Liczebność tej grupy wynosi 6,5 tysiąca członków (stan na 4.01.2021 rok).

W ankiecie zamieszczono pytania, które pozwoliły przeanalizować następujące zagadnienia dotyczące konsumpcji:

1. Jak często respondenci robią zakupy, jaki typ sklepu jest dla nich najatrakcyjniejszy oraz jakie cechy sklepu, które są istotne dla badanych?
2. Czy respondenci ulegli promocji i mimo wcześniej zaplanowanego zakupu, wybrali promowany produkt, który był podobny do zamierzonego oraz jakie medium w odbiorze reklam jest dla nich najatrakcyjniejsze?
3. Co kieruje badanymi w trakcie zakupów? Czy są oni w stanie zapłacić wyższą kwotę za produkt wysokiej jakości?
4. Czy ankietowani wyrzucają dużą ilość jedzenia, zakupionego w nadmiarze?

¹³⁵K. Romaniszyn, O sile konsumpcjonizmu, op.cit., s.40.

5. Czy robiąc zakupy używają wcześniej przygotowanej listy zakupów?

Zmienne i wskaźniki:

1. Zmienna niezależna: płeć, wiek, wykształcenie, status zawodowy, stan osobowy w gospodarstwie domowym, dochód na 1 osobę w gospodarstwie domowym
2. Zmienna zależna: odpowiedzi uzyskane z wyżej wymienionych pytań

Przedstawienie badanej grupy

Blisko $\frac{3}{4}$ ankietowanych stanowiły kobiety, pozostałe osoby to mężczyźni. Najlicniejszą grupę stanowiły osoby w przedziale wieku 18-29 lat (59,5%) kolejną grupą byli respondenci w wieku 30 lat i więcej (36,5%). Najmniej liczną grupę stanowiły osoby poniżej 18 roku życia (4%). Najliczniej reprezentowane były osoby z wykształceniem średnim (45,9%), co trzecia osoba ankietowana posiadała wykształcenie wyższe. Większość respondentów (64,2%) zamieszkiwało gospodarstwo domowe o składzie 4 osoby lub więcej, blisko co 3 badany pochodził z gospodarstwa, w którym mieszka od 2 do 3 osób. Natomiast osób, które prowadziły jednoosobowe gospodarstwo domowe było 6,1%. Jeśli chodzi o status zawodowy badanych – to blisko 60% osób pracowało, co 5 respondent był bezrobotny, prawie 17% respondentów posiadało status ucznia bądź studenta. Dochód na 1 osobę w gospodarstwach domowych był rozłożony dość równomiernie pomiędzy zaproponowanymi przedziałami. Najwięcej respondentów zaznaczyło odpowiedź 1500 zł na osobę miesięcznie (32,4%), druga najczęściej udzielana odpowiedź to dochód mieszczący się w granicach 1000-1500 zł na 1 osobę (25%). Ostatnie dwie odpowiedzi dotyczyły kwot: mniej niż tysiąc oraz poniżej 600 zł (21,6%; 20,9%).

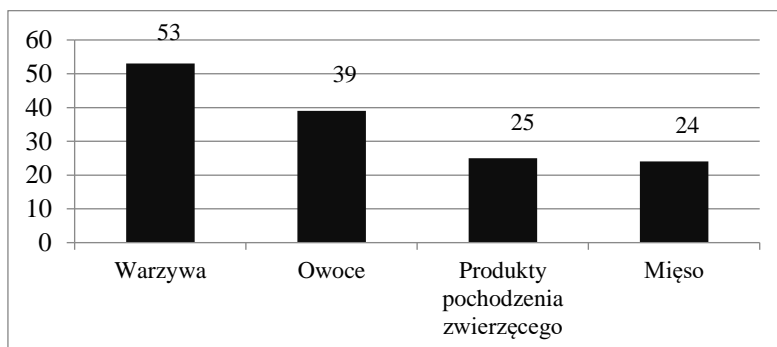
W odpowiednim zaplanowaniu zakupów pomóc może wcześniej przygotowana lista zakupów. Blisko 42% respondentów często używa listy zakupów, co oznacza, że osoby te starają się kupować tylko potrzebne produkty. Dość podobny odsetek, bo ponad 43% badanych używa listy zakupów czasami, zazwyczaj przed przewidywanymi dużymi zakupami. Prawie 15% badanej grupy nie stosuje listy zakupów.

Blisko co trzecia osoba prowadziła gospodarstwo rolne, z którego uzyskiwała żywność. Dopełnieniem tych danych jest wykres 1, ilustrujący strukturę produkcji żywnościowej we własnych gospodarstwach. 47 ankietowanych posiadało gospodarstwo rolne, z którego uzyskiwało żywność. Co ciekawe 53 osoby (a więc więcej niż posiadających własne gospodarstwa rolne) hodowało własne warzywa. Odbywało się to zapewne w przydomowych ogródkach lub w domowych warunkach. Spośród samodzielnie produkowanej żywności najczęściej hodowane były warzywa (36%) i owoce (26%)¹³⁶. Natomiast produkty pochodzenia zwierzęcego (17%) i mięso (16%) produkowało mniej ankietowanych. Wszystkie wymienione produkty pozyskiwało z własnego gospodarstwa domowego 7% badanych posiadających

¹³⁶ Procenty nie sumują się do 100%, ponieważ pytanie było wielokrotnego wyboru

gospodarstwo rolne. Produkcja własnej żywności pomaga w zmniejszeniu ponoszonych kosztów na żywność oraz zmniejsza częstotliwość zakupów.

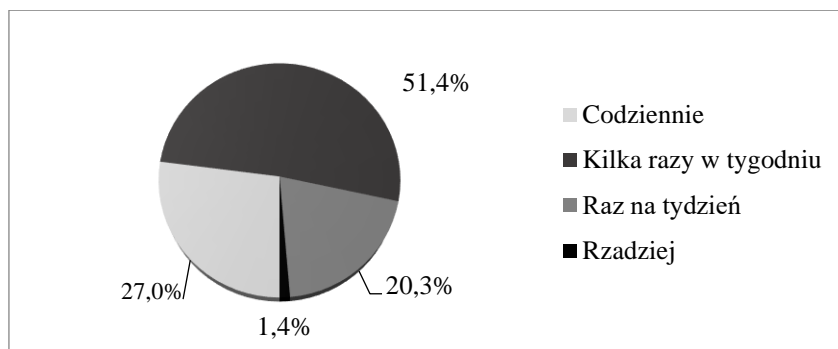
Wykres 1. Rodzaje żywności pozyskiwane przez badanych

Źródło: badania własne.

Wykres 2 przedstawia częstotliwość robionych zakupów. Większość badanych (51,4%) robi zakupy kilka razy w tygodniu (ponad połowa ankietowanych). Częstotliwość jest uzależniona od wielu czynników- tryb życia, praca, liczebność gospodarstwa itp. Tylko 2 osoby spośród wszystkich badanych robią zakupy rzadziej niż raz w tygodniu. Może to wynikać również z sytuacji epidemiologicznej i chęci uniknięcia zatłoczonych miejsc.

Wykres 2. Częstotliwość zakupów badanych

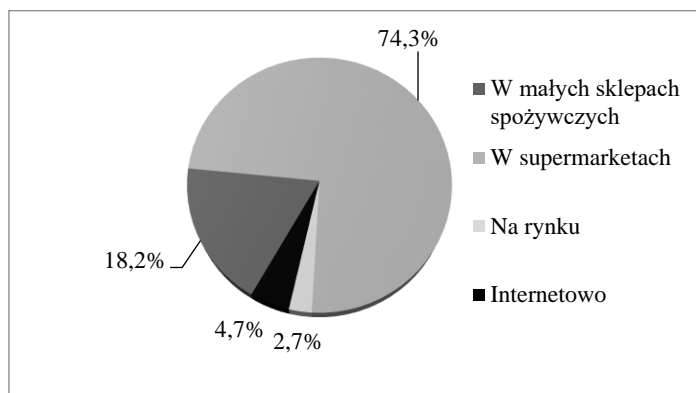

Źródło: badania własne.

Preferencje dotyczące rodzaju sklepu ilustruje wykres 3. Mieszkańcy powiatu makowskiego najchętniej robią zakupy w supermarketach (74%). Prawie co piąty badany odwiedza małe sklepy spożywcze. Internetowe zakupy preferuje tylko 7 osób, natomiast rynki chętnie odwiedza, jeszcze mniej- 4 respondentów. Należy wziąć pod uwagę że epidemia zmusza do ograniczania częstotliwości wyjścia z domów,

co wiąże się z rzadszym wyjściem po zakupy. Pełne zakupy konsumenci mogą wykonać w jednym miejscu, bez konieczności odwiedzania kilku sklepów.

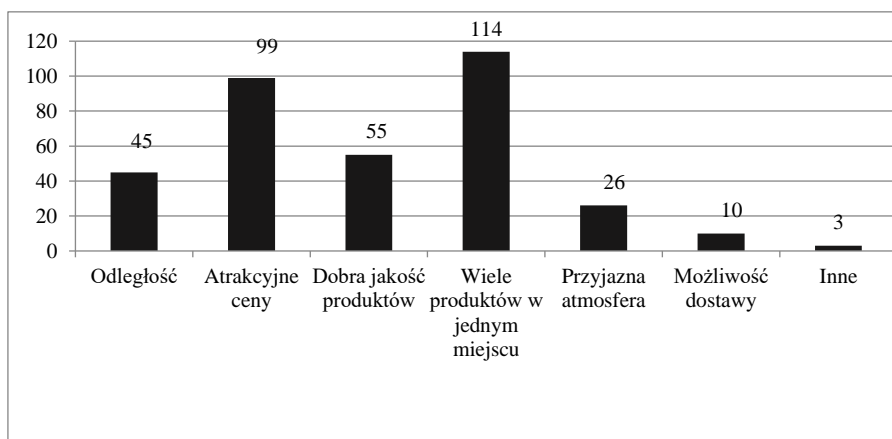
Wykres 3. Preferencje dotyczące rodzaju sklepu badanych

Źródło: badania własne.

Dopełnieniem informacji na temat preferowanych sklepów jest wykres 4. Najatrakcyjniejsze z nich to takie, gdzie jest możliwość nabycie wielu produktów w jednym miejscu (78%) jak również atrakcyjna cena (67%)¹³⁷. Dla części ankietowanych ważnymi czynnikami były także dobra jakość produktów (37%) i mała odległość do sklepu (30%). Większość cech odpowiada najchętniej wybieranemu supermarketowi.

Wykres 4. Zalety sklepów istotne dla respondentów

Źródło: badania własne.

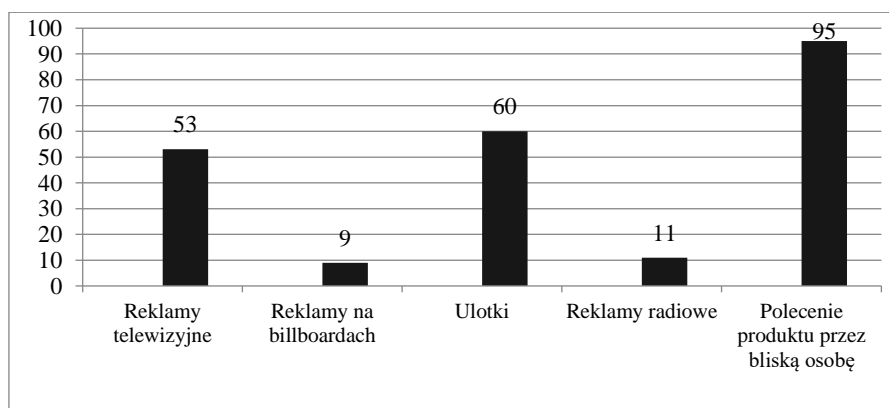
¹³⁷ Procenty nie sumują się do 100%, ponieważ pytanie było wielokrotnego wyboru

Kolejnym zagadnieniem poruszonym w badaniu jest skłonność do ulegania promocji przy robieniu zakupów. Blisko 65% wszystkich respondentów stojąc przed wyborem nabycia wcześniej zaplanowanego produktu i jego substytutu w promocji (innego producenta)- kupują obydwa. Co 4 ankietowany wybiera wyłącznie produkt będący w promocji, a blisko 10% respondentów nie skorzystało z promocji, kupując wcześniej zaplanowany produkt.

Wykres 5 przedstawia reklamy najatrakcyjniejsze w opinii badanych. Są to te, które są do nich personalnie kierowane, należą do nich: ulotki (41%) i reklama telewizyjna (36%). Atrakcyjną i najbardziej wiarygodną „reklamą” jest polecenie produktu przez osobę bliską. Tego rodzaju informacją przy zakupach kieruje się aż 64% badanych. Ulotki zostawiane w skrzynkach pocztowych nie są odbierane jako nachalne a są również źródłem informacji o produkcie dla wielu osób. Kolejne najbardziej atrakcyjne źródło reklamy to telewizja, do reklam w niej emitowanych konsument zdążył się przyzwyczać. Najrzadziej wybierane jako atrakcyjne były reklamy radiowe (7%) i na billboardach (6%).

Dla mieszkańców powiatu makowskiego najważniejsza jest jakość nabywanych produktów (46%). Jest to dobry sygnał, badani mieszkańcy przykładają do niej dużą wagę. Drugim znaczącym wyznacznikiem jest cena, która jest priorytetem dla prawie 39% badanej grupy, 15% respondentów uważa dostępność produktów za kluczową wartość (dotyczy to towarów rzadkich).

Wykres 5. Media, które przekazują reklamy w sposób najatrakcyjniejszy dla badanych

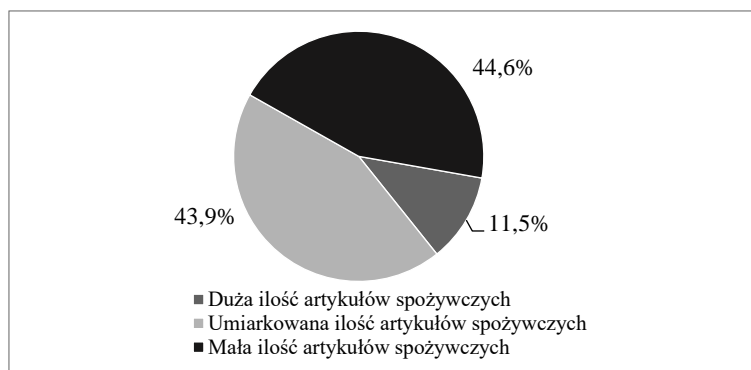

Źródło: badania własne.

Zbadano również skłonność respondentów do zapłacenia więcej za dobrą jakość produktów spożywczych. Co drugi badany jest skłonny do takich zachowań. Natomiast około 40% badanych jest w stanie zapłacić więcej za produkt dobrej jakości, ale tylko taki, na którym ankietowanemu szczególnie zależy. Blisko 9% respondentów woli wybrać tańszy produkt by zaoszczędzić pieniądze.

Wykres 6 przedstawia ocenę respondentów dotyczącą ilości wyrzucanej żywności w gospodarstwach domowych. Wśród badanych mieszkańców (11,5%) stwierdziło, że w ich gospodarstwie domowym marnuje się duża ilość żywności. Blisko 90% ankietowanych, według własnej oceny, wyrzuca umiarkowaną bądź małą ilość jedzenia. Konsumenty odpowiednio planują swoje zakupy. Całość bądź większa część nabytych towarów zostaje skonsumowana a ich pozostałości są zagospodarowane w gospodarstwie domowym przez zwierzęta hodowlane.

Wykres 6. Ocena badanych dotycząca marnowania żywności w gospodarstwach domowych

Źródło: badania własne.

Z analizy danych wynika że:

1. Respondenci robią zakupy kilka razy w tygodniu, najatrakcyjniejsze dla badanych są supermarkety. Istotna dla respondentów w wybranych sklepach jest dostępność wielu produktów w jednym miejscu i atrakcyjna cena.
2. Respondenci ulegają promocji mediów, jednak najatrakcyjniejszą zachętą do nabycia towaru jest polecenie go przez bliską osobę.
3. Badani w trakcie zakupów kierują się jakością produktów, w następnej kolejności ceną. Są w stanie zapłacić wyższą kwotę za pewność dobrej jakości towaru.
4. Ankietowani wyrzucają (we własnej ocenie) umiarkowaną ilość jedzenia.
5. W trakcie robienia zakupów (85,1%) używa listy, aby utrzymywać dyscyplinę finansową i nabyć wszystkie potrzebne produkty.

Wnioski

Mieszkańcy powiatu makowskiego wykazują się dużą świadomością i odpowiedzialnością konsumencką. W racjonalny sposób planują swoje zakupy, ograniczając w ten sposób ilość wyrzucanej żywności. Rezultatem są oszczędności,

ponieważ za ewentualnie wyrzucone produkty spożywcze konsument musiał wcześniej zapłacić. Ponad 1/3 badanych prowadzi własne gospodarstwo rolne. Rolnictwo wiąże się najczęściej z uprawą ziemi, bądź zajmuje się hodowlą zwierząt. Ci mieszkańcy mogą sami na własne potrzeby produkować żywność i mają pewność jej jakości, pozwala to również zmniejszyć wydatki na dane produkty.

Z badań wynika, że badani ulegają promocji i dzięki zabiegom marketingowym kupują więcej (około 1/4). Promocja skłania do nabycia produktu zaplanowanego oraz tego objętego promocją (64,9%). Obniżka cenowa pozwala na zaoszczędzenie środków finansowych, zachęca do przetestowania nowego produktu przez konsumenta.

Poziom konsumpcji mieszkańców powiatu makowskiego można uznać za umiarkowaną. Badani ulegają promocji, ale jednocześnie zwracają uwagę na to, by w gospodarstwach domowych nie marnowała się żywność. Większość respondentów stosuje listę zakupów, co pozwala im zachować dyscyplinę finansową, a także zwraca uwagę na dobrą jakość nabywanej żywności.

Bibliografia

Mental P., Szymczyk T., Gołba K., <https://mfiles.pl/pl/index.php/Konsument> [31.05.2021].

Mróz B., Wszystko na sprzedaż? Pułapki i manowce konsumpcjonizm, Psychologia Ekonomiczna Nr 7/2015.

Świadomy klient- cechy współczesnego konsumenta, Redakcja Elbląg.net, <http://www.elblag.net/artykuly/swiadomy-klient-cechy-wspolczesnego-konsumenta,36122.htm> [31.05.2021].

Romaniszyn K., O sile konsumpcjonizmu [w:] Romaniszyn K. (red.), Nowa droga do zniewolenia? O życiu w społeczeństwie konsumpcyjnym, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2011.

Skinderowicz M., Konsument świadomy swojej siły, https://ekonsument.pl/a66987_konsument_swiadomy_swojej_sily.html [31.05.2021].

Szeniawska K., Świadoma konsumpcja, <https://globalna.ceo.org.pl/wiedza-o-spoleczenstwie-godzina-wychowawcza/artykuly/swiadoma-konsumpcja> [1.06.2021].

Taranko T., Zmiana roli konsumenta na rynku i jej wpływ na wybrane koncepcje zarządzania przedsiębiorstwem [w:] Żymkowska K. (red.), Nowe koncepcje w nauce o marketingu i rynkach, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2018.

ISBN 978-83-959294-4-1

POLITECHNIKA WARSZAWSKA
Kolegium Nauk Ekonomicznych i Społecznych
ul. Łukasiewicza 17, 09-400 Płock

www.pw.plock.pl